

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова праця

на правах рукопису

СОЛОВЙОВА ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 821.161.2'42: 32 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

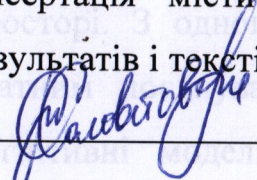
ТИПОЛОГІЯ ТА ПРАГМАТИКА ПРЕЦЕДЕНТНИХ
ФЕНОМЕНІВ В УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ
ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ 2014–2019 рр.

Спеціальність 035 Філологія

Галузь знань 03 Гуманітарні науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело

Т. О. Соловйова

Науковий керівник – **Колоїз Жанна Василівна**,
доктор філологічних наук, професор

Кривий Ріг – 2022

АНОТАЦІЯ

СОЛОВЙОВА Т. О. Типологія та прагматика прецедентних феноменів в українськомовному політичному дискурсі 2014–2019 рр. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія (03 Гуманітарні науки). Криворізький державний педагогічний університет. Кривий Ріг, 2022. 236 с.

Наукову працю присвячено аналізу прецедентних феноменів українськомовного політичного дискурсу, до яких уналежнюємо одиниці лінгвістичного та когнітивного поля, добре відомі представникам певної спільноти (світової, національної, соціальної), часто відтворювані в мовленні, значення яких нетотожне сукупності значень його компонентів.

Актуальність дисертаційної роботи зумовлена тим, що дослідження інтертекстуальності й одиниць її актуалізації, зокрема й прецедентних феноменів, в українському політичному дискурсі переламного періоду уможливорює окреслення новоутворених політичних світоглядних когнітивних моделей в українській національній свідомості; виокремлення тенденцій їх розвитку й взаємодії суспільно-політичних процесів і процесів національної самоідентифікації. Тексти політичного дискурсу наскрізно просякнуті явищем інтертекстуальності, що функціонує як у віртуальному, так і в реальному просторі. З одного боку, інтертекстуальність слугує своєрідним ланцюгом, здатним поєднувати політичні тексти, обставини, ситуації, імена в певні когнітивні моделі в межах суспільної свідомості, формуючи світоглядні політичні системи як суспільних груп, так і окремих індивідів. З іншого, – засоби інтертекстуальності, зокрема й прецедентні феномени, є потужними інструментами впливу на реципієнта під час будь-якої політичної комунікації.

Окрім того, прецедентні феномени українськомовного політичного дискурсу 2014–2019 рр. ще не були об'єктом комплексного наукового дослідження. Відповідний період вирізняється суттєвим збільшенням українськомовного політичного простору, де прецедентні феномени посідають

важливе місце й усе частіше викликають зацікавлення науковців у сфері політичної лінгвістики.

Мета роботи – здійснення аналізу тенденцій сучасного українськомовного політичного дискурсу крізь призму дослідження типологічно-генетичних, функційно-прагматичних особливостей прецедентних феноменів як найбільш значеннєвих і містких когнітивно-комунікативних лінгвістичних одиниць.

Джерельною базою дослідження слугувало усне й писемне мовлення українських політиків 2014–2019 рр.

Наукова новизна запропонованої праці полягає в тому, що в ній *вперше* здійснене системне лінгвістичне дослідження сучасного українськомовного політичного дискурсу крізь призму характеристик його найбільш ємкісних лінгвістичних одиниць – прецедентних феноменів; виявлено й окреслено типологічно-генетичні ознаки прецедентних одиниць українського лінгвокогнітивного простору; визначено функційно-прагматичні особливості актуалізації прецедентних феноменів різних типів в українській політичній комунікації; поглиблено лінгвістичні та лінгвополітологічні знання про український політичний дискурс, його структуру, жанрову парадигматику й основні тенденції розвитку. До наукового обігу введено нові парадигматичні системи й обґрунтовано новітні поняття, здатні розширити й поглибити подальші розробки прецедентного тезаурусу й політичного дискурсу.

Теоретичне значення дослідження полягає в певному внеску в сучасну пареміологію, політичну та когнітивну лінгвістику, дискурс-аналіз і прагматику, зокрема в характеристиці текстово-дискурсивних категорій та встановленні когнітивно-аксіологічних тенденцій розвитку українськомовного політичного дискурсу другого десятиліття ХХІ ст.; у виробленні власної парадигми жанрів публічного політичного дискурсу за об'єктно-суб'єктними відношеннями; у типологізації лінгвокогнітивних одиниць цього періоду за структурними, смисловими, генетичними, просторовими ознаками; у формуванні класифікаційної системи функцій прецедентних феноменів,

реалізованих у політичній комунікації; в окресленні й аналізі нових суспільно-когнітивних понять і явищ в українськомовному просторі.

Практичне значення. Зібраний матеріал та основні положення дисертації, її висновки можуть бути використані в лекційних і практичних курсах сучасної української літературної мови («Пареміологія», «Стилістика української мови», «Культура мови», «Риторика»), у рамках дисциплін «Політична лінгвістика», «Медійна комунікація», «Українська комунікологія», «Конфліктологія», «Українська дискурсологія», «Когнітивна лінгвістика», спецкурсах і спецсемінарах із прагмалінгвістики, соціолінгвістики, психолінгвістики, лінгвокогнітивної культурології, дискурс-аналізу, політичних технологій, PR-технологій у закладах вищої освіти; під час написання курсових, кваліфікаційних робіт, навчальних посібників, підручників, а також для укладання спеціальних лексикографічних праць.

Вступ дисертації містить відомості про новизну, актуальність, мету, завдання, практичне та теоретичне значення роботи, про апробацію результатів і методологію дослідження.

Перший розділ окреслює теоретичні засади дослідження явища політичного дискурсу й прецедентності в ньому. *Другий розділ* репрезентує аналіз прецедентних феноменів сучасного українськомовного політичного дискурсу відповідно до семантичних, генетичних, структурних і т. ін. особливостей. У *третьому розділі* висвітлено суспільно-просторову та функційно-прагматичну навантаженість прецедентних одиниць в усних і писемних жанрах публічного політичного дискурсу.

Здійснене дослідження дало змогу зробити такі *висновки*.

1. Українськомовний політичний дискурс 2014–2019 рр. засвідчує функціонування широкого кола прецедентних феноменів найрізноманітніших джерел, серед яких як уже відомі одиниці, так і значна кількість новотворів, що увійшли до національної когнітивної бази. Потужні екстралінгвальні чинники сприяли трансформації та пришвидшеному розвитку українськомовного політичного дискурсу, активному залученню суспільства в політичні процеси,

розширенню прецедентного тезаурусу української національно-когнітивної бази. Розширений прецедентний тезаурус, репрезентований прецедентними іменами, прецедентними висловленнями, прецедентними текстами й ситуаціями, засвідчив часткову зміну суспільних ціннісних орієнтацій, концептів, підсилення процесів самоідентифікації, посилення впливу патріотично-героїчних ідей та ін.

2. Українськомовний політичний дискурс сучасності характеризується динамічністю, циклічністю, швидкоплинністю, хвилеподібною активністю, слабкою стійкістю ідеологічного навантаження політичних партій, схильністю до постійних змін, нестабільністю політичних настроїв, двовекторністю зовнішньополітичних дипломатичних відносин, невисоким рівнем інтелектуалізації політичної комунікації, активними трансформаціями аксіологічного навантаження лінгвокогнітивних одиниць і т. ін.

3. Серед вербальних прецедентних феноменів традиційно виокремлюємо прецедентні імена, прецедентні висловлення, прецедентні тексти та прецедентні ситуації. Найпоширенішим типом є прецедентні імена, що за онімною природою співвідносні з антропонімами, топонімами, ергонімами, хрононімами та ін. До прецедентних висловлень зараховуємо власне паремії, афоризми, цитати (як у традиційній, так і трансформованій формі вираження). Прецедентні тексти та прецедентні ситуації актуалізуються в мовленні через прецедентні імена, прецедентні висловлення й описову вербалізацію. Досліджуваний період вирізняється активним переосмисленням багатьох історично-політичних міфів, історично-політичних подій і постатей, продукуванням політичних прецедентних ситуацій (подій), значущих не лише для українського соціуму, а й для світової спільноти.

4. Відповідно до джерела походження диференціюємо політичні й позаполітичні прецедентні феномени, де перші мають кількісну перевагу, характеризуються швидкою появою в когнітивній базі і таким же швидким зникненням, частими модифікаціями семантично-атрибутивного навантаження, тісною взаємодією між собою.

Окреслений період охоплює чотири виборчі кампанії державного рівня й одну – регіонального, які є рамками функціонування влади певного ідеологічного поля і точками відліку циклів політичного життя. Це дає змогу простежити тенденції розвитку й ціннісно-когнітивних трансформацій у суспільно-політичній свідомості. Таке часове охоплення уможливило відстеження «циклу життя» феноменів поверхового прецедентного навантаження й сприяло дослідженню трансформацій семантично-аксіологічної структури одиниць із глибинним рівнем прецедентності.

Поряд із рівнем прецедентного навантаження виокремлюємо ступінь універсальності прецедентних феноменів, серед яких диференціюємо одиниці універсально прецедентні, національно прецедентні, соціумно прецедентні. До продуктивних джерел універсально / національно прецедентних одиниць належать політика, сучасна історія, мистецтво. Соціумно прецедентні феномени, зокрема одиниці професійних, генераційних, ідеологічних і регіональних груп, трапляються в політичному дискурсі рідше, що зумовлено публічною спрямованістю аналізованих політичних текстів.

5. Українську національно-когнітивну базу за період 2014–2019 рр. збагачено політичними прецедентними іменами антропонімічної, топонімічної, ергонімічної й хрононімічної природи, з-поміж яких – найменування унікальних явищ, що виникли в результаті потужних екстралінгвальних факторів. Прецедентне навантаження зберегли й чимало політичних прецедентних висловлень, і їх тезаурус поповнено потужним пластом крилатих висловів і гасел революційних подій, що мають ознаки як урочисто-пафосного, так і низького стилю. Серед політичних прецедентних текстів, які увійшли до національно-когнітивної бази впродовж 2014–2019 рр., виокремлюємо тексти деяких законопроектів і дипломатичних документів.

6. Прецедентні феномени ілюструють потужний функційно-прагматичний потенціал, актуалізований через такі основні функції: номінативно-інформативна, аксіологічна, парольно-ідентифікаційна, людично-евфемістична, експресивно-декоративна, прагматично-персуазивна,

моделювальна, що, своєю чергою, демонструють тісні взаємозв'язки й переплетення функційних спектрів. Прецедентні феномени не лише називають ті чи ті реалії об'єктивної дійсності, передають інформацію про них, але й, безумовно, дають їм відповідну оцінку.

Аксіологічне підґрунтя політичних гасел президентської виборчої кампанії в Україні 2019 р. засвідчує таке співвідношення прецедентних висловлень за ціннісними категоріями: найчисельнішими є політичні гасла ціннісних індексів «влада», «безпека», «традиція»; менш чисельними – «самостійність», «досягнення»; поодинокими прикладами репрезентовані категорії «конформність», «стимуляція», «доброзичливість», «універсалізм».

Передвиборним кампаніям в Україні 2019 р. притаманне активне вживання евфемістичного потенціалу прецедентних феноменів у сукупності із натяками на низький стиль, зокрема й у новостворених політичних прецедентних висловленнях, іменах. Ця функція тісно взаємодіє з експресивно-декоративною. Переплетення оцінно-семантичних зв'язків прецедентних одиниць сприяє формуванню когнітивних моделей, що підсилюють прагматично-персуазивне функційне навантаження.

7. Для українськомовного політичного дискурсу постреволуційного періоду, зокрема його прецедентних феноменів, характерна система особливостей, що репрезентують його винятковість і значущість у структурі сучасних наукових знань про суспільно-когнітивну комунікацію. Досліджені одиниці демонструють потужний прагматичний, психологічний, політтехнологічний, комунікаційний, дискурсивний потенціал мережі прецедентних феноменів для подальших наукових розвідок.

Ключові слова: прецедентний феномен, прецедентний текст, прецедентна ситуація, прецедентне ім'я, прецедентне висловлення, політичний дискурс, функційно-прагматичне навантаження.

ABSTRACT

SOLOVIOVA T. O. Typology and pragmatic of precedent phenomena in the Ukrainian-speaking political discourse of 2014–2019. – Manuscript.

The thesis is submitted for attaining the Doctor of Philosophy degree in speciality 035 Philology (03 Humanities). – Kryvyi Rih State Pedagogical University. – Kryvyi Rih, 2022. 236 p.

The thesis is a study of precedent phenomena of the post-revolutionary Ukrainian-speaking political discourse.

The precedent phenomena are viewed as units of linguistic and cognitive fields, which are well-known among the members of some social group (world, national, particular group) and can be reproducible in speech; the meaning of these units isn't identical to the set of the components included.

The topicality of our research is conditioned by the fact that exploration of the intertextuality and its units, like precedent phenomenon, in the post-revolutionary Ukrainian-speaking political discourse makes possible: 1) to determine newly formed political worldview cognitive models in the Ukrainian national consciousness; 2) to identify the trends of their development and interaction of socio-political processes and processes of national self-identification. The texts of political discourse are permeated with the phenomenon of intertextuality, which functions in both virtual and real space. On the one hand, intertextuality serves as a kind of chain that is capable of combining political texts, circumstances, situations, names into certain cognitive models within the social consciousness, – therefore forming worldview political systems of social groups and individuals. On the other hand, the instruments of intertextuality, including precedent phenomena, are powerful tools to influence the recipient in any political communication.

Moreover, the precedent phenomena of the Ukrainian political discourse 2014–2019 have not yet been the subject of comprehensive research. The studied period is characterized by a significant increase of the Ukrainian-speaking political space,

where precedent phenomena occupy an important place and provoke the interest of scholars in the field of political linguistics more and more.

The research is aimed at analyzing the tendencies of the modern Ukrainian-speaking political discourse through the exploration of typological, genetic, functional and pragmatic features of precedent phenomena as the most meaningful communicative, cognitive, lingual units.

The source base of the study is oral and written speeches of Ukrainian politicians during 2014–2019.

The **novelty** of the research is that at first, the systematic linguistic exploration of the modern Ukrainian-speaking political discourse through the characteristics of its most capable lingual units – the precedent phenomena – can be observed. We revealed and described typological and genetic features of the precedent units that are realized in Ukrainian lingual and cognitive space. The functional and pragmatic peculiarities of the actualization of different types of such units in Ukrainian political communication are defined. The research further deepens linguistic and political knowledge about Ukrainian political discourse, its structure, its genre paradigm and the main developing tendencies. We introduce new classification systems and justify the latest concepts, that can expand and improve further explorations of the precedent thesaurus and political discourse.

Theoretical value of our study consist of sectional contribution into the modern paremiology, political and cognitive linguistics, discourse-analysis and pragmatics. The findings are especially helpful in order to characterize text and discourse categories, establish cognitive and axiological tendencies of the development of the political discourse in Ukraine in the XXI centuries. Our own classification of political discourse genres (public field), that is based on subject / object relations, can be particularly efficient for the investigation of political discourse. The wide typology exploration of modern precedent phenomena according to their meaning, genetic, structure, form, source, that also contains description and analysis of the latest notions, actions, phenomena of Ukrainian lingual and cognitive society base can be helpful to determine modern national consciousness and

mentality. Eventually, our improved classification system of function of the precedent phenomena can be useful for better understanding the influence of potentiality of these units in any discourse.

The findings and collected material may find **practical application** in lectures and practical courses of The Modern Ukrainian Literary Language (sections “Paremiology”, “Stylistic of the Ukrainian”, “Speech Culture”, “Rhetoric”), within the disciplines “Political Linguistics”, “Media Communication”, “Ukrainian Communication Study”, “Conflictology”, “Ukrainian Discourse Study”, “Cognitive Linguistics”, special courses and seminars on pragmatic linguistics, sociolinguistics, psycholinguistics, lingual cognitive cultural studies, PR-analysis, PR-technology at the institutions of higher education. Also our observations can be useful for writing term papers, qualification papers, textbooks, manuals, as well as in creating special lexicographical works.

The research *introduction* consists of novelty, topicality, aim, tasks, practical and theoretical value, the approbation of results and research methodology.

The first chapter describes theoretical foundations of political discourse study and precedent phenomena exploration. *The second chapter* represents the analysis and characterization of precedent phenomena in the modern Ukrainian-speaking political discourse according to their semantic, genetic, structure and other features. *The third chapter* is devoted to investigation of social space peculiarities and functional pragmatic load of precedent units in the oral and written genres of post-revolutionary Ukrainian public political discourse.

The results obtained made it possible to draw such *conclusions* as:

1. It was found precedent phenomena from the most various sources function in Ukrainian-speaking political discourse during 2014–2019. There are not only well-known units among them but also lots of the new latest ones, which came into the national cognitive base. Powerful extra lingual factors contributed to the transformation and accelerated the development of Ukrainian-speaking political discourse, they actively involve society into the political processes and enlarge the precedent thesaurus that belongs to Ukrainian national cognitive base. Expanded

precedent thesaurus is represented by precedent names, precedent expressions, precedent texts and precedent situations. It presents partial change of social value orientations, concepts; strengthens the processes of self-identification, the intensification of influence of patriotic and heroic ideas, etc.

2. Modern Ukrainian-speaking political discourse is characterized by dynamic, cyclical, ephemeral, wavy activity, weak stability of the ideological component of political parties, prone to constant changes, instability of political dispositions, two-vector foreign diplomatic relations, low level of intellectualization of political communication, active transformations of axiological burden etc.

3. According to tradition we differentiate precedent names, precedent expressions, precedent texts and precedent situations. The most widespread type is precedent names, which are correlated with anthroponyms, toponyms, ergonyms, chrononyms. Precedent expressions include pameias, aphorisms, quotations (both in traditional and transformed forms of realization). Precedent texts and precedent situations are actualized in speech with the help of precedent names, precedent expressions and descriptive verbalization. The exploration period is marked by active rethinking of many historical and political myths, historical and political events and figures, by the production of political precedent situations that are important not only for Ukrainian society but also for the world community.

4. We distinguish political and non-political precedent phenomena according to the sources of origin. The first ones have a quantitative advantage, and are characterized by rapid appearance in the cognitive base and the same rapid disappearance, frequent modifications of semantic-attributive load, and close interaction with each other.

The period of our study includes four election campaigns at the state level and one at the regional level, which restrict the functioning of a government of certain ideological field and the starting point for the cycles of political life. It makes possible observing the tendencies of development and value-cognitive transformations in the socio-political consciousness. Such time coverage helps to

investigate “life cycle” of phenomena with slight precedent load and to examine the transformation in semantic-value structure of the units with deep precedent load.

Along with the level of precedent load, we distinguish the degree of universality of precedent phenomena, among which we differentiate the units of universally precedent, nationally precedent, and socially precedent. The productive sources of universally / nationally precedent units include politics, modern history and art. Socially precedent phenomena, in particular units of professional, generational, ideological and regional groups, take place less frequently in political discourse, due to the public orientation of the analyzed political texts.

5. The Ukrainian national and cognitive base for the period 2014-2019 was enriched with political precedent names of anthroponymic, toponymic, ergonomic and chrononymic nature, including the names of unique phenomena that appeared as a result of powerful extra lingual factors. The precedent load has been preserved by many political precedent expressions, and their thesaurus was supplemented by a powerful layer of catchphrases and slogans of revolutionary events, which have features of both celebratory-pathetic and low style. Among the political precedent texts that entered the national cognitive base during 2014–2019, we single out the texts of some bills and diplomatic documents.

6. Precedent phenomena illustrate the powerful functional-pragmatic potential, actualized through such main functions as: nominative-informative, axiological, password-identification, playing-euphemistic, expressive-decorative, pragmatic-persuasive, modeling functions, which demonstrate close relationships and interconnections of functional spectra. Precedent phenomena not only name certain circumstance of objective reality, convey information about them, but also, of course, give them an appropriate assessment.

Axiological fundament of political slogans that were realized during the president election campaign in Ukraine in 2019 marks correlation of precedent expressions according to value category: the most numerous are the political slogans of the value indexes “power”, “security”, “tradition”; less numerous –

“independence”, “achievement”; the categories “conformity”, “stimulation”, “benevolence”, “universalism” are represented by a handful of examples.

Election campaigns in Ukraine in 2019 are characterized by active use of the euphemistic potential of precedent phenomena in combination with hints of low style, including newly created political precedent expressions and names. This function interacts closely with the expressive-decorative one. The interweaving of evaluative-semantic connections of precedent units promotes the formation of cognitive models that enhance pragmatic-persuasive functional load.

7. The study has revealed that post-revolutionary Ukrainian-speaking political discourse, including its precedent phenomena, has a wide system of peculiarities that represents its uniqueness and significance in the structure of modern scientific knowledge about social and cognitive communication. Investigated units demonstrate powerful pragmatic, psychological, political-technological, communicative and discursive potential of the precedent phenomena network for further scientific research.

Key words: precedent phenomenon, precedent text, precedent situation, precedent name, precedent expression, political discourse, functional and pragmatic load.

СПИСОК НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Публікація в періодичному науковому виданні іншої держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу

Соловйова Т. О. Модифікаційні процеси в семантично-аксіологічній структурі політичних прецедентних феноменів сучасного українськомовного дискурсу. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. Budapest, 2021. Is. 261. P. 32–35. p-ISSN 2308-5258; e-ISSN 2308-1996.

Публікації у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії “Б”

Соловйова Т. О. Розбудова теорії політичної лінгвістики в українському науковому просторі. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2018. Вип. 18. С. 75–88. ISSN 2305-3852.

Соловйова Т. О. Прецедентні ергоніми в українськомовному політичному дискурсі постреволуційного періоду. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. Серія : Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32 (71) № 6. С. 48–52. ISSN 2710-4656 (Print); ISSN 2710-4664 (Online).

Соловйова Т. О. Прецедентні топоніми та хрононіми в сучасному політичному дискурсі. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 20. С. 18–23. ISSN 2663-4880 (Print); ISSN 2663-4899 (Online).

Публікації, у яких додатково відображені результати дослідження (статті в інших виданнях, матеріали конференції, тощо)

Соловйова Т. О. Вимір вербалізованих типів прецедентних феноменів у теледебатах (на матеріалі дебатів П. Порошенка та В. Зеленського). *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2019. Вип. 19. С. 109–128.

Соловійова Т. Змістовно-типологічний аспект прецедентних висловлень в українському політичному дискурсі (на матеріалі дебатів П. Порошенка та В. Зеленського). *Філологічний часопис* : науковий журнал. Умань : ВПЦ «Візаві», 2019. Вип. 2 (14). С. 93–99.

Соловійова Т. О. Особливості жанрової парадигматики сучасного українського політичного дискурсу. *Мова та культура у просторі новітніх технологій: проблеми сучасної комунікації* : матеріали конференції. Київ, 2020. С. 98–100.

Соловійова Т. О. Аксіологічна функція гасел політичних сил президентської виборчої кампанії 2019 року в Україні. *Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри* : матеріали конференції : зб. наук. праць. Кривий Ріг, 2020. С. 140–143.

Soloviova T. The features of the learning of political linguistics at higher education institutions. *International Conference "History, Theory and Methodology of Teaching"*. *Освітній вимір*. Кривий Ріг, 2020. Вип. 3 (55). С. 217–232. URL : <https://journal.kdpu.edu.ua/ped/issue/view/122>).

ЗМІСТ

ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ Й СУЧАСНІ ОРІЄНТИРИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ФЕНОМЕНІВ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ	26
1.1. Наукова інтерпретація політичного дискурсу в парадигмі сучасної науки.....	26
1.1.1. Історія вивчення політичного дискурсу в концепціях зарубіжних і вітчизняних науковців.....	26
1.1.2. Проблема витлумачення політичного дискурсу.....	31
1.1.3. Структура та жанрова специфіка українського політичного дискурсу.....	35
1.2. Політичний текст, інтертекстуальність і прецедентність: аспекти взаємодії.....	46
1.3. Прецедентний тезаурус як феноменальне явище сучасного українськомовного політичного дискурсу.....	53
1.3.1. Парадигматика прецедентних феноменів у лінгвістичній науковій традиції.....	53
1.3.2. Політичні й позаполітичні прецедентні феномени.....	62
1.3.3. Функційний аспект прецедентних феноменів.....	67
1.4. Методологічне підґрунтя дослідження прецедентних феноменів у політичному дискурсі.....	70
Висновки до першого розділу.....	74
РОЗДІЛ 2. ТИПОЛОГІЙНА ПАРАДИГМА ПРЕЦЕДЕНТНИХ ФЕНОМЕНІВ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОМОВНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ	78
2.1. Прецедентні імена.....	80
2.2. Прецедентні висловлення.....	97
2.3. Прецедентні тексти та ситуації.....	111

Висновки до другого розділу.....	130
РОЗДІЛ 3. РІВЕНЬ ПРЕЦЕДЕНТНОСТІ Й ФУНКЦІЙНО-ПРАГМАТИЧНА НАВАНТАЖЕНІСТЬ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ФЕНОМЕНІВ У ПИСЕМНИХ ТА УСНИХ ЖАНРАХ ПУБЛІЧНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ.....	134
3.1. Парадигма вербальних прецедентних феноменів політичного дискурсу за ступенем універсальності.....	134
3.1.1. Універсально прецедентні одиниці.....	135
3.1.2. Національно прецедентні одиниці.....	140
3.1.3. Соціумно прецедентні одиниці.....	143
3.2. Функції прецедентних одиниць у сучасному українськомовному політичному дискурсі.....	152
3.2.1. Номінативно-інформативна функція	154
3.2.2. Аксіологічна функція.....	156
3.2.3. Парольно-ідентифікаційна функція.....	162
3.2.4. Людично-евфемістична функція.....	170
3.2.5. Експресивно-декоративна функція.....	173
3.2.6. Прагматично-персуазивна функція.....	180
3.2.7. Моделювальна функція.....	183
Висновки до третього розділу.....	186
ВИСНОВКИ.....	190
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	196
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	224
ДОДАТКИ.....	226

ВСТУП

Політичну сферу життя суспільства неможливо уявити без комунікації, оскільки саме вона є основою взаємодії між соціумом і владою. Підґрунтям будь-якої комунікативної взаємодії є мова, тому вона є не просто важливою складовою, а ядром політичного дискурсу. Лише через мову, різноманітні лінгвістичні засоби може бути здійснена мета політичного дискурсу – вплив на адресата, модифікація його ціннісної системи, спонукання до певних дій в інтересах мовця і т. ін. Явище прецедентних феноменів характеризується здатністю забезпечувати персуазивний та сугестивний вплив. З огляду на їхню інтертекстуальність, а подекуди й полікультурну функційність такий вплив стає ефективнішим. Тому прецедентні феномени постають невід’ємними лінгвоодинаціями політичного дискурсу.

В умовах сучасної довготривалої політичної кризи в українському суспільстві надзвичайно важливим є взаєморозуміння між владою і народом. Прецедентні феномени ж здатні встановити необхідний контакт між політиком та суспільством і, навпаки, поглибити непорозуміння, ускладнити комунікацію, зважаючи на міжкультурні й ментальні особливості інтерпретації.

Аналіз феномену прецедентності як форми інтертекстуальності в різноманітних дискурсах дає змогу глибше дослідити поліфункційність мови, антропоцентричність і сугестивність, розглядати її не лише як засіб комунікації, зокрема й міжкультурної, але й як засіб збереження й вираження певної національної культури, менталітету, адже прецедентні феномени є одиницями суспільнокогнітивної бази.

Звідси, відповідно, і науковий інтерес у лінгвістиці до явища прецедентності як форми інтертекстуальності (О. Бойко, А. Ільченко, В. Костомаров, Л. Меркотан, О. Ляшко та ін.), прецедентних феноменів і їхніх різновидів (О. Найдюк, О. Селіванова, Г. Ситар, І. Сніховська, Г. Сюта та ін.).

У сучасній лінгвістиці прецедентні феномени досліджують у різноманітних дискурсах: літературному (Т. Кальченко, В. Корольова,

Л. Підкамінна, С. Форманова та ін.), масмедіа (Т. Крутько, А. Мартинюк, А. Петренко, С. Сереброва та ін.), історичному (В. Крищук та ін.), педагогічному (Ф. Бацевич, А. Буднік, М. Шевченко та ін.), релігійному (О. Левко, Н. Піддубна та ін.) тощо.

Утім, наразі політичні прецедентні одиниці вивчають здебільшого на основі іноземного політикуму (Ю. Великорода, А. Гузак, В. Куковська, Т. Мірончук, О. Спіридовський, Л. Суховецька, В. Гладка та ін.), прецедентним феноменам українського політичного дискурсу присвячено лише поодинокі праці, або ж їх розглядають дотиково в межах досліджень інших дискурсів та лінгвістичних аспектів (І. Богданова, Ж. Колоїз, Н. Кондратенко, В. Корольова, М. Рослицька, К. Серажим, М. Степаненко, Г. Сюта та ін.).

Сучасний світ інформаційних технологій і необмеженого доступу до інформації сприяє постійній та швидкій трансформації ціннісно-оцінних постулатів у когнітивній базі суспільства, модифікації методів і підходів у політичній комунікації, появі новітніх політичних технологій. Результати цих процесів проявляються в політичному мовленні всіх форм і жанрів, а найяскравіше віддзеркалюються в семантичному та функційному навантаженні прецедентних одиниць як уже відомих, так і новостворених.

Тексти політичного дискурсу наскрізно просякнуті явищем інтертекстуальності, що функціонує у віртуальному (екстралінгвальному, когнітивному) просторі і в реальному (матеріальному, текстовому). По-перше, інтертекстуальність слугує своєрідним ланцюгом, здатним поєднувати політичні тексти, обставини, ситуації, імена в певні когнітивні моделі в межах суспільної свідомості, формуючи світоглядні політичні системи як суспільних груп, так і окремих індивідів. По-друге, засоби інтертекстуальності, зокрема й прецедентні феномени, є потужними інструментами впливу на реципієнта під час будь-якої політичної комунікації. Вивчення інтертекстуальності та одиниць її актуалізації в українському політичному дискурсі переламного періоду уможливорює окреслення новоутворених політичних світоглядних когнітивних моделей в українській національній свідомості; виокремлення тенденцій їх

розвитку і взаємодії суспільно-політичних процесів та процесів національної самоідентифікації, що й зумовлює **актуальність** пропонованої дисертаційної праці.

Окрім того, прецедентні феномени, якими послуговуються українські політики у постреволюційний період (2014–2019 рр.), ще не були об'єктом комплексного наукового дослідження в українській лінгвістиці. Саме цей період можна охарактеризувати суттєвим збільшенням українськомовного поля в політичному дискурсі України, тому розгляд прецедентних феноменів в українськомовному політичному дискурсі має посісти належне місце серед лінгвістичних доробків у сферах політичної лінгвістики, пареміології, соціолінгвістики, психолінгвістики, прагматики тощо.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація підготовлена відповідно до напрямків науково-дослідницької проблеми кафедри української мови Криворізького державного педагогічного університету «Проблеми функціонування мовних одиниць і граматичних категорій у різних стилях української мови та їх лексикографічна розробка» (державний реєстраційний номер: 0119U103108). Тему дослідження погоджено в Науковій раді «Українська мова» Інституту української мови НАН України (протокол №83 від 19 лютого 2019 р.).

Мета дисертаційної праці полягає у здійсненні аналізу тенденцій сучасного українськомовного політичного дискурсу крізь призму дослідження типологічно-генетичних, функційно-прагматичних особливостей прецедентних феноменів як найбільш значенневих і містких когнітивно-комунікативних лінгвістичних одиниць.

Реалізація мети передбачає виконання таких **завдань**:

1) з'ясувати основи наукової інтерпретації явища політичного дискурсу в парадигмі сучасної лінгвістики, характеристики українського політичного дискурсу, його межі, структуру та жанрову парадигматику;

2) проаналізувати явище прецедентності в концепціях зарубіжних і вітчизняних лінгвістів, систематизувавши теоретичні основи вивчення прецедентних феноменів загалом і в політичному дискурсі зокрема;

3) дослідити способи класифікації прецедентних феноменів, розробивши власну оптимальну методику їх комплексного аналізу й подальшої диференціації й систематизації;

4) виявити прецедентні одиниці в українськомовному політичному дискурсі, охарактеризувати їх семантичне навантаження;

5) установити типологічно-генетичні, функційно-прагматичні характеристики прецедентних феноменів у сучасному українському політичному дискурсі;

6) систематизувати прецедентні феномени українськомовного політичного дискурсу, що дасть змогу окреслити лінгвістично-прагматичні особливості й тенденції розвитку сучасного українського політичного дискурсу.

Об'єктом дослідження є українськомовний політичний дискурс постреволуційного періоду (2014–2019 рр.).

Предмет дослідження – типологічно-генетичні, функційно-прагматичні особливості прецедентних феноменів, їхня сугестивно-смыслотворча роль у когнітивній базі української нації, зокрема в системі суспільно-політичної комунікації.

Джерельною базою дослідження слугували українськомовні політичні тексти публічних виступів та блогів відомих представників українського політикуму (2014–2019 рр.). Загалом переглянуто й опрацьовано понад 670 блогівих дописів (інтернет-видання «Українська правда») і до 70 годин відеоматеріалу (авторської програми «DROZDOV» та інших особистих публічних виступів політиків), із яких для аналізу виокремлено й паспортизовано до 2000 прецедентних феноменів.

Теоретичною базою дослідження стали основні положення теорій вивчення політичного дискурсу (Н. Кондратенко, Л. Нагорна, К. Серажим,

Г. Ситар, Л. Стрій, Р. Chilton, Т. van Dejk, А. Rivera, R. Wodak), явища прецедентності (А. Берестова, І. Богданова, Ж. Колоїз, В. Корольова, Л. Меркотан, О. Найдюк, О. Селіванова, С. Форманова, Р. Чорновол-Ткаченко, Н. Шарманова) та прецедентних феноменів у політичній комунікації зокрема (А. Ковалевська, М. Рослицька, М. Салецька, М. Степаненко, Г. Сюта, О. Pérez de la Fuente).

Методи дослідження зумовлені міждисциплінарним характером пропонованої праці й досліджуваних явищ: політичного дискурсу та прецедентних феноменів. Провідними принципами є *принцип системності й діалектичної єдності*, основними методологічними підходами визначаємо *дискурсивний та діалектичний*. На першому етапі дослідження, що передбачав вивчення політичного дискурсу, переважав дискурсивний підхід, у межах якого застосовувалися *метод структурного й поняттєвого аналізу, метод синкретичної єдності, метод систематизації та узагальнення*. Другий етап, зосереджений на витлумаченні понять прецедентності і прецедентних феноменів, спирався передусім на діалектичний підхід. На цьому етапі, окрім названих, застосовувалися *метод теоретичного аналізу, порівняльний метод*. Під час третього етапу, що передбачав відбір та поверховий аналіз емпіричного матеріалу, послуговувалися *методом суцільної вибірки, методами спостереження й контент-аналізу, описовим, хронологічним та історико-ситуаційним методами*. Четвертий етап ґрунтовано на лінгвополітологічному напрямі дескриптивного підходу і містить глибокий аналіз фактичного матеріалу. Тут було застосовано *методи структурно-компонентного й генетичного аналізу. Методом критичного і функціонального аналізу* послуговувалися на п'ятому етапі – дослідження функційно-прагматичного аспекту лінгвокогнітивних одиниць політичного дискурсу.

Наукова новизна роботи запропонованої праці полягає в тому, що в ній *вперше* здійснене системне лінгвістичне дослідження сучасного українськомовного політичного дискурсу крізь призму характеристик його найбільш ємкісних лінгвістичних одиниць – прецедентних феноменів; виявлено

й окреслено типологічно-генетичні ознаки прецедентних одиниць українського лінгвокогнітивного простору; визначено функційно-прагматичні особливості актуалізації прецедентних феноменів різних типів в українській політичній комунікації; поглиблено лінгвістичні та лінгвополітологічні знання про український політичний дискурс, його структуру, жанрову парадигматику й основні тенденції його розвитку. До наукового обігу введено нові парадигматичні системи й обґрунтовуються новітні поняття, здатні розширити й поглибити подальші розробки прецедентного тезаурусу та політичного дискурсу.

Теоретичне значення здійсненого дослідження полягає у певному внеску в сучасну пареміологію, політичну й когнітивну лінгвістику, дискурс-аналіз та прагматику, зокрема у характеристиці текстово-дискурсивних категорій і встановленні когнітивно-аксіологічних тенденцій розвитку українськомовного політичного дискурсу другого десятиліття ХХІ ст.; у виробленні власної парадигми жанрів публічного політичного дискурсу за об'єктно-суб'єктними відношеннями; у типологізації лінгвокогнітивних одиниць цього періоду за структурними, смисловими, генетичними, просторовими ознаками; у формуванні класифікаційної системи функцій прецедентних феноменів, реалізованих у політичній комунікації; у окресленні й аналізі нових суспільно-когнітивних понять та явищ в українськомовному просторі.

Практичне значення. Зібраний матеріал та основні положення дисертації, її висновки можуть бути використані в лекційних і практичних курсах сучасної української літературної мови (розділи «Пареміологія», «Стилістика української мови», «Культура мови», «Риторика»), у рамках дисциплін «Політична лінгвістика», «Медійна комунікація», «Українська комунікологія», «Конфліктологія», «Українська дискурсологія», «Когнітивна лінгвістика», спецкурсах і спецсемінарах із прагмалінгвістики, соціолінгвістики, психолінгвістики, лінгвокогнітивної культурології, дискурс-аналізу, PR-технологій, політичних технологій у закладах вищої освіти; під час

написання курсових, кваліфікаційних робіт, навчальних посібників, підручників, а також для укладання спеціальних лексикографічних праць.

Особистий внесок здобувача. Викладені положення наукової праці, відбір й упорядкування лінгвокогнітивних одиниць, вироблена класифікація щодо характеристикації мовного матеріалу в межах досліджуваного дискурсу, підвидова парадигма жанрів українськомовного сучасного політичного дискурсу, узагальнення та висновки дослідження безпосередньо належать дисертантові.

Апробація. Провідні положення дисертації обговорено на засіданнях науково-методичних семінарів кафедри української мови Криворізького державного педагогічного університету. Окремі аспекти й проміжні результати дослідження було репрезентовано в доповідях на таких міжнародних конференціях: *Міжнародній науковій конференції «Східнослов'янські мови і літератури у європейському контексті – IV»* (УО «Могилевский государственный университет им. А. А. Кулешова», Могильов, Білорусь, 25 жовтня 2019 р.); *International Conference “History, Theory and Methodology of Teaching”* (Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih, 15–16 October, 2020 р.); *V Міжнародній науково-практичній конференції «Мова та культура у просторі новітніх технологій: проблеми сучасної комунікації»* (Національний авіаційний університет, Київ, 16 квітня, 2020 р.); *VI Міжнародній науковій конференції «Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри»* (Криворізький державний педагогічний університет, Кривий Ріг, 09–10 жовтня 2020 р.); *Міжнародній науковій конференції молодих українців і дослідників слов'янознавства* (Варшавський університет, Польща, 31 травня 2021 р.). У межах здійснення науково-дослідницької роботи була реалізована академічна мобільність за програмою Erasmus+KA107: International credit mobility (для здобувачів вищої освіти 3-го (освітньо-наукового) рівня) у Гранадському університеті (Universidad de Granada), Іспанія (з 29 березня 2021 р. по 28 червня 2021 р.).

Публікації. Наукові результати дослідницької праці викладено в 9 одноосібних публікаціях, із них 3 статті у фахових виданнях, рекомендованих ДАК України, 1 – у періодичному науковому виданні держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та Європейського Союзу, 3 – у збірниках матеріалів міжнародних конференцій, 2 – в інших періодичних наукових виданнях України.

Обсяг та структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (249 найменувань). Загальний обсяг дисертації – 236 сторінок, із яких 178 – основного тексту.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ Й СУЧАСНІ ОРІЄНТИРИ
ДОСЛІДЖЕННЯ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ФЕНОМЕНІВ
У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

1.1. Наукова інтерпретація політичного дискурсу
в парадигмі сучасної науки

Політичний дискурс є невід’ємною частиною функціонування сучасного суспільства, був не менш важливим і в давні часи, адже там, де є влада, де є держава, апріорі виникає й політичний дискурс. З історичним, соціальним, економічним, технологічним розвитком суспільства ускладнювалася й комунікація між владою і народом, а увага науковців до політичного дискурсу зростала.

На нинішньому етапі вивчають найрізноманітніші аспекти політичного дискурсу в різних країнах, різних історичних періодах, під різним кутом зору. Лінгвісти, політологи, соціологи, психологи, філософи – і це далеко не повний перелік тих, кого цікавить наукове підґрунтя політичного дискурсу.

Вивчення досвіду дослідження явища політичного дискурсу, окреслення проблеми його потрактування, розгляд жанрової специфіки українського політичного дискурсу є необхідним етапом для розуміння лінгвополітичних тенденцій українськомовного суспільного простору, аналізу його національно-когнітивної бази через актуалізовані одиниці.

1.1.1. Історія вивчення політичного дискурсу в концепціях зарубіжних і вітчизняних науковців. Комунікативна взаємодія на рівні «соціум – влада» завжди посідала важливе місце у структурі будь-якого суспільства. Утім, суттєве наукове обґрунтування явища політичної комунікації отримало лише у ХХ ст. Витоками вчення про політичний дискурс вважають риторичні праці Аристотеля та Цицерона, які першими звернули увагу на

значення мови в політичній комунікації суспільства [200; 247]. У подальші етапи розвитку людства цю проблему розглядали лише поверхово в межах різних наук, тому суттєві наукові розвідки періоду до ХХ ст. відсутні.

Точкою відліку в дослідженнях політичного дискурсу як об'єкта вивчення політичної лінгвістики називають Першу світову війну, причини й наслідки якої спонукали зарубіжних учених активно досліджувати технології політичних маніпуляцій громадською думкою, що здійснювалися безпосередньо за допомогою лінгвальних засобів. Вивчали зокрема процеси політичної, військової агітації та пропаганди. Провідними дослідниками політичного дискурсу того періоду називають У. Ліпмана, П. Лазарсфальда, Г. Лассвела. Друга світова війна ще більше посилює увагу до політичної комунікації й особливостей взаємодії на рівні «соціум – влада».

Дослідження політичного дискурсу продовжують Н. Лейтес та С. Якобсон, вивчаючи політичну комунікацію тоталітарних режимів на текстових матеріалах фашистсько-нацистського й радянського режимів. Дослідники знаходять суттєві взаємозв'язки між семантикою мовних одиниць пропагандистських текстів і політичними процесами.

На думку Н. Акінчиць, саме Г. Лассвел є засновником інструментального підходу до вивчення політичної мови в американській науковій традиції [1, с. 55]. Головна мета такого підходу полягала в розробленні загальної теорії мови як фактора влади, яка, фактично, і лягла в основу нової субдисципліни – політичної лінгвістики. Ця теорія описана у праці «Мова політики: дослідження у галузі квантитативної семантики», співавторами якої є Н. Лейтес, та ін. [232].

Чимало науковців під час дослідження історії вивчення політичного дискурсу особливу увагу приділяє теорії Дж. Оруела, що знайшла своє алегорично-літературне втілення у творі «1984». Мова йде про так звану теорію «новомови» (в оригіналі – “newspeak”), в основі якої лежить принцип «подвійного мислення» (“doublethink”), коли представники верхівки влади, зокрема тоталітарної, послуговуються задля її отримання чи збереження найрізноманітнішими способами маніпуляції громадською думкою, як-от:

використання подвійних стандартів, викривлення змісту понять у вигідних для себе смислах та ін. [1; 2; 200; 247]. Теоретичний аспект політичного й маніпуляційного потенціалу мови Дж. Оруел викладає у класичній статті «Політика та англійська мова» [236]. Глибше й детальніше мову політичного тоталітарного дискурсу розглядає В. Клемперер, німецький лінгвіст, що репрезентує результати власного дванадцятирічного дослідження політичної мови й комунікації в Німеччині за нацистського режиму [227].

У 60-их – 80-их роках минулого століття дослідники політичної мови продовжують аналізувати тоталітарні дискурси, водночас закладаючи підґрунтя з'ясування особливостей політичного дискурсу в демократичних державах. Представники Франкфуртської школи (Г. Адорно, Г. Маркузе, М. Хоркхаймер) зосереджують увагу на окресленні форм тоталітаризму, антидемократизму, шовінізму після Другої світової війни. З іншого боку, на новий щабель виходить вивчення маніпулятивних механізмів у сучасних демократичних дискурсах, результати якого демонструють, що мовні маніпуляції в державах демократичного штибу насправді ще більш поширені та складні, аніж в антидемократичних режимах. Досліджують промови президентів, мову виборчих перегонів, стилістичний і функційний аспект політичної мови. Виникає теорія «ядерної мови» (“nukespeak”) П. Чілтона, якою науковець характеризує політичну комунікацію в епоху так званої «холодної війни» [22; 175; 216].

Дослідження охоплюють усе більше наукових галузей (соціологію, психологію, філософію). Проблематику дискурсу активно розробляють у зовсім нових на той час дисциплінах: семіотиці, соціолінгвістиці, психосемантиці, соціальній антропології, соціальній психології тощо. Вагомий внесок у переосмислення значення мови й мовлення в усіх суспільно-наукових, психологічних, а відтак і мисленневих процесах зробив француз М. Фуко. У 1966 р. він розробляє вчення про дискурс як соціолінгвальну, культурно-комунікативну категорію [191].

Концепція французького дослідника привертає увагу багатьох науковців Європи й Америки: Л. Альтюсера, Р. Барта, Б. Бернстайна, Р. Водака, Д. Гакера, Ж. Дерріда, Д. Камерона, Ж. Лакана, Ю. Хабермаса, Н. Феркло, Дж. Фьорса, П. Чілтона, М. Шапіро та ін. Теорію аналізу дискурсу виокремлюють у самостійну наукову галузь, але у зв'язку з неоднозначністю трактування самого поняття «дискурс» та різними підходами до розв'язання проблеми первинності виникнення феноменів у співвідношенні «текст – дискурс» виникають відносно незалежні наукові напрямки дискурс-аналізу. Кожен із цих напрямків тяжіє до певної галузі. Так, яскраво вираженими лінгвістичними течіями вважають Бірмінгемську школу дискурс-аналізу (М. Кулхард, Дж. Сінклер та ін.), школу конверсаційного аналізу (Г. Сакс, Г. Джефферсон та ін.). Комунікативно-лінгвістичний напрямок переважає в підходах Дж. Остіна, Дж. Серля, П. Коула, представників теорії мовленнєвих актів. Лінгвістичний аналіз дискурсу, інтегрований у соціологію, формує окрему царину соціолінгвістики (Дж. Фішмен, С. Ервін-Тріп, У. Лабов та ін.). Французька школа дискурс-аналізу тяжіє до філософії (П. Анрі, Ж. Куртін, М. Пеше та ін.), а критичний дискурс-аналіз – до семіотики й політології (Т. ван Дейк, Р. Лакофф, Р. Водак та ін.) [1; 19; 22; 27; 30; 175].

Саме представники критичного дискурс-аналізу є прихильниками широкого потрактування політичного дискурсу. Е. Гіденс, Т. ван Дейк, Ч. Склейте, Н. Феркло, П. Чілтон, М. Шапіро схильні до думки, що дискурс сам по собі в усіх його виявах є політичним. Із незначними варіаціями й розбіжностями дослідники обґрунтовують такий підхід спільними структурними елементами явищ дискурсу та політики [247, с. 398; 216; 219; 220; 222].

Не викликає сумнівів необхідність аналізу дискурсивної практики в такому широкому ключі, проте наше дослідження потребує конкретнішого й вужчого тлумачення поняття політичного дискурсу як одного з основних понять цієї лінгвістичної розвідки.

Історія вивчення політичного дискурсу у площині пострадянської науки в порівнянні досить бідна й не така строката. Передовсім це зумовлено

політичною ситуацією, а точніше пануванням радянського політичного режиму, який передбачав жорстку цензуру й недопущення вивчення у вільному трактуванні будь-яких політичних практик. Тож активний розвиток досліджень політичного дискурсу на території України і деяких сусідніх держав припадає саме на 90-ті роки ХХ ст. Першість належить російській лінгвістичній традиції, що й не дивно, адже будь-які лінгвістичні розвідки в межах мов інших «національних республік СРСР» негласно вважалися провінційними, а деякі і взагалі приписували до проявів «буржуазного націоналізму» і суворо засуджували. Більше того, основна політична комунікація в усьому Радянському Союзі відбувалася російською, тому саме російська лінгвістична школа після занепаду тоталітарного комуністичного режиму має порівняно потужніший лінгвістично-науковий фундамент, а також достатньо мовного матеріалу для дослідження політичних дискурсивних практик.

Виокремлюють три етапи розвитку вчень у галузі дослідження політичної комунікації в радянські окупаційні часи, однак ці дослідження мали рекомендаційний характер для «бажаної» мови й стилю у ЗМІ, а також містили аналіз мови провідних діячів СРСР, що піддавався жорсткій цензурі [27]. Вивчення політичного дискурсу в лінгвістичній традиції близького (східного) зарубіжжя активно реалізується й нині, однак варто зауважити, що більшість таких досліджень спрямовані переважно на пропагандистську діяльність, і сучасні розвідки так чи так також піддають жорсткій політично-режимній цензурі [див. також 134].

Розвиток же українських політичних дискурсивних практик традиційно приписують 90-им рокам ХХ ст. У цей період досліджували переважно мову тоталітарного режиму й іноземні політичні дискурси як лінгвісти, так і політологи. Межа століть продемонструвала посилення уваги до питань взаємодії мови та політики в українській науці, з'являється чимало праць, зокрема й монографії, дисертаційні роботи, що досліджують теоретичні основи вивчення політичного дискурсу (Р. Вашук, Н. Кондратенко, Л. Нагорна, О. Павлуцька, К. Серажим, Л. Синельникова, Н. Шарова); особливості

функціонування мови в тоталітарному суспільстві (П. Крючкова, Г. Яворська); дескриптивний підхід до вивчення політичної мови (М. Діденко, Г. Жуковець, О. Юр'єва); дослідження окремих мовних рівнів (Ю. Васюк, Н. Вербич, М. Гулей); вивчення жанрів і стилів політичної мови (В. Савчук, О. Семенюк, Г. Соловей); дослідження ідіостилів провідних українських та зарубіжних лідерів (М. Бабак, К. Головинський, М. Дорофєєва, Н. Петлюченко, Д. Петренко); когнітивно-дискурсивні студії (П. Крючкова, Н. Попова, Я. Федорів, О. Фоменко); порівняльні дослідження політичного дискурсу (Т. Весна, Н. Петлюченко) [1; 2; 179; 213]. У другому десятилітті аспекти політичного дискурсу продовжують досліджувати О. Алексієвець [2], І. Вільчинська [20], І. Корольов [61; 62], О. Косьянова [68], С. Кривенко [71], Ю. Шарапановська [195] (теорія політичної лінгвістики та політичного дискурсу), Л. Стрій [175], Н. Шевчук [203] (жанрова специфіка політичного дискурсу), І. Лосєва [82], Л. Салецька [142] (мовностилістичний аспект політичного дискурсу, мовлення політичних лідерів) та ін.

Незважаючи на різноманітність дискурсивних практик в українській науковій традиції, дослідники вказують на відносно слабкий їх розвиток і певне відставання в порівнянні з аналогічними закордонними студіями [104]. Однак з кожним роком вітчизняні науковці, як політологи, так і лінгвісти, все частіше звертають увагу на явище політичного дискурсу, його природу, складові, особливості вияву. Важливим питанням у таких розвідках є вивчення підходів до розуміння феномену політичного дискурсу.

1.1.2. Проблема витлумачення політичного дискурсу. Поняття дискурсу в найбільш наближеному до сучасного розуміння вперше, на думку науковців, використовує бельгійський лінгвіст Е. Б'юісанс у роботі 1943 р., який тлумачить дискурс як своєрідний провідник, механізм актуалізації мови у природній комунікативній ситуації, що сприяє розгортанню мовлення [35; 97].

І. Корольов аналізує близько пів сотні визначень поняття дискурсу, які варіюються від ототожнення зазначеного терміна з текстом до фрази чи висловленням, від когнітивного акту до складного соціолінгвістичного феномену. У висновку дослідник чітко розмежовує поняття текст і дискурс, трактуючи крайній як вид актуалізації тексту (абстрактної формальної конструкції), розглянуті з погляду ментальних процесів у зв'язку з екстралінгвальними факторами [61].

У нашій роботі аналізуватимемо передовсім інституційну форму організації соціокультурної реальності, яка репрезентує характер дискурсивної практики. Дослідження стосується політичного дискурсу, який є не лише найбільш дослідженим, але й найбільш суперечливим у потрактуванні.

Дж. Вілсон, досліджуючи рефлексивну й потенційно неоднозначну природу явища політичного дискурсу, зазначає, що в західній науковій традиції функціонує два основні підходи до його витлумачення.

Перший передбачає, що дискурс як такий у всіх його проявах є політичним. Прихильником цієї позиції виступає, наприклад, М. Шапіро [247, с. 398]. Очевидно, цей підхід ґрунтований на спільних основних елементах явищ дискурсу й політики: сфера функціонування (соціум), природа походження (комунікація), наявність учасників зі схожими функціями чи ролями (мовець / слухач, адресат / адресант), подібність і співзвучність мети (вплив на реципієнта), інструментарій (вербальні / невербальні засоби).

Окреслений підхід містить і трактування ознаки «політичний» – той, що стосується влади, конфлікту, контролю чи керування. У такому широкому тлумаченні кожен із цих детермінантів може стосуватися будь-якого дискурсу, будь-якої сфери діяльності соціуму. Таку позицію підтримує чимало дослідників (Е. Гіденс, Т. ван Дейк, Н. Ферклоу, П. Чілтон та ін.), вона мала логічне продовження у своєрідній парадигмі дискурсу. Так, П. Чілтон досліджує політичний дискурс на різних рівнях: на міжособистісному, особистісному, інституційному, освітньому та інших, окреслює диференційні способи й методи вивчення кожного з них [247, с. 398; 216].

Іншим прикладом вузького підходу до тлумачення політичного дискурсу Дж. Вілсона називають ідею Д. Грейбера, який пропонує обмежити предмет зацікавлення (явище політичного дискурсу) формальними або неформальними політичними контекстами й учасниками процесу. До них він зараховує політиків, політичні й урядові інститути, політичні засоби масової інформації та політичних діячів, які працюють безпосередньо в політичній сфері для досягнення політичної мети [247, с. 398; 225].

Отже, можемо говорити про розгалуження способів тлумачення політичного дискурсу навіть у межах вузького потрактування цього явища. Якщо Д. Грейбер окреслює політичний дискурс через обов'язкову належність таких його структурних елементів, як тематика, учасники, інструменти, лише до політичної сфери [225], то представники львівської лінгвістичної школи зауважують, що політичний дискурс зумовлюється «ситуацією політичного спілкування в сукупності із прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами» [52, с. 103; 72], а В. Громовенко доповнює характерні компоненти ще й правилами публічної політики, «освячених традицією та перевірені досвідом» [27, с. 112].

З огляду на реалії сучасного українського політичного дискурсу перший підхід можуть бути доповнений. Так, позиція Д. Грейбера, по-перше, унеможлиблює аналіз публічної комунікації політичного характеру певних суспільних рухів, громадських формувань та організацій. Проте в реаліях української політики дуже часто громадські організації та її лідери мають на меті отримання політичної влади, і ця мета часто прихована, яскравих прикладів таких процесів тому чимало [165]. По-друге, цей підхід не передбачає тлумачення політичних текстів, що були продуковані ЗМІ, які не позиціонують себе як політичні, а таких ЗМІ в Україні більшість. Окрім того, не можна залишати поза увагою явище блогерства, оскільки воно має теж чималий вплив на електорат, хоч їх автори, коментуючи політичні події, не є власне суб'єктами політичного дискурсу в його потрактуванні Д. Грейбером. Щодо другого, підходу окреслення політичного дискурсу, то викликає питання їх прихильність

до ототожнення політичного дискурсу й тексту, а також відсутність конкретики у тлумаченні адресата/адресанта – у сукупності це настільки розширює межі політичного дискурсу, що може спричинити їх нівеляцію.

На нашу думку, першочерговою ознакою, за якою слід уналежнювати будь-який текст до політичного дискурсу, є його політичний зміст. Цей підхід не є новим, а швидше традиційним для лінгвістичних досліджень дискурсу, у яких найважливішою структурною одиницею дискурсу є його топіка (тематичне ядро) [20; 45; 52].

Окреслення меж політичного дискурсу через його структурні компоненти – це лише одна із проблем у тлумаченні явища політичного дискурсу. Ще однією дилемою є співвідношення «дискурс – текст – комунікація». Чим є за своєю суттю політичний дискурс: політичною комунікацією чи політичним текстом, окремою сферою функціонування суспільства чи конкретним виявом результатів такої діяльності? Спробуймо відповісти на ці питання.

Н. Кондратенко витлумачує політичний дискурс як «конкретний вияв політичної комунікації, що передбачає актуалізацію політичного тексту в комунікативному акті взаємодії політичного суб'єкта (політика, політичної сили, влади) та політичного об'єкта (аудиторії, електорату, виборця)» [60, с. 12], за Н. Шевчук, політичний дискурс – це «складна ідеологічно сконструйована засобами ЗМІ й іншими комунікативними джерелами єдність комунікативної поведінки і прагматичних, політичних, соціокультурних і психологічних чинників, що являють собою системно-символічний порядок, у межах якої реалізується процес боротьби за владу» [203, с. 267]. Інші науковці (С. Кривенко, А. Кривий, Ю. Шарапановська) під політичним дискурсом розуміють політичний текст або мережу політичних текстів, пов'язаних спільною тематикою, із яскравими психологічними соціологічними, лінгвокультурними, характеристиками, які актуалізуються у процесі політичної комунікації [71; 72; 195].

Науковці, узагальнюючи всі підходи до витлумачення політичного дискурсу, поділяючи їх на дві основні групи: 1) розуміння його як конкретної комунікативної події, здійснюваної в конкретному когнітивно зумовленому комунікативному просторі й зафіксованої в тексті; 2) ототожнення із сукупністю тематично співвіднесених текстів [52].

Політичний дискурс не може бути ототожнений із текстом або з мовленням політиків, він поширюється на різні сфери інституційної комунікації, «з яких заявляють претензії на владу та диктують відповідні форми дій» [15, с. 73]. Найбільш влучними, як нам видається, є тлумачення політичного дискурсу крізь призму його багатоаспектності, як складного мовно-комунікативного явища «з чіткою соціокультурною спрямованістю та прагматичною семантикою, вираженою комплексом вербальних і невербальних засобів» [31, с. 2]. Потрактування політичного дискурсу К. Серажим перегукується з окресленим. Дослідниця вказує на дуалістичну природу дискурсу, стверджуючи що він «має «видиму» – лінгвальну (зв'язний текст чи його семантично значущий та синтаксично завершений фрагмент) і «невидиму» – екстралінгвальну (знання про світ, думки, настанови, мету адресанта, необхідні для розуміння цього тексту) структуру» [149, с. 13].

Наша дисертаційна праця стосується передовсім лінгвального аспекту політичного дискурсу, тому аналізу піддаватимемо мовні утворення (лінгвокогнітивні одиниці) текстів актуалізованого дискурсу. З огляду ж на крайній окреслений підхід до тлумачення політичного дискурсу аналіз як усього цього явища, так і конкретних його одиниць може бути здійснений у систематичній єдності всіх його компонентів: лінгвальних та екстралінгвальних чинників з урахуванням усіх спектрів функціонування політичного дискурсу, його структури та жанрової специфіки.

1.1.3. Структура та жанрова специфіка українського політичного дискурсу. Структура політичного дискурсу містить багато компонентів. Окрім розрізнення двох вимірів функціонування, не можна оминати увагою основні

компоненти політичного дискурсу, які виявляються в обох цих вимірах. Деякі складові тлумачать однозначно: основна мета, наявність адресата й адресанта (або об'єкта і суб'єкта), суспільно-політична сфера функціонування, форми вияву (усна, писемна) та ін. Є ті компоненти, характеристики яких здебільшого подібні в підходах різних науковців, але певні варіації все ж є (наприклад, функції політичного дискурсу, інструменти взаємодії, типи об'єктів і суб'єктів та ін.). А є такі структурні елементи, способи трактування й парадигми яких вражають своєю різноманітністю: жанри, комунікативно-маніпулятивні техніки, стратегії, ідіостилі тощо.

Уважаємо за необхідне охарактеризувати основні з них, віднайти й окреслити ті підходи, що допоможуть розкрити тенденції розвитку сучасного українського політичного дискурсу.

Найбільш однозначним у політичному дискурсі є тлумачення його мети – досягнення й утримання політичної влади. Із відповідною метою тісно пов'язують такі функції, як-от: інформативну, проєкційну, орієнтаційну, агональну, акціональну, функції соціального контролю, легітимізації влади, відновлення влади, соціальної солідарності (консолідаційну), соціальних диференціацій (ідентифікаційну), та ін. [31, с. 28; 52; 60; 105; 195; 225]. Перелік функцій можна конкретизувати й розширювати, бо політичний дискурс є динамічним соціолінгвальним явищем, здатним найяскравіше відображати нові тенденції в конкретному суспільстві, але водночас і творити їх. Політичний дискурс завжди знаходиться на перетині старого й нового устрою, оскільки саме в його межах відбувається розвиток суспільно-політичних стосунків: усі зміни, зрушення, повернення до певних суспільних постулатів чи утвердження нових.

В основі політичного дискурсу лежать такі феномени, як політична комунікація, політична мова та політичний текст. Важливо розглянути, насамперед, перші два, тому що вони фактично й містять інші основні структурні елементи політичного дискурсу.

Деякі дослідники ототожнюють політичну комунікацію з політичним дискурсом [див. 14; 159; 175], інші тлумачать політичний дискурс як конкретний вияв політичної комунікації [30; 60; 175]. Такі позиції є обґрунтованими й вагомими в межах певних досліджень, але не позбавлені деяких неточностей.

На нашу думку, політичний дискурс за своєю природою є складним соціокультурним явищем, що містить і процес політичної комунікації, і результати цієї комунікації (політичні тексти), і політичну мову, і всі зовнішньо та внутрішньо зумовлені фактори, здатні розкрити причинно-наслідкові зв'язки. К. Серажим влучно зауважує: «Дискурс потрібно розуміти як соціокультурний процес, що завдяки комунікативній дії вивільняє наперед закладений прогресивний потенціал раціональності» [149, с. 39].

Будь-яка комунікативна дія, окрім мети, теми, ситуації, передбачає наявність адресата й адресанта. У політичній комунікації їх співвідносять із об'єктом та суб'єктом відповідно. Типи учасників комунікації залежать від виду політичної взаємодії, жанру й політичної ситуації. Якщо залишити поза увагою внутрішньо-політичну особистісну політичну комунікацію, то об'єктом, або адресатом, публічного політичного дискурсу є «середній громадянин, ідеальний читач, збірне поняття, що змінюється залежно від політичного режиму та ситуації» [71, с. 185]. Окреслюючи адресата сучасного українськомовного політичного дискурсу, до цього витлумачення доцільно було б додати, що адресат – це людина, яка має право вибору (повнолітня відповідно до законів країни, громадянином якої вона є), і не лише «ідеальний читач», але й слухач і глядач, оскільки сьогодні в політиці застосовують усі можливі сфери взаємодії з аудиторією.

Якщо об'єкт публічного політичного дискурсу досить однозначний у своєму трактуванні, то в тлумаченні суб'єкта є певні дискусійні моменти. У сучасних реаліях інформаційного суспільства суб'єктом може бути не лише представник влади або політичної сили, адресантами політичної комунікації можуть ставати ЗМІ, активісти й лідери певних соціальних груп неполітичного

спрямування та ін. Це тісно переплітається з розмаїттям видів політичної комунікації, особливостями жанрів політичного дискурсу.

Поняття жанру в соціолінгвістичних працях пов'язують із поняттям мовленнєвої події, витлумачуючи перший як форму мовлення, яка є частиною тієї чи тієї події. Уперше, на думку лінгвістів, на потребу виокремлення жанрів звернув увагу М. Бахтін [30; 175]. Н. Кондратенко, своєю чергою, акцентує, що «мовленнєві акти мають виражений перформативний характер і як «політичні перформативи» ідентичні відповідним політичним подіям» [58, с. 125].

М. Гулей окреслює поняття жанру як «певний стереотип мовленнєвої поведінки, тобто тематично, композиційно і стилістично відносно стійке вербальне оформлення типових ситуацій соціальної взаємодії людей» [30, с. 40], таке витлумачення перегукується з позицією М. Бахтіна [175, с. 83]. К. Серажим, досліджуючи проблему дискурсу загалом і політичного дискурсу зокрема, тлумачить жанр як «специфічний спосіб відображення дійсності» та водночас «специфічний спосіб її аналізу» [149, с. 288]. Мовознавець ототожнює жанр політичного дискурсу із поняттям публіцистичного жанру і розуміє крайній як відносно стійку структурно-змістовну організацію тексту, зумовлену своєрідним відображенням дійсності й характером ставлення до неї автора [там само]. Таке ототожнення є обґрунтованим, якщо мова йде саме про публічний політичний дискурс. Однак витлумачення можливо потребує більш ретельного підходу до характеристики позицій зумовленості. Адже жанр політичного дискурсу може бути зумовлений також функціями тексту; інструментом оприлюднення; політичною ситуацією виголошення цього тексту.

У нашій роботі спиратимемося на тлумачення жанру М. Гулей, яке може бути застосоване до окреслення жанру політичного дискурсу за умови доповнення його пунктами: 1) підпорядкування основній меті: досягнення або утримання політичної влади; 2) оформлення ситуацій соціально-політичної взаємодії людей.

Парадигм жанрів політичного дискурсу в науковому просторі дуже багато. Це зумовлено тим, що вони зорієнтовані на різні ознаки. Наведемо кілька з них.

За формою жанри політичного дискурсу поділяють на писемні й усні, а усні – на діалогічні та монологічні. Проте в науковій традиції функціонують різні класифікації жанрів чи форм політичного дискурсу з огляду на спільну вихідну ознаку: за характером суб'єкта, за характером адресата, за характером відтворення, за кількістю учасників і їх роллю в комунікації, за функціями, за обсягом інформації, за метою висловлення та ін. [30, с. 40; 175, с. 34–35]. За метою, або інтенцією, Н. Кондратенко розрізняє інформативні, спонукальні, іміджеві, мотиваційні, експресивні форми політичного дискурсу [60, с. 12]. Дещо дискусійним є питання виокремлення чи то найменування експресивних форм політичного дискурсу, до яких лінгвіст уналежнює фотографії, пісні, анекдоти політичного змісту, адже більшість жанрів публічного політичного дискурсу є емоційно й експресивно забарвленими. Схожими за основною метою, на нашу думку, можуть бути жанри спонукальні й мотиваційні. Варто зауважити, що Н. Кондратенко пізніше вдосконалює свою класифікацію жанрів політичного дискурсу за функційним критерієм і презентує парадигму, що містить, окрім зазначених інформативних та іміджевих (презентаційно-іміджевих) груп, ще ритуальні, агітаційні й агонально-аргументативні [59]. Результати цього дослідження не викликають сумнівів, однак при більш ретельному підході до аналізу досліджуваних презентаційно-іміджевих жанрів (слоган, програма, автобіографія) та з урахуванням сучасних тенденцій розвитку політичного дискурсу спостерігаємо певну неточність меж наведеної класифікації.

У науковій лінгвістичній традиції часто послуговуються й таким поняттям, як «гіпержанр», витлумачуючи його як групу дрібніших жанрів зі спільними ознаками, як-от програма, маніфест, статут та ін. уналежнюють до гіпержанру «політичні документи»; політична реклама, інтерв'ю, перевиборча програма та ін. – до гіпержанру «передвиборча агітація» і т. ін. [30, с. 40]. Варто зауважити,

що такі гіпержанри можуть бути виокремлені за будь-якою ознакою, а тому не можуть бути обмежені і сталими, чому сприяє й активний розвиток політично-інформаційних технологій.

На сьогодні за типом передавача інформації функціонує в науковому обігу парадигма Н. Кондратенко, що містить телевізійний, газетно-журнальний, радіо, рекламний або PR-форми політичного дискурсу [60, с. 13]. Л. Стрій доповнює цю класифікацію ще сферою інтернету [175]. З огляду на сучасні реалії ІТ-технологій сфера інтернету як ретранслятора/інструмента політичного дискурсу може бути розгалужена, наприклад, на: ресурси відеохостингу (YouTube), соціальних мереж (Facebook, TikTok, Instagram, Twitter, Telegram (канали) та ін.), новинних інтернет-ресурсів, блогівих майданчиків тощо.

Вагоме місце серед парадигм політичних жанрів посідають класифікації, ґрунтовані на суб'єктно-адресатних відношеннях. За характером суб'єкта виокремлюють інституційні жанри, які є первинними, та неінституційні (периферійні), що є вторинними; до перших уналежують дискурс політиків (влади, партій та інших інституційних суспільних утворень), до других – певну інтерпретацію текстів первинних жанрів [52, с. 105; 30, с. 41]. Цей підхід апелює як до жанрів політичного публічного, так і міжособистісного дискурсу. У результаті такого поділу дослідники політичного дискурсу більше уваги приділяють вивченню ядерних жанрів (інавгураційних промов, дебатів, парламентських виступів та ін.), менше – периферійним (інтерв'ю, блогам, аналітичним статтям, матеріалам «народної творчості» в соцмережах і т. ін.).

Така ж широка всеохопленість стосується й парадигм за типом суб'єкта. Н. Мараховська, вивчаючи лінгвальний вимір політичної комунікації, наводить класифікацію суб'єктів цього процесу на основі досліджень Г. Алмонда. У цій парадигмі суб'єкти уналежено до трьох основних груп: інституційної (парламент, уряд, політичні партії та ін.), соціальної (індивіди та соціальні спільноти різного спрямування) й функційної (ЗМІ) [89].

Оскільки об'єктом нашої уваги стали жанри українськомовного політичного дискурсу, які найяскравіше й найбільш всебічно здатні

віддзеркалити реалії сучасного українського політичного життя, а також з огляду на потужний і стрімкий інформаційний розвиток суспільства, ми акумулювали проаналізовані парадигми й на їх основі сформували класифікацію жанрів власне публічного різновиду за суб'єктно-об'єктними відношеннями, яка містить такі підвиди: власне політичний, медійно-політичний, власне медійний, культурно-політичний, науково-політичний, юридично-політичний (Додаток А).

1. Власне політичний підвид передбачає в ролі суб'єкта особу політика (депутата, урядовця, лідера партії, президента та ін.) або політичний інститут (парламент, політична партія, уряд, міська рада, міністерства та ін.). Роль ЗМІ, без участі яких на сучасному етапі розвитку суспільства майже не відбувається політична комунікація, зведена до інструмента зв'язку – ретранслятора. Приклади жанрів такого підтипу: партійні та передвиборчі програми, публічні виступи на мітингах, зібраннях, агітаційні тексти, інавгураційні промови, блоги всіх типів (писемні, аудіо-підкасти, відеоролики), дописи в соцмережах та ін.

2. Медійно-політичний підвид має подвійного суб'єкта – політиків і ЗМІ, де від імені останніх можуть виступати не лише журналісти, але й запрошені експерти, громадські активісти. Залежно від того, хто із названих двох учасників комунікації має перевагу як суб'єкт, виокремлено два різновиди. До першого (назвемо його власно медійно-політичним) уналежнюємо жанри, у яких значну роль відіграють ЗМІ або учасники неполітичні: політичні ток-шоу, круглі столи, журналістські політичні розслідування за участю політиків та ін. Другий, політично-медійний різновид, містить жанри, у яких провідне місце посідають все ж таки політики, хоч участь беруть і представники ЗМІ: інтерв'ю (діалогічні), дебати, політична реклама тощо.

3. Власне медійний підвид не варто плутати з медіа-дискурсом, адже мова йде саме про різновид публічного політичного дискурсу. Суб'єктом такого підвиду є ЗМІ найрізноманітніших видів. До цієї категорії можуть бути зараховані тексти будь-яких медіа-жанрів, але винятково політичної тематики і за відсутності безпосередньої участі в їх створенні політиків чи політичних

інститутів (аналітичні статті, ток-шоу (без політиків), новини, тексти експертів-блогерів, авторські програми журналістів і громадських діячів та ін.).

4. Культурно-політичний підвид передбачає в ролі суб'єкта політичної комунікації діячів культури. Українські політичні й історичні реалії склалися так, що митці ніколи не стояли осторонь української політики. І якщо особисто не брали участь у ній, то завжди висловлювали свої думки публічно: чи то через твори, чи то через особисті протести. З-поміж жанрів цього підтипу розглядаємо твори художньої літератури, політичну публіцистику, твори інших видів мистецтв (музики, кіно, театрального мистецтва, живопису та ін.), блоги діячів культури, дописи в соцмережах та ін. Головними умовами є, як і в попередньому підвиді, політична тематика текстів (творів) і неналежність суб'єкта безпосередньо до політики. Звісно, виокремлення жанрів такого підтипу має певні проблемні питання. Наприклад, якщо письменник або співак балотується до парламенту чи займає посаду в уряді, до якого підтипу варто зараховувати тексти політичної тематики, які продукує ця особа? Таких реальних ситуацій в українській політиці чимало, але вважаємо, що твори художньо-мистецького характеру з потужною політичною тематикою можуть бути уналежені до жанрів культурно-політичного підтипу політичного дискурсу.

5. Науково-політичний підвид містить усі жанри наукових видань, присвячених вивченню найрізноманітніших політичних проблем, тексти оприлюднення результатів наукових досліджень із питань політики в інший спосіб (конференції, доповіді на засіданнях міжнародних організацій та ін.). Суб'єктами такого підвиду політичної комунікації є науковці.

6. Юридично-політичний підвид у ролі суб'єкта може мати як політика, так і держслужбовця. Різниця між цими соціально-статусними ролями розмита: лише деякі політики є держслужбовцями, і далеко не всі держслужбовці є політиками. Прикладами жанрів цього підвиду публічного політичного дискурсу є законопроекти, укази, акти, розпорядження, правки до законів і т. ін. Більшість політичних текстів цього типу мають писемну форму [164].

В окресленій парадигмі об'єкт (або адресат) є сталим – це масова аудиторія. Класифікація ж вміщує всі жанри політичного дискурсу на основі їх тематичної характеристики, незалежно від джерела походження чи часткової належності до інших типів дискурсів. Джерелом нашого дослідження ми обрали тексти власне політичного та медійно-політичного (другого підвиду з акцентом на суб'єкта-політика) підтипів публічного політичного дискурсу, оскільки аналіз прецедентних феноменів як лінгвокогнітивних одиниць, використовуваних безпосередньо політиками, дасть змогу якнайглибше зрозуміти рівень розвитку сучасного українського дискурсу через ряд факторів: ціннісні моделі й орієнтири; вектор розвитку суспільно-політичного руху України; освітньо-культурний рівень як адресантів, так і адресатів; роль мови в українській політичній комунікації та ін. Зокрема аналізуватимемо прецедентні феномени політичних текстів ритуальних жанрів (інавгураційні промови, святкові привітання, дебати), інтерв'ю (діалогічного розгорнутого типу), тексти особистих блогів і публічних виступів на масових політичних заходах політичних лідерів і загальновідомих політичних діячів.

Політична комунікація хоч і цікавила науковців ще з античних часів, однак розглядати мову не лише як інструмент такої комунікації, а як повноцінний смислоутворювальний компонент структури політичного дискурсу почали лише у ХХ столітті. До сьогодні точаться дискусії щодо співвідношення понять «політична мова», «мова політики» і «мовна політика» в межах політичної лінгвістики. І якщо перші два терміни можуть функціонувати як синоніми, то останній має зовсім інше значення. Політична мова та політична комунікація є об'єктами дослідження політичної лінгвістики, мовна політика вивчається соціолінгвістами і стосується передовсім проблеми функціонування державної мови та інших мов у країнах (зокрема визнання певних мов державними), проблем мов міжнаціонального спілкування, нормативного регулювання правопису державної мови і т. ін.

Тлумачення поняття «мова політики» або «політична мова» є досить неоднозначним у науковій традиції. Часто лінгвісти розглядають політичну мову

«як одну з професійних підмов – варіантів загальнонаціональної мови» [105, с. 72]. Або ж трактують як особливу знакову підсистему у складі національної мови, орієнтовану на сферу політики [див. 14; 105].

Н. Кондратенко обґрунтовує недоцільність використання терміна «політична мова», оскільки в політиці, як і будь-якій іншій сфері життя суспільства, послуговуються системою одиниць певної загальнонаціональної мови, лише надаючи перевагу конкретним синтаксичним конструкціям чи лексичним одиницям. Тому окремої вербальної семіотичної системи, певним чином організованої, якою є будь-яка національна мова, політичний дискурс не має. Мовознавець наголошує, що в такому разі доцільно використовувати термін «політичне мовлення» [60, с. 23–24].

Л. Нагорна політичну мову розуміє «як сукупність дискурсивних практик, що формують сферу політичної комунікації», як головний інструмент у боротьбі за владу й статус, який відповідає і за вироблення механізмів зв'язку між владою та громадянським суспільством [105, с. 72]. Схожої думки дотримується і О. Косьянова [68]. Окреслене твердження є досить влучним і обґрунтованим, однак розуміння політичної мови лише як інструмента політичної комунікації все ж таки дещо знецінює її, не розкриває всього потенціалу. Широке дослідження політичного дискурсу доводить істинність позицій М. Фуко, який одним із першим зауважив, що мова є не лише інструментом мислення, експресії та комунікації, а феноменом, який безпосередньо впливає на наші думки, конструює і формує їх: людина може мислити лише в тих межах, які їй дає мова [191].

Політична мова має свої особливості. Вона характеризується ідеологічністю, семантичною неоднозначністю, латентністю, сугестивністю та персуазивністю, аргументативністю, часом – маніпулятивністю [14; 125; 219; 227; 232; 236; 248]. До цього переліку характеристик додають символізм, метафоричність, агональність (ієрархізована система), фідеїзм (намагання підмінити знання вірою) та псевдодіалогічність [20; 71].

Кожна з репрезентованих позицій наявна в науковій площині політичної лінгвістики, але ми більше схилиємося до потрактування політичної мови як підсистеми, чи-то особливого типу, притаманного будь-якій національній мові, що має і специфічно-національні риси, і спільні глобальні суспільно-політичні характеристики. Так, наприклад, теорія «новомови» Дж. Оруелла за принципом «подвійного мислення» та потужного маніпулятивного потенціалу мови стосується не конкретної національної мови, а мови певного політичного режиму (тоталітарного) [236], а окреслені вище ознаки притаманні політичній мові кожної національної спільноти, можливо лиш у варіаціях інтенсивності прояву кожної з цих особливостей.

Емоційність, фідеїзм, метафоричність, символічність, сугестивність і персуазивність – такі риси політичної мови зумовлюють її структуру: синтаксичну, лексичну і навіть фонетичну. Найяскравіше й найефективніше ці характеристики реалізуються за допомогою особливих лінгвокогнітивних одиниць – прецедентних феноменів, які містять усі названі ознаки та здатні підсилювати завдяки цьому основну функцію політичної комунікації – вплив на реципієнта. Через застосування в мовленні однієї лексеми, словосполучення або висловлення ці одиниці здатні актуалізувати в когнітивній базі адресата повноцінний текст (та / або ситуацію) із широким асоціативним колом і його інтертекстуальними зв'язками в межах культурно-історичної вертикалі суспільної свідомості. Дослідження політичного дискурсу крізь призму таких лінгвокогнітивних одиниць, як прецедентні феномени, дає змогу якнайширше зрозуміти напрями і тенденції розвитку цього складного соціолінгвального явища, особливості функціонування політичної мови в ньому, основи сучасного суспільно-політичного, культурно-ментального світосприйняття певної національної спільноти.

1.2. Політичний текст, інтертекстуальність і прецедентність: аспекти взаємодії

Реальний матеріальний аспект політичного дискурсу репрезентований політичними текстами. Цей аспект є одним із основних компонентів досліджуваного соціолінгвального феномену. Подекуди дослідники відштовхуються від енциклопедичного витлумачення тексту як об'єднаної смисловими зв'язками послідовності знаків (речень), яка характеризується зв'язністю й цілісністю, і додають систему ознак, як-от: зорієнтованість на питання політичної влади, політичну підтримку чи критику [71, с. 96–99].

Наявна й інша наукова позиція, згідно з якою політичний текст (чи сукупність політичних текстів) – це тотожне поняття з політичним дискурсом (А. Кривий [72], Ю. Шарапановська [195] та ін.). На нашу думку, такий підхід хоч і має свої переваги, але не сприятиме широкому вивченню політичного дискурсу, який, окрім вербальних компонентів (політичних текстів), містить чимало екстралінгвальних чинників та аспектів.

Політичний текст розумітимемо як матеріальний вияв політичного дискурсу. Такий текст може бути як результатом політичної комунікації, так водночас і фактором, який здатен спонукати до політичної дискусії.

Під час досліджень політичного дискурсу крізь призму політичних текстів наявна також проблема уналежнення певних текстів до політичних. Виокремлюють два підходи: вузький і широкий. Перший підхід передбачає, що політичними текстами є ті, що створені безпосередньо політиками та використані лише в межах політичної комунікації. Їх ще називають інституційними (або текстами інституційного політичного дискурсу). Прихильники широкого підходу зараховують до політичних текстів, окрім інституційних, й інші тексти політичної тематики, авторами яких можуть бути представники інших соціальних сфер [71]. Звідси, відповідно, широкий підхід може містити тексти побутового політичного дискурсу, тексти науково-політичного, культурно-політичного дискурсів тощо.

З одного боку, вивчаючи політичні тексти лише інституційного різновиду, науковці мають змогу здійснити глибокий аналіз лінгвополітичної сфери певного соціуму. Водночас, такий підхід обмежує розуміння соціально-політичних зв'язків, тенденцій розвитку соціально-політичної сфери загалом, врешті, особливостей системної взаємодії в соціальному трикутнику «влада – соціум – культура», компоненти якого не можуть функціонувати окремо. З іншого, – широке витлумачення критерію зарахування текстів до категорії «політичних», хоч і здатне відобразити картину світу певного соціуму, але в такому обсязі інформації та різноманітті жанрів дослідник може загубити головні категорії, кожен принцип чи правило матиме забагато винятків, що не сприятиме універсалізації й розвитку наукового знання.

Ми схильні до розуміння політичного тексту з огляду на широкий підхід, а оскільки увагу зосереджуємо на лінгвокогнітивних одиницях публічного політичного дискурсу, то необхідно виокремити поняття політичного тексту цього дискурсу. Головними диференційними ознаками такого тексту є: політична тематика й основна спрямованість на масового реципієнта (соціуму загалом чи певних соціальних груп). Глибокий аналіз окреслених політичних текстів дає змогу дослідити одночасно і соціолінгвальний, і суспільно-політичний, і культурно-когнітивний аспекти політичного дискурсу.

Найбільш повним витлумаченням поняття власне політичного тексту вважаємо трактування С. Кривенко, яким і послуговуватимемося в подальшому: «Політичний текст – послідовна сукупність висловлень, не обмежених в об'єкті, наділена цілісністю та зв'язністю, об'єднана єдиною політичною метою, вписана в певний тип інтертекстуальності й актуалізована у процесі політичної комунікації відповідно до політичних обставин» [71, с. 184].

Говорячи про текст у політичному дискурсі, не можна оминати увагою і явище інтертекстуальності, яке присутнє й у віртуальному (когнітивному, екстралінгвальному) вимірі, і в реальному (матеріальному, текстовому). Інтертекстуальність у політичній комунікації одночасно виконує кілька важливих функцій: моделювальну (поєднує політичні тексти, події, персоналії в

певні когнітивні моделі в межах суспільної свідомості і формує світоглядні політичні системи суспільних груп і окремих індивідів), прагматично-персуазивну (через різноманітні засоби впливає на реципієнта під час будь-якої політичної комунікації). Тому вважаємо за необхідне ширше репрезентувати феномен інтертекстуальності.

Поняття інтертекстуальності вперше з'являється у працях науковців літературознавчого напрямку. Це явище та його категорії досліджували М. Бахтін, Ж. Женет, Н. Кузьміна, М. Ліповецький, Ю. Лотман, Н. П'єге-Гро, Дж. Стефенс, Ю. Тинянов, Н. Фатєєва та ін. Серед багатьох сучасних напрямків вивчення лінгвістики (філософія мови, семіотика, прагматика, соціолінгвістика, дискурсологія та ін.) інтертекстуальність актуалізовано в роботах Р. Барта, О. Галинської, Ж. Дерріди, О. Ільченко, Дж. Куллера, О. Левченко, О. Рябініної, Н. Сунько, Г. Сюти, У. Потятиник, М. Фуко, Р. Чорновола-Ткаченка, Н. Шарманової, Н. Щасливої, М. Ямпольського та ін. Сам термін «інтертекстуальність» приписують авторству Ю. Крістевої [42; 107; 147; 176].

Теорія інтертекстуальності ґрунтується на ідеї, що будь-який текст перебуває у стані безперервного діалогу з попередніми текстами, з усією стародавньою і сучасною культурою, є невід'ємною частиною вертикалі історико-культурного контексту. Інтертекстуальність «експлікує зв'язки тексту з іншими дискурсами і культурами», є діалогічним зв'язком у семіотичному універсумі попередніх текстів із сучасними та майбутніми (за Р. Бартом, М. Бахтіним, Ж. Дерріда, Ю. Крістевою та ін.) [11, с. 7; 147; 205].

У вузькому витлумаченні, інтертекстуальність – це наявність у тексті «слідів» інших текстів. Такі «сліди» можуть реалізовуватися найрізноманітнішими засобами [11; 153].

Чітко визначеного переліку засобів та форм реалізації категорії інтертекстуальності немає. Здебільшого до таких маркерів зараховують цитати, алюзії, центонні тексти (О. Назаренко, Н. Фатєєва), ремінісценції, римейки, парадигматику асоціацій, мандрівні сюжети (І. Завальнюк, О. Селіванова), фреймові репрезентанти, перифрази, афоризми, «вкраплення» із інших

функційних стилів (Н. Сунько, О. Рябініна, О. Ільченко, Н. Шарманова) та ін. Як влучно зазначає Н. Сунько, усі ці одиниці об'єднує їх прецедентний характер [176, с. 209]. Відтак названі засоби й форми, на думку дослідниці, і є прецедентними феноменами.

Р. Чорновол-Ткаченко в основній структурі інтертекстуальності виокремлює такі компоненти: 1) текст-приймач – текст, у якому присутнє інтертекстуальне покликання; 2) прецедентний текст – текст, на який здійснюється інтертекстуальне покликання; 3) аспекти прецедентності – «окремі структурно-семантичні елементи прецедентного тексту, актуалізовані у процесі інтертекстуальної взаємодії»; 4) інтертекст – безпосередня вербалізація інтертекстуального покликання на прецедентний текст у тексті-приймачі [194, с. 7; 37]. Ця позиція ще раз переконливо ілюструє, що категорія інтертекстуальності є основною складовою явища прецедентності.

Основи теорії прецедентності в українській науковій традиції заклали А. Ільченко, Ж. Колоїз, Л. Меркотан, О. Селіванова, С. Сереброва, Н. Сунько, Г. Сюта, С. Форманова та ін. Проблема співвідношення між явищами інтертекстуальності та прецедентності до сьогодні активно вивчається дослідниками і єдиної традиційної позиції немає. Це пов'язано як із відносною «молодістю» досліджень окреслених явищ, так і з багатомірністю та широтою їх внутрішньої природи.

Інтертекстуальність – характерне явище постмодерністської культури, і не кожен текст, який перебуває у цій історично-культурній вертикалі суспільної когнітивної бази, є прецедентним. Поява великої кількості версій тексту; інтертекстуальні покликання на нього, що актуалізуються в текстах будь-яких функціональних стилів, – це є ознаками набуття прецедентності в межах конкретної лінгвокультурної спільноти, на думку Р. Чорновола-Ткаченка. «Успішне завершення формування соціальної значущості робить прецедентний текст символом такої лінгвокультури» [194, с. 7]. Не кожен текст є символом певної культури чи певним ядром когнітивної бази. Для цього він має пройти певний процес сприйняття й переосмислення, наповнення новими смислами, і

в результаті – вербалізуватися в оновленому, інваріантному, але вже ширшому змісті, набувши нових ознак, властивих прецедентній одиниці.

Основною одиницею прецедентності є прецедентний феномен. Одне з найбільш актуальних тлумачень цієї одиниці окреслюють у межах таких характеристик: 1) є значущими для тієї чи тієї особистості в пізнавальному та емоційному плані; 2) мають надособистісний характер, (добре відомі широкому колу, що оточує цю особу); 3) неодноразово актуалізуються в дискурсі цієї мовної особистості [80, с. 663; 85, с. 164; 114, с. 109]. Таке трактування влучно відображає ряд невід’ємних категорій і ознак прецедентності, однак не позбавлене певних неточностей.

Серед основних властивостей явища прецедентності виокремлюють: фактичність, повторюваність, маркованість, асоціативність, стислість, оцінність, рефлексивність та клішованість [25; 11; 55; 73]. Крайні дві ознаки можуть мати різний рівень прояву залежно від того, у якій формі репрезентують прецедентну одиницю в інтертексті.

На нашу думку, найдоречніше послуговуватися саме терміном «прецедентні феномени» для позначення одиниць прецедентності, оскільки джерелом прецедентності в дискурсі загалом та політичному дискурсі зокрема можуть бути як вербальні, так і невербальні явища. Прецедентні феномени належать не лише до мовно-комунікативного виміру, вони є лінгвокогнітивними ядерними одиницями, що зберігаються і функціонують у суспільній свідомості, культурному коді певного соціуму [7, с. 27–28; 55, с. 142]. Ці одиниці також розуміють як «добре відомі всім представникам національної лінгвокультурної спільноти; актуальні в когнітивному (пізнавальному та емоційному) плані; звернення (апеляція) до яких постійно відновлюється у мовленні представників тої чи тої національної лінгвокультурної спільноти» [11, с. 60; 153]. Запропоноване твердження є найбільш прийнятним, проте необхідно зазначити, що і воно є дискусійним. Так, не можна оминати увагою те, що певні прецедентні одиниці є когнітивно й культурно значущими не лише для однієї «національної лінгвокультурної спільноти», а й для кількох таких спільнот

(наприклад, слов'янських або арабських народів і т. ін.), або навіть для всього людства. Тому виникає ще одна класифікація прецедентних феноменів за рівнем такої прецедентності, за категорією «широти охоплення» [55; 85; 181].

У західноєвропейській та американській лінгвістичній науковій традиції, як нам видається, досить рідко послуговуються поняттями «прецедентність» та «прецедентний феномен» в окресленому когнітивно-лінгвістичному потрактуванні. Вивчають, зазвичай, їх різновиди, надаючи перевагу термінам, на кшталт: “winged worlds” (крилаті слова) (Р. Глезер, С. Фідлер), “widespread idioms” (поширені ідіоми) (Е. Пірайнер), “catchphrases” (крилаті вислови, влучні вирази) (Р. Глезер, Р. Мун, Оксфордський словник крилатих висловів), “fixed expressions” (сталі вислови) (Р. Мун, С. Фідлер), “idiomatic phrases” (ідіоматичні фрази) (Р. Глезер). Використовують терміни, аналогічні до алюзії (“allusions”) (Оксфордський словник алюзій) та до цитати (“quotations”) (Оксфордський словник цитат). Ознаки названих одиниць диференційовані не чітко, підходів і принципів виокремлення чимало, проте єдиної загальноприйнятої парадигматики не встановлено [11, с. 64–65]. Дослідження типологічно-диференційних ознак прецедентних феноменів, класифікаційних систем цих лінгвокогнітивних одиниць є актуальним також і в межах світової лінгвістичної наукової традиції.

Дещо неоднозначним залишається питання співвідношення категорії прецедентності й інтертекстуальності. О. Ільченко, спираючись на судження Н. Сунько, зауважує: «Інтертекстуальність – це код культури, система традиційних для людства цінностей матеріального й духовного характеру, а прецедентність – явище життя, що може стати або не стати константою культури, надбання певного етнокультурного об'єднання» [176, с. 209–210]. Окреслене протиставлення є цілком закономірним з огляду на те, що прецедентність здатна мати часові та просторові обмеження: лінгвокогнітивна одиниця може бути прецедентною не лише для всього людства, а й для певного кола індивідів, виокремленого за певної ознакою (національною належністю, релігією сповідання, віковою категорією тощо); з іншого боку, така одиниця

спроможна набувати прецедентності на різні періоди часу (від кількох місяців до кількох тисячоліть). Інтертекстуальні знаки мають певну традицію інтерпретування, апробовану протягом життя кількох поколінь людей, тобто функціонують як певний культурний код. Побутування сучасних прецедентних феноменів часто обмежене часом і потребує підтримки, яку здатні забезпечити зокрема ЗМІ. Вони мають унікальну можливість апелювати до інтелектуального фонду широкого кола адресатів, актуалізуючи лінгвокогнітивні ядра і минулого, і сучасного [42, с. 157]. Звідси інтертекстуальність є ширшою за прецедентність, однак остання втілює більше значень.

Прецедентність передбачає накладання на інтертекстуальний знак, який вже містить два рівні семантики, додаткового третього смислу. До прямого (такого, що міститься у вихідному тексті) та традиційного (загальноприйнятого способу декодування, що усталився в певному соціумі) додається ще системний смисл, який є «сумою» глибинного (традиційного), поверхового (прямого) значення та конотацій, що присутні у новому тексті реалізації цього прецедента [132, с. 174; 44; 144, с. 201; 122]. Тому не все, що є інтертекстуальним, є прецедентним, однак будь-який прецедентний феномен є інтертекстуальним знаком. Різниця лиш у тому, що не кожен прецедент у результаті функціонування закріплюється як сталий культурний код нації (або людства загалом), тобто він втрачає свою лінгвокогнітивну значущість (глибинний та системний смисли, упізнаваність).

Отже, на нашу думку, інтертекстуальність та прецедентність – дві тісно пов'язані, але не тотожні категорії. Вони співвідносяться як родо-видові поняття: прецедентні одиниці є найпоширенішим способом реалізації інтертекстуальності у мовно-комунікативному просторі. Роль цих одиниць не може бути зведена до засобів вербалізації інтертекстуальних зв'язків, оскільки прецедентні феномени здатні не лише репрезентувати певні культурно-когнітивні моделі, але й зберігати отримані нові смисли, трансформувувати їх на рівні підсвідомості під впливом екстралінгвальних чинників, а відтак – формувати нові смислові, асоціативні, лінгвокогнітивні коди в системі різних дискурсів.

Для глибшого розуміння всього різноманіття прецедентних феноменів створено чимало класифікаційних систем за різними ознаками. Дослідження цих лінгвокогнітивних одиниць не може відбуватися без розгляду їх парадигми.

1.3. Прецедентний тезаурус як феноменальне явище сучасного політичного дискурсу

Прецедентний тезаурус політичного дискурсу має специфічні ознаки, які зумовлені спрямованістю усієї комунікації на сугестивно-персуазивний вплив мовця на адресата. Не викликає сумнівів, що ці властивості тісно пов'язані з основними характеристиками прецедентних феноменів, а вся сукупність їх характеристик є системою, вивчення якої дає змогу науковцям зрозуміти і явище прецедентності, і особливості лінгвокогнітивної сфери, де такі одиниці функціонують.

Зупинимося на трьох важливих аспектах такої системи. По-перше, аби зрозуміти природу кожної окремої одиниці, варто розглянути можливі системи їх класифікації, адже кожна парадигма ґрунтується на певній ознаці. По-друге, аналізуючи прецедентні феномени політичного дискурсу, не можна оминати увагою ті, які не лише функціонують, а виникають у цьому середовищі і згодом входять у національно-когнітивну базу суспільної свідомості. По-третє, практична спрямованість мети політичного дискурсу спонукає глибше дослідити функційно-прагматичні характеристики прецедентних феноменів.

1.3.1. Парадигматика прецедентних феноменів у лінгвістичній науковій традиції. Явище прецедентних феноменів активно вивчається у слов'янській мовознавчій школі. Питання типологічних, функційних характеристик цих одиниць у різноманітних дискурсах є актуальними в багатьох сучасних лінгвістичних розвідках. В українській лінгвістичній школі прецедентні феномени досліджували Ж. Колоїз [53; 54; 55; 56], Л. Романюк [138], Г. Ситар [154; 155], С. Форманова [189; 190] та ін. Зокрема А. Берестова

[7; 8; 9], Т. Кальченко [46; 47], В. Корольова [63; 65], Л. Меркотан [95; 96], А. Петренко [122; 123], Л. Підкамінна [130; 131], Л. Юлдашева [206] вивчали прецедентні феномени в художньому дискурсі; Ю. Великорода [17; 18], В. Гладка [25], Т. Крутько [75], В. Куковська [77], І. Сніховська [158], Р. Чорновол-Ткаченко [194] – в іноземному дискурсі; В. Крищук [73] – в історичному; О. Левченко [81] – в інтернет-дискурсі; І. Богданова [11], І. Завальнюк [37], А. Зеленська [41], О. Полумисна [133], Л. Шулінова [204] – в медіа-дискурсі; О. Левко [80], О. Ляшко [83; 84; 85], Н. Піддубна [129] – у релігійному.

Неодноразово ставали предметом дослідження вітчизняних науковців (А. Гузак [28; 29], Л. Марчук [90], Н. Одарчук [115], М. Рослицька [140; 141], Л. Славова [156; 157], Г. Сюта [180] та ін.) прецедентні одиниці політичного дискурсу. Але системний аналіз прецедентних феноменів сучасного постреволюційного українськомовного політичного дискурсу не здійснювався. Такий аналіз неможливий без розгляду парадигм, обґрунтованих у лінгвістичних працях.

Мовознавці послуговуються різноманітними підходами до класифікації прецедентних феноменів. Найбільш поширеною й універсальною вважають систему, першим критерієм поділу якої є належність / неналежність прецедентних одиниць до вербальної сфери. До невербальних прецедентних феноменів зараховують ті, що не можуть бути відтворені засобами мовлення, наприклад, твори живопису, музичні композиції, візуальна реклама і т. ін. Також до невербальних прецедентних феноменів уналежнюють прецедентні візуальні образи або іконічні прецедентні феномени (фото, карикатури та ін.), прецедентні знаки (емблеми, стилізовані шрифти та ін.) [85; 181]. Така диференціація має свої переваги в разі дослідження жанрів політичного дискурсу, які містять не лише текстові матеріали, але й візуальні. Однак з урахуванням зібраного фактичного матеріалу зосередимо свою увагу на вербальних прецедентних одиницях.

Вербальні прецедентні феномени розрізняють за їх здатністю / нездатністю самостійно функціонувати в мовно-комунікативній (вербальній) сфері. На цьому рівні вербальні прецедентні одиниці поділяють на власне вербальні та вербалізовані (такі, що вербалізуються в мовленні іншими засобами). До власне вербальних уналежнюють прецедентне ім'я та прецедентне висловлення, до вербалізованих – прецедентний текст та прецедентну ситуацію [43; 55; 80; 73; 144]. Ця класифікація є найбільш універсальною для прецедентних феноменів будь-яких дискурсів, сприятиме основному розрізненню прецедентних одиниць і в політичному дискурсі, оскільки одночасно охоплює категорії когнітивно-мовленнєвої сфери належності та форми. Окреслена парадигма може містити певні неточності, але на сьогодні – є найбільш оптимальною для систематизації мовного матеріалу.

Для кращого розуміння чотирьох основних типів вербальних прецедентних одиниць (прецедентний текст, прецедентна ситуація, прецедентне ім'я, прецедентне висловлення) розглянемо способи їх витлумачення.

Спираючись на позицію багатьох українських лінгвістів трактуємо прецедентний текст як поліпредикативну лінгвокогнітивну одиницю, складний знак, сукупність значень компонентів якого не тотожна його смислу; це завершений і самодостатній продукт мовно-мисленнєвої діяльності, добре відомий будь-якому середньостатистичному представнику національно-культурної (або світової) спільноти. Прецедентний текст може неодноразово реалізовуватися у процесі мовлення, але лише через пов'язані з ним власне вербальні прецедентні одиниці (прецедентні імена, прецедентні висловлення) [11, с. 94; 181, с. 217; 43], або за допомогою інших засобів (наприклад, описової вербалізації) [див. 11; 161]. З-поміж таких текстів розглядають літературні твори, тексти пісень, вистав, кінострічок, мультиплікацій, реклами (поліпредикативної структури), твори фольклору різних жанрів (пісні, легенди, казки та інші жанри поліпредикативної структури) та ін.

Ще одним видом вербалізованих прецедентних одиниць є прецедентна ситуація. На відміну від прецедентного тексту, прецедентна ситуація є одиницею винятково когнітивного поля, не може самостійно в повному чи частковому вигляді реалізовуватися в мовленні як прецедентний текст, ім'я чи висловлення, тому що за своєю суттю не є мовленнєвою одиницею. Проте прецедентна ситуація, як і інші прецедентні одиниці, є складовою когнітивною бази певної лінгвокультурної спільноти, знайома більшості її представників і має певне емоційно-асоціативне, закодоване значення, когнітивне навантаження, зрозуміле для певної лінгвокогнітивної спільноти. Як зауважують дослідники, прецедентна ситуація – це певна динамічна подія, що відбувалася в певний проміжок реального часу [43; 29, с. 223], або в певний час в ірреальному просторі. До ірреальних прецедентних ситуацій часто зараховують події, що походять з художніх творів, релігійних книг [11; 184], у такому разі вони тісно переплітаються із прецедентним текстом: накладаються, взаємодіють, а часом і взаємодоповнюють одне одного. Важливо зважати, на що конкретно покликається мовець: якщо на ідею твору, його тему, поведінку персонажів і т. ін. через опис сюжетної лінії, то варто говорити про актуалізацію прецедентного тексту; якщо ж мова йде про конкретні вчинки художніх героїв, перебіг основної чи другорядної сюжетної лінії і т. ін., то правомірно розглядати вербалізацію прецедентної ситуації. Межа між цими прецедентними одиницями все одно залишається досить хиткою. Як влучно зазначає Л. Меркотан, мовець може звертатися «до цілого ряду прецедентних феноменів, сконцентрованих в одному прецедентному тексті» [96, с. 181], зокрема і до прецедентних ситуацій, які вміщує цей текст.

Характеризуючи прецедентну ситуацію передусім як динамічну подію, варто звернути увагу на можливе виокремлення типів цього прецедентного феномену за часовим та значеннєвим критерієм. Зокрема у науковій традиції натрапляємо на використання таких термінів, як прецедентна подія, прецедентний випадок, прецедентний учинок та ін. [див. 122]. Найбільш широким поняттям у цій системі одиниць можна траткувати прецедентну

подію, яка містить ланцюг інших прецедентних ситуацій, прецедентних випадків. Натомість прецедентний учинок (випадок) – явище швидше одномоментне, що міститься у прецедентних ситуаціях і подіях. За уналежненням до світу (реального чи ірреального) прецедентні ситуації розрізняють раціональні та міфологізовані [117; 146]. Наша робота не зосереджена лише на вивченні лише прецедентних ситуацій (чи то подій), тому для зручності послуговуватимемося традиційним терміном для позначення цих прецедентних одиниць. Під прецедентною ситуацією розумітимемо покликання і на різноманітні одиничні прецедентні вчинки, і на довготривалі містки прецедентні події.

Цей різновид вербалізованих прецедентних феноменів має специфічну структуру, що містить уявлення про подію, яка зберігається у свідомості спільноти, учасників цієї події, її оцінку та конотацію [150, с. 61; 11; 184]. Перелік складових може бути розширений, це найголовніші компоненти, зміст яких безпосередньо визначає культурно-когнітивний смисл прецедентної ситуації.

У мовленні прецедентна ситуація здатна вербалізуватися як і прецедентний текст: за допомогою власне вербальних прецедентних одиниць (прецедентного імені та висловлення), а також іншими засобами, серед яких натяк на прецедентну ситуацію (чи текст) та опис реалій прецедентної ситуації або її фрагментів [150, с. 60–61]. Зауважимо, хоч крайні засоби не варто зараховувати до одиниць прецедентності, однак те, що вони актуалізують в мовленні прецедентну ситуацію, не викликає сумнівів. Для позначення такого способу актуалізації вербалізованих прецедентних одиниць послуговуватимемося терміном описова вербалізація [144, с. 200; 161], і погодимося з думкою, що описова вербалізація не має достатньо ознак, за якими могли б визнати цю мовленнєву одиницю прецедентною.

Деякі дослідники розширюють перелік вербалізованих прецедентних феноменів. І. Богданова, окрім прецедентного тексту та прецедентної ситуації, виокремлює ще один тип вербалізованих прецедентних одиниць – прецедентну

особистість. Під прецедентною особистістю трактують образ особи, яка є широко відомою і значущою для певної соціальної спільноти та до якої регулярно апелюють у дискурсі [11, с. 8]. До цієї когнітивної одиниці звертаються й в інших працях (Н. Оніщенко, Я. Швець та ін.) [116; 201]. Теорія виокремлення згаданої прецедентної одиниці набуває актуальності під час дослідження політичного дискурсу, де спостерігаємо неодноразове звернення до найрізноманітніших постатей (особистостей), особливо до політичних. Суттєвим доповненням, вважаємо, може бути і те, що прецедентна особистість здатна походити не лише від реальної особи, але й від вигаданого персонажа, адже чимало, наприклад, літературних образів-персоналій сьогодні є значущими для нації, мають особливий набір характеристик, що в системній єдності функціонує як культурно-когнітивний символ. З огляду на опрацьований матеріал, а також традиційний підхід у проблемі диференціації різновидів прецедентних феноменів, схильні послуговуватися терміном «прецедентне ім'я», яке дає змогу узагальнити у своїх межах і реальних осіб, і персонажів ірреального світу.

Прецедентне ім'я – один із найбільш поширених видів власне вербальних прецедентних феноменів. Чимало дослідників під прецедентним іменем розуміють «національно детерміноване мінімізоване уявлення про «культурний предмет», що містить оцінку, атрибути, а також диференційні ознаки такого предмета. У тексті ця одиниця вербалізує прецедентний текст або прецедентну ситуацію [43; 95; 96]. Лінгвісти зазначають, що прецедентне ім'я визначається як індивідуальне ім'я, що пов'язане з: 1) прецедентним текстом; 2) прецедентною ситуацією; 3) іменем-символом, що вказує на певну еталонну сукупність рис [128, с. 57–58].

Прецедентне ім'я з огляду на позначувані реалії не обмежується уналежненням до нього лише індивідуального імені особи (реальної чи вигаданої). Ця прецедентна одиниця може позначати й подію, географічний об'єкт чи явище, які, окрім прямого значення, містять глибинний і системний смисл, що в сукупності і є культурно-когнітивним кодом для конкретного соціуму. Деякі дослідники схильні відокремлювати подібні феномени від

прецедентного імені й детермінувати їх як «прецедентні назви», [див. 158; 187], «прецедентні номінації» [122]. Така позиція, звісно, функціонує в мовознавстві, але вона все ж дещо не вписується в загальну класифікаційну схему вербальних прецедентних феноменів. Прецедентні назви, уважаємо, можуть бути зараховані до прецедентних імен як окремий різновид цих одиниць, оскільки вони мають однакову структуру, властивості, функції тощо.

Говорячи про подальший поділ прецедентних імен на різновиди, чимало науковців спираються на онімну класифікацію. Так, наприклад, О. Пишньоха, О. Ляшко, ґрунтуючись на парадигмі онімів, розглядають різновиди прецедентних імен за типом оніма-джерела: прецедентні топоніми, прецедентні астроніми, прецедентні антропоніми, прецедентні хрематоніми (назви предметів духовної та матеріальної культури), прецедентні ергоніми (назви організацій, виробничих та суспільних об'єднань) тощо [85, с. 165; 128, с. 58]. Нам видається, що всі назви та імена, які містять прецедентність, правомірніше і зручніше буде уналежнювати до прецедентних імен, а при подальшому аналізі за необхідності їх можна класифікувати за диференційними ознаками, зокрема і за типом оніма-джерела, послуговуючись класифікацією онімів М. Торчинського [185].

Окрему увагу звертаємо на хрононіми, що набули прецедентності: сучасна українська історія наповнена не лише політичними подіями, але й важливими історичними подіями, що відбулися за останні два десятиліття. Соціум такі події осмислює і вони набувають у мовленні додаткового глибинного та системного смислів, ознак прецедентності й займають свою нішу в національній когнітивній свідомості. Досить часто до таких подій звертаються в мовленні через найменування дати, яка не є власним іменем, але має прецедентне навантаження. Не викликає сумніву думка, що прецедентні дати як окремий вид прецедентних феноменів більш близькі до прецедентної ситуації. Проте за своєю формою реалізації в мовленні вони все ж ближче до прецедентних імен. Науковці послуговуються такими формулюваннями на позначення окреслених одиниць, як «прецедентні хрононіми», «календарна

прецедентність», «дата з ознаками прецедентності» [85; 122; 140]. Гадаємо, така позиція є закономірною, оскільки прецедентна дата, як і ім'я, є, по-перше, унікальним за своїм змістом, по-друге, простим за своєю формою. Ця прецедентна одиниця здатна реалізовуватися в мовленні, звідси – вона є вербальним феноменом. З огляду на згадане традиційне витлумачення прецедентного імені прецедентна дата є тим же мінімізованим уявленням про прецедентну ситуацію, що навантажене специфічною оцінкою, характеристиками, врешті ідеологією сприйняття, які традиційно склалися в тому чи тому суспільстві. Тому вважаємо доречним прецедентні дати кваліфікувати як ще один різновид прецедентного імені в системі вербальних прецедентних одиниць.

Прецедентне ім'я за формою є найменшою одиницею когнітивної бази. Цей прецедентний феномен складається з одного або кількох елементів (слів), що позначають одне поняття (явище, подію, особу та ін.) [96]. Таке поняття може виступати в тексті як денотат, а також мати конотативну навантаженість [144, с. 200; 153, с. 121–122; 140], тобто здатне не лише іменувати, але й характеризувати реалії в мовленні.

Дещо складнішу форму реалізації в мовленні має прецедентне висловлення. Чимало дискусій розгорнулося довкола проблеми уналежнення до нього найрізноманітніших мовних одиниць. Навіть послуговуючись традиційним витлумаченням, лінгвісти окреслюють чимало дискусійних моментів.

Найбільш поширеним потрактуванням прецедентного висловлення, яким користуються науковці, є розуміння цієї одиниці як репродукованого продукту мовленнєво-мисленнєвої діяльності, завершеної і самодостатньої одиниці, «яка може бути предикативною або неpredикативною»; складного знаку, «сума значень компонентів якого не дорівнює його смислу» [109, с. 110; 43; 120; 132; 133]. В. Корольова до прецедентних висловлень зараховує цитати з текстів різного типу та прислів'я [63], О. Полумисна додає ще приказки [133], А. Петренко розширює такий перелік крилатими висловами та політичними лозунгами [122]. Інколи виникають дискусії щодо правомірності уналежнення

прислів'їв, приказок і афоризмів до прецедентних феноменів, що передусім пов'язано із певною складністю у визначенні авторства і поверхового (первинного) значення цих одиниць. Однак уважаємо, не можна ігнорувати те, що прислів'я, приказки, афоризми кодують чималий обсяг соціо-культурної інформації, репрезентують лінгвокогнітивний простір певного соціуму (нації, покоління, прошарку населення і т. ін.), тому, закономірно, є лінгвокогнітивними ядрами. З урахуванням синтаксичної форми (коротке висловлення), лінгвокогнітивної наповнюваності та здатності самостійно актуалізовуватися в мовленні прислів'я, приказки й афоризми є ближчими до прецедентних висловлень, аніж до інших прецедентних одиниць, навіть за умови своєї автономності.

Ще одним дискусійним питанням є співвідношення прецедентних одиниць та фразеологізмів. Деякі дослідники стоять на позиції неможливості трактування фразем як прецедентних одиниць, аргументуючи це, по-перше, їх автономністю, по-друге, непередикативною структурою [55]. Інші лінгвісти наполягають на тому, що фразеологізми є прецедентними феноменами. Серед крайніх А. Берестова, О. Найдюк Н. Одарчук, Л. Романюк, В. Ужченко, Л. Шулінова та ін. [8; 111; 115; 138; 204]. І. Богданова, зараховує до прецедентних лише ті фраземи, що зберегли зв'язки з текстом чи ситуацією (фразеологічні одиниці, пов'язані з грецькими, римськими міфами, а також біблійні фразеологізми), і називає їх прецедентними фразеологізмами [11].

Автономність більшості фразем, як і прислів'їв та приказок, не спростовує того, що фраземи є лінгвокультурними кодами, ядрами суспільного когнітивного простору. Однак семантична структура більшості фразеологізмів зазнала спрощення – утрата причино-наслідкових, когнітивних, аксіологічних зв'язків між глибинним і поверховим значенням унеможлиблює формування системного значення (третього смислового рівня прецедентності) [див. 132; 144]. У результаті фраземи реалізують в мовленні семантичне значення, що зазвичай співвідносне із значенням однієї лексеми, а не висловлення. З огляду на окреслені думки та задля уникнення неточностей уважаємо правомірним

розглядати в межах прецедентних висловлень цитати (зокрема й афоризми, крилаті вислови та ін.), прислів'я, приказки і трансформовані форми названих одиниць.

В українському лінгвістичному науковому просторі послуговуються такими варіантами найменування поняття «прецедентне висловлення»: «прецедентний вираз» [11; 155], «прецедентне висловлювання» [96; 115], «прецедентне висловлення» [17; 55; 145]. На наш погляд, закономірно буде апелювати до крайнього терміна, оскільки він є найбільш прийнятним з урахуванням сучасних тенденцій тлумачення перерахованих термінів-варіантів.

Усі види вербалізованих (текст, ситуація) та власне вербальних (ім'я, висловлення) прецедентних феноменів (**Додаток Б**) широко використовують у найрізноманітніших жанрах українського політичного дискурсу. Ці одиниці, з одного боку, є ретрансляторами глибинної культурної та ментальної інформації, засобом національно-когнітивної оцінки подій, осіб, явищ. З іншого, – прецедентні феномени є основою створення оцінних образів (героїв і антигероїв) у когнітивній базі соціуму, а відтак, стають регуляторами соціальної поведінки представників певного суспільства [157, с. 174; 144]. Особливо яскраво це виражено в політичному дискурсі, де створення іміджу, навішування ярликів на опонента стає звичайною справою в боротьбі за прихильність електорату. Український політичний дискурс, як і будь-який інший, національно належний, має свою специфіку, яка полягає насамперед у джерельній базі прецедентних одиниць, що формує когнітивний лінгвокультурний простір українського соціуму.

1.3.2. Політичні й позаполітичні прецедентні феномени. В українській лінгвістичній традиції відстежуємо чимало розвідок, предметом дослідження яких є джерела прецедентних феноменів, більшість із них стосується прецедентних одиниць або інших типів інституційних дискурсів [11; 37; 46; 73; 81; 90; 96; 133], або іншомовного національного простору [17; 29; 75; 77]. Досить поверхово розглядають питання джерельної бази прецедентних одиниць

української політичної комунікації в поодиноких працях, присвячених вивченню мовлення політиків [157; 204]. Ураховуючи сказане, системне дослідження джерел прецедентності сучасного українськомовного політичного дискурсу заслуговує на особливу увагу.

Водночас політичний дискурс є одним із активних джерел творення нових прецедентних феноменів, які функціонують не лише в межах дискурсу, але й здатні виходити далеко за його рамки. З огляду на специфіку нашої розвідки вважаємо за необхідне розподілити джерела прецедентних одиниць на такі, що належать політичному дискурсу (політичні), і такі, що належать іншим суспільним інститутам чи сферам (позаполітичні).

Серед політичних прецедентних феноменів розрізнятимемо вербалізовані політичні прецедентні феномени (тексти, ситуації) та вербальні політичні прецедентні феномени (імена, висловлення).

Політичні прецедентні феномени – це лише частина прецедентного простору досліджуваного дискурсу. Інша частина, не менш вагома й кількісно більша, представлена прецедентними одиницями позаполітичного походження. Серед найпоширеніших джерел позаполітичних прецедентних одиниць науковці виділяють: літературу (твори української та зарубіжної літератури); фольклорні твори; Біблію; історію; кіноіндустрію та театр; музичну індустрію; рекламну індустрію; мас-медіа та інтернет (соціальні мережі, відеохостинги та ін.). Цей перелік може бути розширений також іншими сферами діяльності, як от: «Економіка», «Спорт», «Виробництво», «Наука» і т. ін., але вони є порівняно менш продуктивними [11; 96; 157; 140]. Узагальнення та систематизація вивчених парадигм дає змогу виокремити ще один принцип класифікації власне вербальних прецедентних феноменів – за просторовою належністю. Прецедентні імена та прецедентні висловлення здатні актуалізувати в мовленні прецедентні феномени, що можуть належати до реального та ірреального світового простору (**Додаток В**).

Проблемним питанням у дослідженні прецедентних феноменів є їх функціонування в межах тієї чи тієї національно-когнітивної бази. Критерієм

класифікації прецедентних одиниць у такому разі є ступінь універсальності. Він визначається широтою охоплення прецедентного феномену певного соціуму. Тому деякі дослідники виокремлюють універсально прецедентні, національно прецедентні, соціумно прецедентні феномени [11; 85; 55; 117; 181].

До універсально прецедентних уналежують такі прецедентні феномени, зміст яких може бути розкодований середньостатистичним представником населення планети. Серед таких одиниць можуть бути назви святих книг найбільш поширених релігій світу та найвідоміші їх історії; імена відомих правителів-завойовників світу; твори класичної літератури та мистецтва, а також їхні сюжети, образи; топоніми на позначення вимерлих найбільших цивілізацій та країн, які мали чи мають панівне становище у світі та ін. До національно прецедентних зараховують прецедентні феномени, які є значущими для певної нації, народності чи групи споріднених народів. Під соціумно прецедентними розуміють такі одиниці, які є зрозумілими для більшості представників певного соціуму (професійного, конфесійного, генераційного та ін.) [11; 55]. Деякі дослідники наполягають на виокремленні ще одного рівня прецедентних феноменів – автопрецедентів, або індивідуальних прецедентів. Вони є впізнаваними й релевантними для певної особистості [181; 144, с. 201–202]. Виокремлення такого різновиду є дискусійним, адже в теорії прецедентності її одиниці традиційно розглядають як лінгвокультурні ядра когнітивної бази певного соціуму, а не певної особистості. Тому прецедентна одиниця, релевантна для конкретної особистості, не завжди є релевантною для більшості представників соціуму, до якого належить ця особистість. У нашій роботі маємо на меті дослідити прецедентність українського політичного дискурсу як виразника лінгвокультурного ментально-ціннісного ядра когнітивної бази сучасного українського суспільства, а не конкретного індивіда, тому правомірно буде залишити поза увагою виокремлення автопрецедентів.

Часто рівень прецедентності не вважають вагомою ознакою чи одною із таких, за якою можна диференціювати прецедентні феномени. Зокрема, одні

науковці зауважують, що прецедентне висловлення як різновид власне вербальних прецедентних феноменів має обов'язково неодноразово відтворюватися в мовленні. Постійне відтворювання вербальних прецедентних одиниць та постійна апеляція до вербалізованих є невід'ємною характеристикою прецедентного феномену. Інші наполягають, що прецедентне висловлення (а на нашу думку, і будь-який інший прецедентний феномен) є рухомою одиницею, яка має властивість з'являтися на досить короткий термін і зникати. Тому повторюваність і відтворюваність подібних одиниць може охоплювати лише певний період часу, і в такий період функціонування прецедентні феномени мають потужний вплив на свідомість суспільства [див. 144; 153]. Із таким підходом не можна не погодитися, оскільки політичний дискурс рясніє подібними прецедентними одиницями: політичні гасла, політичні промови, дебати, президентські привітання і звернення, агітаційні політичні відеоролики, скандальні законопроекти та ін. Вони набирають прецедентності на певний термін (короткий – за масштабами розвитку культури), активно впливають на суспільну свідомість (спонукають виборців голосувати «за» чи «проти», змінювати свої політичні вподобання і т. ін.), зберігаються певний час у суспільній пам'яті, але більшість із них за кілька місяців чи років втрачає свою прецедентність: забувається переважною частиною представників соціуму, а тому не відтворюється. Окресленим одиницям притаманні всі риси прецедентних феноменів, різниця полягає лиш у часових та просторових межах їх функціонування.

Досить закономірним видається диференціація прецедентних феноменів відповідно до *глибинного / поверхового* рівня прецедентності. Одиниці глибинного рівня розуміємо як такі, що функціонують у лінгвокогнітивній базі певного суспільства не менше як пів десятиліття. Прецедентні феномени поверхового рівня трактуємо як такі, що набули прецедентності в певний період і функціонували протягом не більше кількох років. Такі часові межі характеристики зумовлені періодом політичної циклічності в українському політичному дискурсі: зміна політичної влади в Україні відбувається

переважно кожні п'ять років, кожні п'ять років більшість прецедентних одиниць однієї передвиборчої кампанії змінюється системою прецедентних феноменів наступної. До того ж уналежнення до поверхового рівня не може бути остаточним, тому що прецедентні феномени, які набули прецедентності всього кілька років чи місяців тому, протягом певного часу можуть або втратити прецедентне навантаження, або перейти до категорії одиниць глибинного рівня прецедентності. Під час класифікації прецедентних феноменів сучасного дискурсу за рівнем прецедентності необхідно дотримуватися принципу *історизму*: аналізувати й оцінювати рівень прецедентності одиниці відповідно до реалій того часу, який ліг в основу дослідження.

Отже, не викликає принципів заперечень те, що основними критеріями, які лежать в основі парадигматики прецедентних феноменів є: здатність вербалізуватися в мовленні (власне вербальні та вербалізовані); мовно-когнітивна форма (текст, ситуація, висловлення, ім'я). Вагомими характеристиками прецедентних феноменів є також ступінь універсальності (універсально прецедентні, національно прецедентні, соціумно прецедентні), рівень прецедентності (глибинний і поверховий рівень); їх джерело походження (мистецтво, реклама, література, мас-медіа і т. ін.), зокрема належність до політичної суспільної сфери (політичні та позаполітичні) та за просторовою належністю власне вербальних прецедентних феноменів (ірреальні та реальні). Подальший аналіз прецедентних феноменів сучасного україномовного політичного дискурсу в межах такої широкої типологічної системи характеристик дасть змогу не лише охарактеризувати кожну одиницю, але й побачити цілісну архітектуру когнітивної, лінгвокультурної свідомості українського соціуму в політичній сфері діяльності. Для повного ж розуміння причинно-наслідкових зв'язків у системі прецедентів українськомовного політичного дискурсу необхідно розглянути також функційно-прагматичний аспект цієї системи та її складових.

1.3.3. Функційний аспект прецедентних феноменів. Дослідження функційного аспекту прецедентних феноменів у політичному дискурсі, як і в будь-якому іншому дискурсі, має дві основні складові: це функція дискурсу та його основних учасників, а також функції прецедентних одиниць, використовуваних цими учасниками в межах дискурсу. Найефективнішим у вивченні функційно-прагматичних характеристик досліджуваних лінгвоодиниць буде застосування синкретичного підходу, який об'єднає аналіз кожної окремої функції прецедентного феномену та синтез їх у повноцінну функційну систему політичного дискурсу.

Необхідно розширити тлумачення головної функції політичного дискурсу – досягнення й утримання політичної влади. Ми розглядали підходи до розуміння мети політичного дискурсу та функції, що слугують для її досягнення (див. п.п. 1.1.3), але наше дослідження зосереджене на розумінні місця прецедентності в функційній системі дискурсу. Прецедентні феномени активно сприяють реалізації мети політичного дискурсу завдяки власному потужному сугестивно-персуазивному потенціалу. У чому ж полягає такий потенціал і в чому його суть?

Сугестивність і персуазивність – це здатність впливати на свідомість реципієнта, однак спосіб реалізації та характерні ознаки таких типів впливу різняться. Персуазивність у лінгвістиці не трактують однозначно, але найбільш прийнятним, як нам здається, є підхід, підтриманий В. Екшмідтом, згідно з яким це явище витлумачують як вплив мовця на адресата через усне чи писемне повідомлення задля переконання. Цей вплив апелює до когнітивної бази, тобто до свідомості. Мовець застосовує певні лінгвістичні одиниці задля впливу на свідомість слухача, зміни його поведінки, світогляду, ідей у бажаному для адресанта напрямку [34]. Персуазивний вплив є відкритим, видимим для обох сторін, на відміну від сугестивного.

Сугестивність (або сугестію) трактують як один із типів маніпуляції підсвідомістю слухачів, тобто прихований вплив на почуття, емоції та інші психологічні процеси, здатні опосередковано впливати на раціональні рішення,

поведінку, думки [11; 34; 168]. Варто однак зауважити, що персуазивний та сугестивний впливи хоч і апелюють до різних аспектів особистості (раціонального і чуттєвого), але не заперечують один одного, а навпаки, активно взаємодіють. Персуазивність може містити сугестію, а сугестія здатна послуговуватися й елементами раціональної аргументації [див. 34]. Сугестія та персуазивність якнайяскравіше проявляється в політичному дискурсі, зокрема й через прецедентні феномени.

Окреслений потенціал досліджуваних одиниць актуалізується в мовленні через ряд функцій, які здатні виконувати прецедентні феномени. Найменування та тлумачення таких функцій у лінгвістичній традиції надзвичайно різноманітні. Проаналізувавши наукові підходи до вивчення функційно-прагматичного аспекту, констатуємо, що мовознавці апелюють до багатьох функцій і систематизують їх, керуючись різними принципами. Л. Славова констатує, що найчастіше виокремлюють такі функції прецедентних феноменів, як-от: оцінна, експресивна, номінативна, комунікативна, прагматична [157, с. 172–173]. О. Найдюк окреслює, окрім номінативної, ще інформативну, сюжетно-композиційну та функцію характеристичності [111]. Крайня функція, на думку авторки, «проявляє себе у стилістичних фігурах порівняння, метафори, метонімії», а прецедентні феномени «завдяки своїй специфічній семантиці виступають у ролі еталону, образу чи символу» [там само]. Таке тлумачення робить можливим припущення, що функція характеристичності за ознаками дуже близька з оцінною, експресивною, прагматичною функціями, згаданими вище.

Сюжетно-композиційна функція прецедентних феноменів може бути співвідносна з моделювальною [11], текстотвірною [46], конструювальною [106], композиційно-текстотвірною [183]. Деякі дослідники витлумачують її як провідну, однак, вважаємо, так само можливе домінування іншої, адже все залежить від комунікативної ситуації, мовців, мети їх взаємодії та багатьох лінгвальних та екстралінгвальних факторів. Без урахування окреслених факторів, дискурсу, контексту вважаємо досить некоректно однозначно стверджувати на провідній позиції будь-якої функції прецедентних феноменів.

І. Богданова, аналізуючи медіа-дискурс, виокремлює такі основні функції прецедентних феноменів: окрім згаданих моделювальної, прагматичної, дослідницької характеризує також естетичну, атрактивну, консолідувальну та евфемістичну [11, с. 11]. Такий підхід обґрунтований, але, якщо спробувати універсалізувати цю класифікацію, то евфемістична й атрактивна могли б бути розміщені в людичну, а консолідувальна є компонентом комунікативної функції.

Ю. Великорода прагматичну функцію називає маніпулятивною, диференціює поряд із парольною, міфологічною, естетичною, експресивною функціями ідеологічну та функцію характеристики [17]. Аналізуючи історико-мовний дискурс радянських часів і прецедентні феномени, Г. Наєнко окреслює ще методологічну й ритуальну функції цих одиниць [106]. Але чим ширшим є розмаїття функцій у класифікаційній системі, тим важче буде їх відокремити одну від одної. Розмаїття пов'язане насамперед з тим, що кожен прецедентний феномен у мовленні може виконувати кілька функцій, і кожна з них може містити дрібніші й вузчі за своїм призначенням. Один і той же прецедентний феномен у різних контекстах здатен реалізувати різне функційне навантаження, акценти у внутрішньосемантичній, аксіологічній структурі також можуть зміщуватися.

Функції прецедентних феноменів у найрізноманітніших дискурсах також розглядали Ю. Гарюнова [24], Т. Кальченко [47], Т. Крутько [75], О. Левко [80], Л. Меркотан [96], М. Рослицька [140], О. Тимчук [184] та ін. Найбільшою проблемою дослідження функційного аспекту прецедентних феноменів є те, що чітких диференційних ознак немає, дуже багато дослідників по-різному іменують часом схожі за змістом функції, або навпаки, в однойменні функції вкладають далеко не подібні витлумачення.

Проаналізувавши наукові підходи до диференціації та характеристики функцій прецедентних феноменів, а також з огляду на зібраний фактичний матеріал і специфіку дискурсу, виокремлюємо такі основні функції прецедентних одиниць: номінативно-інформативну, аксіологічну, парольно-ідентифікаційну, людично-евфемістичну, експресивно-декоративну, прагматично-персуазивну та моделювальну (**Додаток Г**).

Отже, аналіз функційного аспекту прецедентних феноменів у політичному дискурсі ґрунтується на природній взаємодії мети досліджуваного дискурсу та функцій прецедентних одиниць. Оскільки останні мають потужний сугестивно-персуазивний потенціал, а відтак здатні впливати як на свідомість, так і на підсвідомість реципієнтів, прецедентні феномени в будь-якому контексті політичного дискурсу покликані вплинути на слухача. Цей вплив може бути реалізований через основні функції прецедентних одиниць. Прецедентний феномен є складним знаком лінгвокультурної когнітивної бази, у контексті зазвичай реалізовуватиме кілька функцій, що тісно пов'язані між собою.

1.4. Методологічне підґрунтя дослідження прецедентних феноменів у політичному дискурсі

Будь-яке ґрунтовне наукове дослідження потребує чіткого окреслення основних принципів та методології його здійснення. Вибір залежить, з одного боку, від мети та характеру наукового пошуку, з іншого, – від специфіки досліджуваного об'єкта та предмета.

Основою запропонованої праці є два явища, що не можуть однозначно бути уналежені лише до однієї галузі знань: це прецедентні феномени і політичний дискурс. Їх вивчення лежить на перетині лінгвістичних, політичних, психологічних та соціологічних дисциплін. Тому основним принципом дослідження на всіх його етапах є *принцип системності та діалектичної єдності*.

Наукова розвідка здійснювалася в кілька етапів, кожен із яких передбачав застосування системи методів та принципів, що в єдності становлять специфічне поєднання загальнофілософських, когнітивних, культурно-соціальних, психологічних та лінгвістичних методологій. Основними методологічними підходами ми визначаємо *дискурсивний та діалектичний*.

Перший етап передбачає дослідження явища політичного дискурсу як лінгвополітичного соціального феномену. Теоретико-методологічним

підґрунтям вивчення цього явища є праці Н. Кондратенко, М. Фуко, Н. Шевчук, Р. Chilton, Т. van Dijk, Н. Lasswell, J. Willson та ін.

На цьому етапі переважає методологія дискурсивного підходу (Т. van Dijk, R. Wodak), який уможлиблює різнобічний аналіз структурних компонентів політичного дискурсу в синтетичній їх єдності. Цей підхід сприяє здійсненню глибокої інтерпретації й універсальних, й унікальних характеристик культури у системі політичного дискурсу України. Більшість лінгвістичних досліджень тяжіє до формального аналізу дискурсу, що є фактично лінгвістичним аналізом мовленнєвих явищ в усному та писемному мовленні. У нашій роботі виходимо за межі окресленого аналізу: дослідити політичний дискурс крізь призму лінгвокогнітивних, лінгвокультурних одиниць з урахуванням і вербальних, і невербальних особливостей їх функціонування, що дає змогу репрезентувати не лише лінгвістичний аспект українського політичного дискурсу, але і його соціально-комунікативну, культурно-психологічну, ментально-когнітивну складові.

Єдність і системна всебічність розгляду політичного дискурсу зумовлена й міждисциплінарним характером дослідження, *системний принцип* максимально забезпечить об'єктивність і наукову значущість отриманих результатів.

П. Чілтон (Р. Chilton) виокремив два підходи до вивчення політичного дискурсу: описовий та критичний. Критичний підхід передбачав дослідження аспекту соціальної нерівності, що відображався в політичній мові та політичному дискурсі. Більше того, науковець у своїх дослідженнях презентує свою позицію – критику. Особистість дослідника сприймається як безпосередній учасник такого політичного дискурсу і не як адресант, а як адресат, який зіштовхується із несправедливістю, маніпуляціями, дискримінацією тощо [216]. Описовий підхід передбачає нейтральну відсторонену позицію дослідника, останній виконує роль спостерігача. Цей підхід має два напрями. Перший, лінгвістичний, містить вивчення мовної поведінки політиків, риторичний аналіз виступів (мовних засобів, риторичних прийомів, маніпулятивних стратегій тощо). Другому, лінгвополітологічному, належать доробки з аналізу змістовного

боку текстів: контент-аналіз, когнітивне картування, що дозволяють виявити ціннісні доміанти суб'єктів та об'єктів, причино-наслідкові зв'язки та ін. [89; 216]. У дослідженні послуговуватимемося *deskриптивним підходом* і його *лінгвополітологічним напрямом*: піддаємо аналізу лінгвокогнітивні одиниці, розглядаючи не лише їх форму, але й зміст, функції, походження та інші характеристики з огляду на внутрішньо-лінгвістичні, семантичні і зовнішні (ситуативно-політичні, екстралінгвальні) фактори.

У межах першого етапу вивченню підлягають теоретичні засади виокремлення політичного дискурсу загалом і характеристика українськомовного політичного дискурсу зокрема: його структура, специфічні риси, жанрове розмаїття. На цьому етапі з огляду на дискурсивний підхід до теоретичного вивчення досліджуваного явища доцільно використовувати *метод структурного та поняттєвого аналізу* для виокремлення основних компонентів політичного дискурсу, як-от: об'єкт, суб'єкт, інструменти взаємодії, функції політичного дискурсу, тематика, політична мова, політичні тексти, результат та причина комунікації і т. ін. *Метод систематизації та узагальнення* застосовується для упорядкування характеристик жанрової специфіки політичного дискурсу й пошуку універсальної парадигми його жанрів.

Другий етап дослідження зосереджений на вивченні теоретичного підґрунтя явища прецедентності та його одиниць. Центральним підходом цього етапу є *діалектичний*, суть якого полягає в розумінні діалектичного зв'язку між мовою, мисленням і культурою [191]. Ці одиниці є найяскравішими репрезентантами реалій політичного дискурсу, оскільки за своєю суттю є не лише одиницями мовного рівня, а й лінгвокогнітивної й соціокультурної сфер.

Теоретико-методологічним підґрунтям вивчення явища прецедентності стали праці О. Ільченко, Ж. Колоїз, Л. Меркотан, О. Селіванової, К. Серажим, Г. Сюті, С. Форманової, Р. Чороновола-Ткаченка та ін. На цьому етапі здійснюється спроба осмислення категорій прецедентності й інтертекстуальності. Засобами *методу теоретичного аналізу* встановлюємо взаємовідношення цих явищ, вивчаємо способи класифікацій прецедентних

одиниць. *Метод структурного та поняттєвого аналізу* дає змогу уніфікувати підходи до витлумачення кожного різновиду вербальних прецедентних феноменів. Шляхом *узагальнення й систематизації* окреслюємо провідні принципи характеристики досліджуваних лінгвокогнітивних одиниць.

Третій етап роботи зосереджений на відборі емпіричного матеріалу відповідно до вивчених теоретичних засад. Застосовано *метод вибірки* (суцільної вибірки) у межах визначених жанрів українськомовного політичного дискурсу (власне політичного та другої категорії медійно-політичного підтипів публічного політичного дискурсу). Його використано разом із *методом контент-аналізу* під час укладання картотеки і структуризації фактичного матеріалу. За допомогою *описового методу й методу спостереження* здійснена його початкова інтерпретація. Під час збору матеріалу і поверхового його аналізу важливим є *хронологічний та історико-ситуаційний методи*, оскільки, з одного боку, рамки дослідження мають чітке часове обмеження (2014–2019 рр.), з іншого, – деякі прецедентні одиниці можуть функціонувати лише в певні періоди часу, а згодом здатні втрачати свою лінгвокогнітивну значущість.

Четвертий етап дослідження полягає в глибокому аналізі фактичного матеріалу відповідно до вивчених теоретичних засад. Найяскравіше проявляється *лінгвополітологічний напрям дискриптивного підходу* [89; 216]. Ми піддаємо *структурно-компонентному й генетичному аналізу* дібрані прецедентні одиниці українськомовного політичного дискурсу, спираючись на лінгвокогнітивну чи винятково когнітивну природу, форму, походження, рівень універсальності та прецедентності. Розгляд прецедентних феноменів з урахуванням єдності лінгвістичного й когнітивного планів сприяє розкриттю їх окремих характеристик, а також виокремленню особливостей взаємодії, взаємозалежності і причино-наслідкових зв'язків між семантикою, структурою, функціями й етимологією прецедентних одиниць.

П'ятий етап охоплює окремий щабель дослідження прецедентності в політичному дискурсі: вивчення функційно-прагматичного аспекту.

Методологія діалектичної єдності дає змогу простежити закономірності функціонування прецедентних феноменів у публічному політичному дискурсі, які водночас є віддзеркаленням національно-культурних, морально-ціннісних установок суспільства в межах цього дискурсу. *Метод критичного аналізу* допомагає охарактеризувати маніпулятивний потенціал прецедентів у рамках функції політичної комунікації.

Застосування *функціонального аналізу* сприяє окресленню ролі прецедентних одиниць у процесі формування українського політичного дискурсу. Цей метод належить і до дискурсивної методології, який передбачає дослідження усних і писемних текстів та їх компонентів з огляду на їхню функційність, взаємозв'язок із зовнішніми обставинами (соціальними, психологічними, культурними тощо), характеристиками мовця й адресата, смисловими зв'язками між його структурними елементами.

Загальнонаукові *методи узагальнення та систематизації* застосовуємо для підбиття підсумків: окреслення особливостей українськомовного політичного дискурсу крізь призму прецедентних феноменів у ньому.

Висновки до першого розділу

Дослідження політичного дискурсу віддавна привертала увагу суспільства: зародки таких учень знаходять у працях мудреців Стародавньої Греції та Риму, проте предмет ґрунтовних наукових досліджень політичний дискурс стає лише у ХХ ст. Політичний дискурс у межах нашої розвідки трактуємо як багатоаспектне складне мовно-комунікативне явище із соціокультурною спрямованістю та прагматичною семантикою, дуальної природи, що в реальному світі репрезентоване через лінгвальну складову (текст ситуації політичного спілкування), а у віртуальному (невидимому) – через екстралінгвальну, що зумовлює політичну комунікацію. До структурних елементів політичного дискурсу уналежнюємо адресанта, адресата, мету, комунікативну ситуацію, політичний текст, форми вияву, інструменти та ін.

Основною ознакою, за якою текст уналежнюємо до політичних, є його політичний зміст.

Жанри політичного дискурсу розуміємо як складні комунікативні події, метою яких є боротьба за владу. Проаналізувавши різноманітні підходи до жанрової парадигматики, сформували класифікацію жанрів власне публічного різновиду політичного дискурсу за суб'єктно-об'єктним відношенням, яка вміщує такі підвиди: власне політичний, медійно-політичний, власне медійний, культурно-політичний, науково-політичний, юридично-політичний. Джерелом фактичного матеріалу запропонованої роботи слугували тексти жанрів власне політичного та медійно-політичного (другої категорії з акцентом на суб'єкта-політика) публічного політичного дискурсу.

Сучасний українськомовний політичний дискурс вивчаємо крізь призму окремих елементів його текстів – прецедентних феноменів, що за своєю природою належать до лінгвокогнітивної бази певного соціуму і є одиницями прецедентності. Прецедентність тісно переплетена із явищем інтертекстуальності, що є її основою. Прецедентні феномени трактуємо як значущі й добре відомі певному соціальному колу лінгвокогнітивні одиниці надособистісного характеру, звернення до яких багатократно відновлюється в цьому дискурсі.

Під час класифікації прецедентних феноменів керувалися традиційним підходом, згідно з яким розмежовують вербальні та невербальні прецедентні феномени. Серед перших, що й стали об'єктом цього дослідження, диференціюють власне вербальні (прецедентні імена й прецедентні висловлення) і вербалізовані (прецедентні тексти й прецедентні ситуації).

У тлумаченні прецедентного тексту спираємося на розуміння його як поліпредикативної лінгвокогнітивної одиниці, складного знаку, сукупність значень компонентів якого не тотожна його семантиці; самодостатнього завершеного продукту мовно-мисленнєвої діяльності, що зберігається в національно-когнітивній базі спільноти і відомий її представникам. Прецедентна ситуація – це динамічна подія, що відбулася в певний проміжок

реального часу або в ірреальному просторі, до якої регулярно апелюють у мовленні; пам'ять про її лінгвальні й екстралінгвальні ознаки зберігається в суспільно-когнітивній свідомості. Ці типи вербалізованих прецедентних феноменів не здатні самотійно реалізовуватися в мовленні, тому актуалізуються через описову вербалізацію та власне вербальні прецедентні одиниці.

Прецедентне ім'я витлумачуємо як найменшу лінгвокогнітивну одиницю, мінімізоване національно детерміноване уявлення про культурний предмет (явище, особу), що містить його атрибути, оцінку, диференційні ознаки. У підході до трактування прецедентного висловлення спираємося на позиції уналежнення до нього прислів'їв, приказок, цитат, зокрема й афоризмів (масових) та крилатих висловів; а також трансформацій названих висловлень. Це завершена і самодостатня одиниця, яка є відтворюваним продуктом мовленнєво-мисленнєвої діяльності і зберігається в лінгвокогнітивній свідомості певного соціуму.

Важливо диференціювати прецедентні одиниці за джерелом походження, розмежовуючи політичні та неполітичні джерела; за ступенем універсальності (універсально прецедентні, національно прецедентні, соціумно прецедентні); за рівнем прецедентності (поверховий / глибинний); за просторовою належністю власне вербальних прецедентних феноменів до реального / ірреального світу.

Вивчення теоретичного підґрунтя досліджень функційно-прагматичного аспекту прецедентних феноменів дало змогу сформулювати власну парадигму функцій цих одиниць. У цій парадигмі виокремлено: номінативно-інформативну, аксіологічну, парольно-ідентифікаційну, людично-евфемістичну, експресивно-декоративну, прагматично-персуазивну та моделювальну функції.

Методологія запропонованої праці зумовлена міждисциплінарним її характером, тому провідними принципами визначено принцип системності та діалектичної єдності. Основними підходами є дискурсивний, діалектичний, дескриптивний (лінгвополітологічного напрямку). Активно застосовувалися

методи вибірки, опису, спостереження; структурного, поняттєвого, генетичного, критичного, функціонального аналізу; узагальнення та систематизації тощо.

РОЗДІЛ 2

ТИПОЛОГІЙНА ПАРАДИГМА ПРЕЦЕДЕНТНИХ ФЕНОМЕНІВ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОМОВНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Сучасний постреволуційний період (2014–2019 рр.) має особливе значення, він є переломним в українській історії. По-перше, це пов'язано із подіями Революції Гідності (2013–2014 рр.), коли суспільно-політична свідомість проявилася кризь реальні дії, метою яких було повернення України до «україноцентристського», проєвропейського політичного напрямку всупереч обраного владою «проросійського», «федеративного» вектору розвитку [165]. По-друге, перше п'ятиріччя після Революції Гідності українське суспільство потерпає від ще однієї катастрофи – війни: анексія Криму Російською Федерацією, розгортання важкого військового протистояння російському агресору на Сході України – усе це безпосередньо впливає на суспільно-політичну свідомість, змінює український політичний дискурс, наповнюючи його новими концептами, ціннісними орієнтирами та зовсім іншими реаліями – військовими.

Окреслені події здобувають своє специфічне відображення і в мовно-комунікативній сфері, адже кожна вагома історична подія дає поштовх до змін у мовній структурі, зокрема й у лексичному, фразеологічному тезаурусі, адже саме тут посідають своє місце новий символізм та метафоричність. Найяскравіше зміни культурно-національної когнітивної бази відображають прецедентні феномени різних типів, і найперше вони реалізуються в політичному дискурсі, що динамічно й найшвидше ретроспектує національні суспільні настрої.

Аналіз типологічної парадигми прецедентних феноменів у власне політичних жанрах політичного дискурсу необхідний для виявлення тенденцій розвитку суспільної думки, виокремлення нових прецедентних одиниць, якими збагатилася когнітивна база за досліджуваний період, диференційних ознак таких одиниць та особливостей їх функціонування.

Лінгвокогнітивний простір національної свідомості завжди ряснів прецедентними феноменами різного типу. Під час дослідження політичного дискурсу особливу увагу необхідно звернути на ті одиниці, що виникли в політичному просторі. Межа між політичними й позаполітичними прецедентними феноменами хитка, але проглядається, особливо, якщо це стосується реалій сучасності або хоч би останніх кількох десятиліть. В історичному розрізі певні прецедентні одиниці давнішого походження (по минуле століття) досить важко уналежнити до якоего одного дискурсу: політичного, історичного, наукового, літературного тощо. Наприклад, прецедентні імена **Степан Бандера** та **Євген Коновалець** є безумовними символами боротьби за українську незалежність і провідниками українського націоналізму в розрізі української національної свідомості, у світовому просторі ж ставлення до цих персоналій є далеко неоднозначними. Ці імена належать історичним постатям початку ХХ ст., але для їхніх сучасників вони є політиками, ідеологами, військовими, і з відповідним кодом ці імена реалізуються в політичному мовленні: *Але для мене найбільшою фігурою українського націоналізму ХХ сторіччя є все-таки не Степан Бандера, який безумовно був провідником, не питання, але Євген Коновалець* (А. Білецький, 03.07.2018). На нашу думку, ці та інші прецедентні феномени, що мають як історичне, так і політичне підґрунтя, у межах нашої роботи доречно уналежнювати до політичних одиниць, що дасть змогу глибше простежити ціннісно-ідеологічні орієнтири сучасного українськомовного політичного дискурсу й суспільної думки України загалом.

Політичні прецедентні феномени пов'язані з історичними й сучасними реаліями вітчизняного політикуму, а також із зарубіжними політичними дискурсами. Особливо популярними є висловлення відомих іноземних високопосадовців, керівників держав сучасного Європейського Союзу, США та інших провідних держав світу різних історичних періодів. Серед прецедентних імен поширеними є назви світових організацій, хрононіми суспільно-політичних великих подій і т. ін.; серед прецедентних текстів – угоди між державами,

конвенції та хартії світових організацій, але лише ті, що набувають особливого емоційно-оцінного смислу в українському політичному дискурсі. Вербалізуються в мовленні політиків і прецедентні ситуації політичного походження, зокрема казуси, що трапляються на міжнародних зустрічах; медіа-скандали, де задіяні політики різних країн; усесвітні масові акції протестів і т. ін.

Набагато ширшим є коло політичних прецедентних феноменів вітчизняного походження, серед яких виокремлюємо відповідно до окресленої в першому розділі (п.п. 1.3.1) парадигми такі одиниці:

- політичні прецедентні тексти (закони, політичні промови, тексти політичної агітації, інтерв'ю політиків, президентська присяга й привітання до державних свят та ін.);

- політичні прецедентні ситуації (дебати, телешоу, зустрічі з виборцями, прес-конференції, суспільно-політичні історичні події, скандали та ін.);

- політичні прецедентні висловлення (тексти політичної реклами, зокрема й візуальної, слогани, гасла, афоризми, сталі мовні формули епохи соціалізму, цитати відомих політиків та ін.);

- політичні прецедентні імена (імена політиків, громадських діячів; назви суспільно-історичних подій; назви деяких топографічних об'єктів; назви політичних організацій та ін.).

Спробуймо детальніше описати і порівняти політичні й позаполітичні прецедентні одиниці різної форми вербалізації.

2.1. Прецедентні імена

Прецедентні імена – це найменші за лексико-граматичною формою реалізації прецедентні феномени, здатні самостійно вербалізуватися в мовленні. Як зазначено в першому розділі, під цією одиницею розуміємо «національно детерміноване мінімізоване уявлення» про певний культурний предмет, явище чи значущу особу; цей прецедентний феномен містить диференційні ознаки, атрибути й аксіологічний компонент. Може актуалізувати

в мовленні вербалізовані прецедентні феномени (текст чи ситуацію) і нести власне лінгвокогнітивне навантаження як «ім'я-символ» [128, с. 57–58; 96].

З огляду на специфіку й ознаки політичного дискурсу для нього є типовим активне вживання прецедентних імен політичного походження, що кількісно переважають відповідні одиниці з інших джерел (літератури, кіномистецтва, Біблії, науки тощо).

Аналізуючи політичний українськомовний дискурс 2014–2019 рр., передусім необхідно звернути увагу на те, що окреслений проміжок часу охоплює умовні три політичні періоди: виборчі кампанії 2015 р., каденція влади п'ятого президента України та восьмого скликання Верховної Ради України, виборчі кампанії 2019 р. Такий ракурс дає змогу частково вивчити процеси послаблення, а то й втрати прецедентності одних прецедентних імен (**Арбузов, Захарченко, Королевська, Рибак, Табачник** та ін.), і водночас – трансформацію, набуття додаткової семантики іншими феноменами, появу на їх місці нових одиниць (**Гаврилюк, Парасюк, Парубій, Разумков, Свиначук** та ін.).

Політичні прецедентні феномени, зокрема й імена, досить різняться від подібних одиниць інших джерел походження в категоріях часу функціонування, сталої семантики й атрибутів. Це пов'язано передусім із особливостями політичного дискурсу, якому притаманна динамічність, хвилеподібна активізація публічного простору (із найвищим рівнем під час виборчих кампаній і надзвичайних подій) та власне українськомовного політичного дискурсу, що характеризується нестабільністю, відносною молодістю, а відтак відсутністю сталих політичних традицій, системи, швидкою зміною ідеологічних орієнтацій політичних сил і т. ін. Усі ці екстралінгвальні чинники безпосередньо впливають на розвиток лінгвокогнітивної свідомості соціуму, на систему прецедентних феноменів як її репрезентантів у комунікативному просторі. Так, кожен сплеск суспільно-політичної активності сприяє появі нових прецедентних імен, набуттю нових атрибутів уже наявних одиниць суспільно когнітивної бази.

В українськомовному політичному дискурсі 2014–2019 рр. можна виокремити такі основні періоди активізації публічно-соціального простору, що внесли чимало нових прецедентних імен до національної когнітивної бази:

1. Завершення Революції Гідності та початок російсько-української війни (1-ий квартал 2014 рр.). У цей час з'являються прецедентні імена на кшталт: **Парасюк, Нігоян, Жизневський, Гаврилюк, Ярош, Білецький, Семенченко, Береза, Захарченко, Гіркін, Стрелков** та ін.; **Небесна Сотня, Новоросія, ДНР, ЛНР, «Азов», «Донбас», «ДУК. Правий Сектор»** («Добровольчий український корпус. Правий Сектор»), **Антимайдан** та ін. Додаткових смислів та атрибутів набувають прецедентні імена **Янукович** («диктатор», «президент-утікач»), **Путін** («агресор»), **Наливайченко** («СБУшник-революціонер»), **Яценюк, Кличко, Тягнибок** («трійця Майдану», «лідери Майдану»), **Тимошенко** («ув'язнена»); **Крим, Донбас, Майдан** та ін.

2. Виборчі кампанії 2014 р.: президентська та парламентська. Чимало прецедентних імен, що входили до семантичної групи «громадські активісти», «активісти Майдану», «герої війни», «журналісти», набувають додаткової семи «політик» завдяки їх участі у виборах як кандидатів, представників конкретних політичних сил, серед них: **Береза, Булатов, Княжицький, Лещенко, Найєм, Парасюк, Тетерук, Семенченко, Тимчук, Чорновол, Ярош** та ін. Прецедентний тезаурус поповнюється новими політичними прецедентними іменами на зразок: **Геращенко, Гриневич, Гройсман, Парубій, Соболєв; Народний Фронт, Самопоміч, БПП («Блок Петра Порошенка»)** та ін. Деякі ж політичні прецедентні одиниці набувають нових атрибутів, або навпаки, втрачають свою прецедентність: **Аваков, Джемільєв, Луценко, Садовий, Порошенко, Яценюк** та ін.

3. Президентські та парламентські виборчі перегони 2019 р. збагатили українськомовний політичний дискурс такими прецедентними іменами, як: **Арахамія, Богдан, Гончарук, Дубінський, Корявченко, Мендель, Разумков, Тарута**. Змінюється атрибутивно-семантична складова прецедентних імен **Вакарчук, Зеленський, Зінкевич, Кива, Порошенко, Федина** та ін.

Дещо коротшими в часовій характеристиці, але не менш потужними у впливі на національно-когнітивну базу, є окремі ситуації політичного характеру (прецедентні ситуації), які сприяли входженню й деяких інших політичних імен у прецедентний простір сучасного українського політичного дискурсу. До таких ситуацій належать корупційні скандали (**Мосійчук, Насіров**), події зовнішньо дипломатичного характеру (**В'ятрович, Савченко, Сенцов**), внутрішньодержавні події (**Гандзюк, Саакашвілі**). У прецедентних ситуаціях часом прецедентності набувають імена іноземних політичних діячів (**Вашиковський, Манафорт, Морель, Шнайнмаєр** та ін).

Поряд із новими прецедентними іменами активно функціонують й такі, що виникли в українськомовному політичному дискурсі раніше досліджуваного періоду. Деякі з них ми вже проаналізували, зокрема ті, що зазнали семантично-атрибутивних трансформацій, але чимало є й тих, що зберегли свою трьохрівневу смислову структуру прецедентних одиниць і їх прецедентність можемо охарактеризувати як глибинну в когнітивному просторі українського суспільства. До таких феноменів належать прецедентні імена **Азаров, Ахметов, Бойко, Вілкул, Гриценко, Добкін, Коломойський, Кравчук, Кучма, Ляшко, Медведчук, Пінчук, Ющенко** та ін.

Прецедентні імена як політичного, так і позаполітичного походження розрізнятимемо за категорією особи та неособи. Прецедентні імена політичного походження, на відміну від прецедентних імен інших джерел, називають осіб реального світу. Доцільним вважаємо диференціацію таких прецедентних феноменів на ті, що іменують жіночу / чоловічу особу. Особливо актуальним таке розмежування є для політичних прецедентних імен осіб, оскільки відсоток політичних діячів жіночої статі, як у світовому, так і в українському суспільному просторі зростає з кожним роком, що зумовлено рядом соціальних, ментальних та історичних змін. Відповідно, імена жінок-політиків частіше набувають прецедентності в українськомовному політичному дискурсі.

Наприклад, у першому десятилітті ХХІ ст. в українському дискурсі функціонувало лише кілька прецедентних імен, що належали жінкам-

політикам, як-от: **Богословська, Богатирьова, Бондаренко, Вітренко, Королевська, Лукаш, Тимошенко, Фаріон**. Деякі з них зберегли свою прецедентність або навіть набули додаткової семантики (**Вітренко, Тимошенко, Фаріон**), інші – поступово втрачають або втратили свою впізнаваність, глибинний смисл, а відтак і прецедентність у сучасному дискурсі.

Українськомовний політичний дискурс досліджуваного періоду наповнений значно більшою кількістю жіночих прецедентних імен. Окрім тих, що вже функціонували, специфічної прецедентної семантики набувають імена **Богомолець, Геращенко, Гриневич, Гонтарєва, Гопко, Луценко, Сироїд, Супрун, Сюмар, Чорновол**. 2019 рік доповнює когнітивну базу такими жіночими прецедентними іменами, як: **Зінкевич, Мендель, Федина**.

Усі політичні прецедентні імена осіб в українськомовному політичному дискурсі умовно можна поділити на такі, що мають поверхову прецедентність, і такі, що зберігаються в національно-когнітивній базі відносно довгий період, мають глибинну прецедентність.

До перших належать передусім такі феномени, які набули прецедентних сем завдяки одиничним ситуаціям публічного характеру, наприклад:

– політичним скандалам (**Гонтарєва, Насіров, Свиначук, Мосійчук та ін.**), зокрема й за участі іноземних політиків (**Манафорт, Саакашвілі, Байден**);

– конфліктним публічним висловленням (**Гончарук, Рева, Добкін, Кернес та ін.**), які можуть належати й закордонним політикам (**Ващиковський**);

– особливої ролі під час переломних політично-історичних подій (**Кошулинський, Парасюк та ін.**).

Прецедентні політичні імена, що усталилися в суспільно-когнітивній національній свідомості, переважно походять від імен, що належать:

1) політикам, які займали чи займають найвищі посади, зокрема мова йде про президентів України (**Кравчук, Кучма, Ющенко, Янукович, Порошенко,**

Зеленський), прем'єр-міністрів (**Тимошенко, Азаров, Яценюк, Гройсман**), голів Верховної Ради України (**Рибак, Турчинов, Парубій, Разумков**), генеральних прокурорів України (**Пшонка, Луценко**);

2) міністрам, депутатам Верховної Ради України, працівникам Апарату президента України, представникам інших інституцій найвищої влади у країні, що вели та / або ведуть активне публічно-політичне життя, часто коментують події на загал, як-от: **Аваков, Богдан, Геращенко, Гриневич, Клімкін, Левченко, Медведчук, Соболєв, Супрун, Табачник, Чорновіл, Фаріон** та ін. Сюди зараховуємо і тих громадських активістів (а також військових і діячів культури), що продовжили свою діяльність уже в політичній сфері, наприклад: **Вакарчук, Гаврилюк, Кличко, Княжицький, Наєм, Савченко, Семенченко, Федина, Чорновол** та ін.;

3) лідерам політичних сил, що представлені у владі або ведуть активну політично-пропагандистську діяльність (**Білецький, Бойко, Гриценко, Корчинський, Ляшко, Садовий, Симоненко, Тягнибок, Ярош** та ін.);

4) кандидатам у президенти, у депутати Верховної Ради України, чиї імена є загальновідомими завдяки попередній діяльності, політичній чи неполітичній, активному політично-публічному життю, як-от: **Богомолець, Балашов, Вілкул, Ківа, Наливайченко, Смешко** та ін.;

5) представникам найбагатших кіл української політичної еліти (олігархам) таким, як: **Ахметов, Коломойський, Львовчкін, Пінчук, Фірташ** та ін.

Прецедентні імена зазвичай актуалізуються в мовленні безпосередньо через номени прізвищ. Проте деякі одиниці цього типу, зокрема ті, що репрезентують образи політиків першої окресленої групи, можуть реалізуватися через номени імені та імені по батькові, оскільки і в такому разі вони зберігають свою впізнаваність, наприклад: **Віктор Андрійович, Віктор Федорович, Петро Олексійович, Микола Янович, Юлія Володимирівна, Володимир Олександрович** і т. ін. До таких форм актуалізації вдаються в українськомовному політичному дискурсі у власне політичних жанрах, і

в політично-медійних, як-от: *І доведеться їти давати покази і Петру Олексійовичу, і Турчинову, і Луценку вже за прикриття всього того, і доведеться сідять* (А. Гриценко, 12.02.2019). Рідше трапляється репрезентація через власне ім'я: *Однак, Віктор Федорович поставив йому «понятійну» умову – довести, що він не подвійний агент – посадити Юлю* (Т. Чорновол, 06.09.2019). Актуалізоване прецедентне ім'я **Юля** слугує в наведеному прикладі не лише денотатом, а й конотатом.

Трапляються випадки функціонування прізвицьк політичних діячів у політично-медійному мовленні як усних, так і писемних жанрів. Подібні форми актуалізації політичного прецедентного імені переважно мають короткий «термін життя», але як приклад своєрідної політичної народної творчості, швидко поширюються й активно використовуються суспільними масами. Такі прізвиська часто корелюють із прізвищем чи іменем (**Ющенко – Ющ, Янукович – Янек, Порошенко – Порох, Зеленський – Зе, Тимошенко – леді Ю**). Номени такого зразка можуть мати згрубіле стилістичне забарвлення, акцентувати на певних негативних якостях особи чи скандалах, пов'язаних з нею (**Ківалов – підрахуй, Черновецький – Льоня Космос**). Інколи ж акцентують на особливості зовнішності, висловлення, діяльність і т. ін. (**Порошенко – шоколадний король, Турчинов – кривавий пастор, Яценюк – кролик Сєня або куля-в-лоб**).

Прецедентні імена зазвичай мають не лише номінативне значення, але й конотативне [144; 153]. Ці одиниці здатні актуалізувати в мовленні певний набір атрибутів та ознак, завдяки чому можуть функціонувати як конотати. Наприклад: *Там нема ніякої управи. Розумієте, я ж не можу зайти туди, повикидати їх там, як зробив з медведчуками, це релігійна установа* (А. Семініхін, 04.09.2018) – прецедентне ім'я **Медведчук**, ужите у формі множини, реалізує передусім дескриптивно-оцінне значення – «прихильник проросійської сепаратистської ідеології». У сукупності з контекстом та іншими екстралінгвальними характеристиками (особою мовця, датою інтерв'ю)

наведений фрагмент актуалізує також і прецедентну ситуацію одного з політичних скандалів.

Українськомовному політичному дискурсу притаманна своєрідна тенденція: що довше політик діє на публічно-політичній арені, то глибшою прецедентністю характеризується його ім'я, проте семантично-атрибутивна складова може легко змінюватися відповідно до поведінки, висловлень чи публічної зміни політичних орієнтацій політика. Подібні трансформації характерні для динамічних молодих національних політичних дискурсів. Розглянемо окреслені процеси на прикладі змін сем прецедентних імен президентів України.

Прецедентний феномен **Порошенко** в період до 2014 року містить семи «батько Партії регіонів», «власник Roshen», «другий Янукович», «найменше зло», «опозиційний олігарх» та ін. Під час виборчих кампаній 2014 року та протягом періоду президентства семантичне поле увиразнюється атрибутами «агент Путіна», «лідер рейтингу недовіри», «людина компромісів», «медіа-імператор», «найбагатша людина України», «однотуровий пан», «офшорний президент», «Петро Мальдівський», «Петро І», «свідок №1», «старий політик» та ін. Виборча кампанія 2019 року загострює увагу на конкретних характеристиках, зокрема: «ворог №1 Путіна», «Гетьман», «державник», «дипломат», «європейський президент», «остання надія», «патріот», «учасник здобуття Томосу»; натомість опоненти акцентують на таких конотатах, як: «барига», «корупціонер», «кривавий олігарх», «маніпулятор», «патологічний брехун», «повелитель армії ботів», «шоколадний король» та ін.

На відміну від прецедентного імені **Порошенко**, яке від появи у прецедентному тезаурусі належало до політичного джерела походження, прецедентний феномен **Зеленський** до 2019 р. правомірно зараховувався до кіномистецької сфери та шоу-бізнесу й мав такі основні семи: «шоумен», «комік», «актор», «політичний сатирик», «кварталівець», «продюсер», «криворіжець», «Голобородько» та ін. Загалом більшість сем цього прецедентного феномену в українській когнітивній базі мали відносно

нейтральне чи позитивне ціннісне забарвлення. У 2019 р. В. Зеленський балотується у президенти України і перемагає. У зв'язку з цим прецедентне ім'я **Зеленський**, по-перше, переходить до категорії політичних, по-друге, під час виборчої кампанії воно актуалізує багато нових конотатів, і відносно позитивної емоційної семантики, наприклад: «вирок Порошенкові», «демократ», «кандидат молоді», «людина з народу», «нове обличчя», «слуга народу»; і досить негативної, як-от: «блазень», «ватнік», «галограма», «зелений Наполеончик», «кіт у мішку», «клоун Бені», «маріонетка Кремля», «малорос», «темна конячка», «уклоніст» та ін. Деякі з них репрезентовані в мовленні самого кандидата: *У знак поваги, як мінімум, до третини громадян України ви повинні публічно сказати, що дебати відбудуться не з маріонеткою Кремля чи Коломойського, не з ватніком, не з малоросом, не з бидлом, не з клоуном, а з кандидатом у президенти України Володимиром Зеленським (03.04.2019, В. Зеленський).* Після перемоги на виборах та кількох місяців президентства атрибутів з різко негативною оцінкою стає набагато більше, актуалізуються нові: «диктатор», «захисник російської мови», «монополіст», «молодий та зелений президент», «президент від б(л)ога», «реваншист», «узурпатор влади».

Описані процеси ще раз засвідчують динамічність українського політичного дискурсу в усіх його проявах, зокрема й у формуванні, розвитку та трансформації політичного прецедентного тезаурусу. Однак не можна оминати увагою й те, що український політичний дискурс не є ізольованим, він взаємодіє з політичними дискурсами інших національних спільнот і є частиною світового міжнародного політичного дискурсу. Це сприяє взаємопроникненню найбільш упізнаваних та значущих прецедентних одиниць до політичних дискурсів різних країн. Так, для українськомовного сучасного політичного дискурсу увійшло чимало прецедентних імен закордонного походження. Передусім це лідери держав, з якими Україна підтримує відносно дружні стосунки чи які виступають арбітрами в конфліктних ситуаціях (**Грибаускайте, Ердоган, Лукашенко, Меркель, Макрон, Трамп, Трюдо**), або з якими має ворожі стосунки (**Путін, Кадиров**). Деякі імена зарубіжних політиків набули

прецедентності в результаті скандальної ситуації (**Байден, Манафорт**) чи завдяки певним політичним прецедентним текстам (**Морель, Штаймаєр**).

Поряд із прецедентними іменами осіб функціонують й одиниці, що іменують неосіб. Деякі дослідники застосовують до таких феноменів термін прецедентні назви [158; 187]. В українськомовному політичному дискурсі найпоширенішими серед таких прецедентних імен є ергоніми – власні назви об'єднань людей [185], зокрема прецедентного смислового навантаження набувають назви партій (**Блок Порошенка, Голос, Батьківщина, Самопоміч, Слуга народу, Свобода, Європейська солідарність, Укроп, Опозиційний блок, Партія Регіонів, Удар** та ін.), деякі назви світових організацій (**ЄС, НАТО, ОБСЄ, МВФ**), військових об'єднань, спецпідрозділів (**«Беркут», «Азов», Правий Сектор, «Донбас», «Кривбас»**), громадських організацій (**Автомайдан, Автономний опір, ОПОРА, Самооборона Майдану, Чесно** та ін.) та ін. [166].

Прецедентні назви політичних партій переважно апелюють до сем одного або кількох типів, а саме: до імені лідера партії, до ідеології, до рівня представлення у владі (провладна / опозиційна). Так, наявні прецедентні назви політичних сил, що містять імена своїх лідерів, наприклад: **Блок Порошенка, Блок Тимошенко, Радикальна партія Ляшка, Удар Кличка**, тому й прецедентна семантика цих одиниць перегукується із семантикою прецедентних імен їх лідерів. Цікавим є й те, що навіть у разі зміни назви подібних політичних сил при незмінності партійного лідера прецедентний зміст також залишається незмінним (**Блок Порошенка → Європейська солідарність; Блок Тимошенко → Батьківщина**). Деякі політичні партії, не маючи імені лідера в назві, усе одно декодуються в національно-когнітивній базі суспільства як сила того чи того політика. Цьому сприяє і вдалий підхід політтехнологів до створення назв партій, ключових гасел та агітаційної реклами під час кожної передвиборчої гонки, наприклад: **Голос (Вакарчук), Партія регіонів (Янукович)**. До назв політичних партій, провідною семою яких є ідеологія, належать **Свобода** (націоналізм), **Опозиційний блок**

(проросійський напрямок), **Самопоміч** (лібералізм), однак і такі прецедентні назви мають тісний семантичний зв'язок із прецедентним навантаженням імен їх лідерів.

Прогресивні політичні технології виборчих кампаній 2019 р. активно застосовували маніпулятивний сугестивний потенціал прецедентних феноменів. Особливо яскраво це репрезентує утворення нової політичної сили із використанням для її назви потужного прецедентного імені кіномистецького походження. Мова йде про прецедентну одиницю **Слуга народу**, що до 2019 р. асоціювалася із популярним українським телесеріалом сатирично-політичного змісту, а з початком року – стала спершу мовним компонентом візуальної політично-агітаційної реклами одного з кандидатів, потім – назвою політичної сили того ж кандидата-переможця. Після парламентських виборів, на яких згадана партія отримала перемогу, прецедентне ім'я актуалізується як «провладна партія», «партія-монополіст влади».

У мовленні прецедентні феномени ергонімічної природи зазвичай актуалізуються через різні види скорочень похідної назви. Найпоширенішим є використання основної лексеми (**Свобода, Удар, Голос, Азов (Нацкорпус)** і т. ін.) та аббревіація різних типів: буквеної (**БПП, КПУ, ЄС, РПЛ, ПС**), звукової (**БЮТ**), змішаної (**Оппоблок, УКРОП**), наприклад: *Вона не впливає зараз на рішення. Там зараз союз інший: **БПП, Народний фронт** і «подтанцювка», яка періодична. Тобто **Батьківщина** не впливає на рішення, які приймаються в парламенті (12.02.2019, А. Гриценко); Але можливо якась інша людина, яка можливо і не сповідує там таких ідеологій, як сповідують з **Оппоблока**, але при цьому вони прийдуть в одну церкву і Бог не запитає, хто яку ідеологію сповідував (21.05.2019, Н. Савченко).* Реалізація прецедентних назв партій у скороченому вигляді є типовим явищем для політичних дискурсів, зокрема й українського.

Назви міжнародних організацій, що є прецедентними для української суспільно-когнітивної бази, у мовленні репрезентовані й через аббревіатурні форми, як-от **ОБСЄ, МВФ, НАТО, ЄС**: *Весь світ це бачить. Бачать це й*

лідери західних держав *Макрон, Меркель, Трамп...* Бачать міжнародні організації **ОБСЄ** і **ООН**, **ЄС** і **НАТО**... Досить уже фальші й нещирості! Адже на фоні розмов і заяв про підготовку нібито «мирного плану» і «мирного саміту» ворог не зупиняється і продовжує безкарно вбивати наших солдат (21.11.2019, А. Гриценко). Уважаємо за необхідне звернути увагу на прецедентну семантику таких одиниць, яка здебільшого лишається незмінною впродовж досліджуваного періоду. Ці прецедентні назви, хоч і походять від назв різних організацій, проте мають спільну сему: вони декодуються в українському соціумі, так би мовити, як арбітри, чиеї прихильності та підтримки завжди добивається Україна у тих чи тих проблемних зовнішньо-та / або внутрішньополітичних ситуаціях. Водночас кожна із цих прецедентних одиниць має диференційну сему, наприклад: **МВФ** – «головний кредитор України»; **НАТО** – «військовий захист і безпека»; **ЄС** – «демократія й економічне благополуччя».

Однак зміст прецедентного імені **ОБСЄ** зазнає певних трансформацій у період 2014–2019 рр. Наприклад, під час подій Революції Гідності та виборчих кампаній в Україні цей прецедентний феномен декодує символ справедливого судді, що завжди стоїть на стороні закону. Проте, починаючи з 2014 року, коли місії ОБСЄ почали брати участь у міжнародному спостереженні бойових дій на Сході України, довіра українського суспільства до цієї організації похитнулася після оприлюднення інформації про факти прихильності і співпраці деяких членів таких місій із ворожими бойовиками (а також чималої кількості збігів: точних обстрілів українських позицій після відвідин таких спостерігачів і т. ін.). Такі семантичні модифікації оперативно відображаються в політичному мовленні, як-от: **ОБСЄ НЕ ВРЯТУЄ**. *Останнім часом в новій українській владі стало популярним видавати Спеціальну моніторингову місію ОБСЄ в Україні за гарант безпекових питань* (18.10.2019, І. Луценко). Тому і прецедентна назва набуває нових атрибутивних поширювачів: упередженість, навмисне спотворення інформації, нечесність тощо.

Специфічною рисою прецедентного тезаурусу українськомовного політичного дискурсу 2014–2019 рр. є поява значної кількості нових прецедентних феноменів, що пов'язані з політично-історичними реаліями цього часу. До національно-когнітивної бази увійшли прецедентні імена, що походять від назв добровольчих військових батальйонів, як-от: «**Донбас**», «**Азов**», «**ДУК ПС**», «**Дніпро**», «**Кривбас**». Деякі з них протягом досліджуваного періоду набули додаткового політичного смислового навантаження, що пов'язано з початком політичної кар'єри їх представників та очільників. Не можна оминати увагою й появу та входження до української національної свідомості прецедентного імені «**Беркут**», що походить від назви одного зі спецпідрозділів МВС України. Ця одиниця номінує не лише представників силового крила державного органу, але й функціонує як характеристика службовців, що перевищують свої повноваження, застосовують безпідставно особливо грубу силу й жорстокість до звичайних громадян.

Історично-політичні реалії сприяли також набуттю прецедентного значення або його трансформації деякими топонімічними назвами. **Дебальцеве**, **Іловайськ**, **Донецьк**, **Луганськ**, **Крим**, **Слов'янськ** – ці прецедентні імена часто вживаються в мовленні як конотати сем «зрада», «війна», «загибель», «геройство», «захист Батьківщини», «окупація», «полон», наприклад: *Ми з вами маємо об'єднатися для того, щоб повернути **Крим** в Україну! Ми з вами маємо об'єднатися для того, щоби захистити український **Донбас!*** (19.04.2019, П. Порошенко); *Ця тема, хто що продав, виникла коли? <...> Коли була комісія по **Іловайську**, і коли справді була серйозна історія...* (12.02.2019, А. Гриценко); *Це її бійці ввійшли в **Слов'янськ** 5 липня, це вони героїчно брали **Вуглегірськ** і **Савур Могилу**. Але тоді вони психологічно стріляти не могли...* (07.10.2019, Т. Чорновол). Особливої уваги заслуговує прецедентне ім'я **Савур-Могिला**, адже ця прецедентна одиниця функціонувала в українській культурно-національній когнітивній свідомості й до подій сучасної війни. Територіально (пряме значення) – це степова вершина на потрійному кордоні, стратегічна висота, тому біля неї точилися важкі бої і в добу козаччини (які стали підґрунтям

для українських фольклорних творів), і в добу Другої світової, і в добу сучасної російсько-української війни. Тому прецедентний феномен актуалізує в мовленні семи «битва», «жертвність», «перемога», «патріотизм» (другий прецедентно-семантичний рівень), а до історичного коду пращурів додається семантичний пласт спадкового героїзму нащадків (третій смисловий рівень) [167].

Важливе місце в українськомовному політичному дискурсі посідають і прецедентні імені історичних осіб, які прямо чи опосередковано займалися політикою. Такі прецедентні феномени важко однозначно зарахувати до якогось одного дискурсу-джерела, адже більшість з них можуть стосуватися й історичного, й політичного, й наукового, й мистецького та ін., тож подібні прецедентні феномени переважно знаходяться на перетині кількох суспільно-культурних інститутів. Проте це лише підсилює їх значущість у національно-когнітивній свідомості, сприяє широкому їх вжитку в денотативному та конотативному вияві. Сучасні політики активно апелюють в усних і писемних жанрах до прецедентних імен давньої та нової української історії (**Володимир Великий, Володимир Мономах, Ярослав Мудрий, Бандера, Грушевський, Коновалець, Мазепа, Петлюра, Скоропадський, Шептицький, Хмельницький** та ін.), рідше – до представників новітньої історії (**В'ячеслав Чорновіл**), наприклад: *Тим польським політикам, їм заважає не тільки Бандера. Заважає Коновалець, заважає Петлюра, до певної міри, заважає Шептицький навіть – усі, хто асоціюється з українством, завдяки кому ми є українцями як національною спільнотою* (28.11.2017, В. В'ятрович); *Якби ми сьогодні взяли постать Михайла Грушевського, очевидно, тодішні українці мали до нього безліч питань і застережень. До Скоропадського було безліч питань і застережень. Те, що ми сьогодні називаємо зрадою – квіточки порівняно з тим, які застереження були в сучасників до Скоропадського* (16.04.2019, А. Парубій). Зазвичай такі прецедентні імена мають потужну оцінно-ціннісну складову і можуть слугувати одночасно не лише яскравим прикладом, а й аргументом у політичному мовленні (див. п.п. 3.2.2, п.п. 3.2.6.). У часовому розрізі досліджуваного періоду також проглядається процес

трансформації емоційно-оцінного ставлення більшої частини українського суспільства до конкретних історичних персоналій, як-от до **Бандери, Коновальця, Болбочана, Скоропадського, Петлюри** та інших представників українського повстанського руху початку та середини ХХ ст.

Часто актуалізуються прецедентні імена історичних постатей зарубіжжя, а саме: **Ататюрк, Бісмарк, Вашингтон, Геббельс, Гітлер, де Голь, Пілсудський, Піночет, Сталін, Черчилль** та ін., які репрезентуються як у поєднанні з прецедентними висловленнями – афоризмами, що належать їх авторству, так і самотійно, наприклад: *Демократії в Західній Європі будували люди військові. Джордж Вашингтон, він був... генерал, де Голь також був генералом, Маннергейм у Фінляндії також був, Вінстон Черчилль – це бойовий офіцер. Це можна продовжувати* (19.02.2019, І. Смешко).

Поряд із політичними в українськомовному дискурсі мовці досить часто апелюють до позаполітичних прецедентних імен. Їх умовно диференціюємо на такі, що належать реальному світу (відомі особистості) та ірреальному (персонажі мистецьких творів та Біблії).

Найпоширенішими позаполітичними прецедентними іменами сучасного політичного дискурсу, що належать реальним постатям є імена письменників, як-от: **Довженко, Жадан, Забужко, Малишко, Олександр Олесь, Симоненко, Сковорода, Стус, Леся Українка, Франко, Шевченко**. Окрім імен вітчизняних класиків, функціонують в мовленні політиків й прецедентні імена зарубіжних митців слова: **Карляйль, Оруел, Харарі, Хемінгвей, Шекспір**. Ці прецедентні феномени можуть реалізовуватися в одному контексті із прецедентними висловленнями, текстами, ситуаціями; актуалізувати ці одиниці або функціонувати незалежно, як система усталених ознак та атрибутів. Розглянемо приклад реалізації в одному контексті кількох прецедентних феноменів за допомогою різних засобів: *Навряд чи Стоун розповість, як герой його фільму в ранній молодості брав участь в оруеллівських судилищах над українськими дисидентами* (04.07.2019, А. Білецький). У цьому невеликому уривку задіяно щонайменше чотири

прецедентні імені, дві прецедентні ситуації та кілька прецедентних текстів. У межах цього підрозділу спробуємо проаналізувати саме прецедентні імена. Предикат першої частини – прецедентний феномен іноземного походження, який реалізується безпосередньо через прізвищеву назву. Це ім'я американського кінорежисера й продюсера Олівера Стоуна, який відомий у світі завдяки здобутим «Оскарам», а також конспірологічним ідеям та прихильності до диктаторських режимів. Для українського суспільства це ім'я стало прецедентним у 2016 р., коли вийшла у світ спродюсована ним стрічка «Україна у вогні», яка різко негативно висвітлює події Революції Гідності, спотворюючи дійсність, спираючись на витлумачення російської пропаганди. Звідси, прецедентне ім'я **Стоун** в українській національно-когнітивній базі окреслюється семами «американський лобіст російської пропаганди», «прихильник режиму Путіна», що сприяють конотації прецедентного феномену **Стоун** – «ворог ідеї української самобутності». Таке когнітивне навантаження зміцніло після виходу його пропагандистських документальних фільмів «Інтерв'ю з Путіним» (2017) та «Нерозказана історія України» (2019).

На протиположному прецедентному феномену **Стоун** вжито інше прецедентне ім'я – **Оруелл**, що за своїм змістовним навантаженням є антонімічним до першого. Воно актуалізоване через атрибутивну форму, яка в поєднанні з контекстом апелює і до прецедентного тексту авторства цього відомого англійського письменника та публіциста, і до його ідей, життєвої позиції – безапеляційної критики тоталітарних режимів будь-якого ідеологічного спрямування.

Інші два прецедентні імені не репрезентуються в мовленні через власну форму, їх актуалізаторами є лише контекст. Це прецедентні феномени **Медведчук** (політичне, сучасне) та **Стус** (позаполітичне, літературно-історичне). Крайній прецедентний феномен – символ українських дисидентів патріотів, засуджених радянською тоталітарною владою за свої погляди. Реалізована через описову вербалізацію прецедентна ситуація є упізнаваною в сучасній українській національній свідомості, тож згадані імена з легкістю декодуються в когнітивній

базі навіть без необхідності тлумачення того, що саме В. Медведчук став центральним респондентом у документальній стрічці Стоуна 2019 р.

Проте подібні до прецедентного імені **Стоун** одиниці (за джерелом походження) вживаються відносно рідше. Так, серед представників українського та зарубіжного кіномистецтва в політичному мовленні згадують прецедентні феномени **Ступка, Биков, Бред Піт**. Інколи апелюють у мовленні до імен відомих науковців, винахідників, спортсменів, дизайнерів (**Антонов, Корольов, Ілон Маск, Кольт; Бубка, Каденюк, Лобановський; Коко Шанель**), наприклад: *Що думають Антонов чи Корольов щодо розмитнення автомобілів? І як Ступка чи Биков ставляться до «нормандського формату»?* (31.12.2019, В. Зеленський).

Поряд із позаполітичними прецедентними іменами реального простору функціонують й одиниці ірреального світу. Українські політичні мовці актуалізують прецедентні феномени, ґрунтовані на образах (осіб та неосіб) з Біблії (**Мойсей, Ноев ковчег, Вавилон**), літератури, фольклору, міфології (**Дон Кіхот, Дід Мороз та Снігуронька, Медуза-Горгона**), кінофільмів та мультиплікаційних стрічок (**Голобородько, Титанік, Капітан Америка, Крокодил Гена, Фіксики**). Інколи прецедентні імена різного походження поєднуються в одному контексті лише завдяки одній спільній семі, як-от: *Я не буду ні до кого примикати. Є Ноев ковчег, який пливе, який не потоне, вічний, тому що він зроблений з душею, своїми руками, з віддачею. А є лодочки, титаніки, не знаю, будь-що, навіть великий корабель, але він Титанік і він тоне* (21.05.2019, Н. Савченко). Проте прецедентна семантика вжитих у прикладі прецедентних одиниць протиставляється як символи життя / смерті, спасіння / загибелі, рукотворного / техногенного.

Отже, тезаурус прецедентних імен в українськомовному політичному дискурсі широкий і різноманітний у способах своєї актуалізації. Ці прецедентні одиниці здатні актуалізувати як власну прецедентну глибинну семантику, так і апелювати до інших різновидів прецедентних феноменів. Найближчим з них до прецедентного імені є прецедентні висловлення.

2.2. Прецедентні висловлення

Другим різновидом власне вербальних прецедентних феноменів є прецедентні висловлення. У потрактуванні цих одиниць спираємося на позиції науковців, що розуміють їх як відтворюваний продукт мовленнєво-мисленнєвої діяльності, завершена і самодостатня одиниця, яка може бути предикативною або непередикативною; «складний знак, сума значень компонентів якого не дорівнює його смислу» [109, с. 110; 43; 120]. Як зазначено в першому розділі, до прецедентних висловлень зараховуємо прислів'я, приказки (власне паремії), цитати, афоризми (масові) та трансформовані форми цих лінгвоодиниць. Оскільки досліджуємо саме політичний дискурс, окрему увагу, гадаємо, необхідно звернути саме на прецедентні висловлення політичного походження.

Серед названих лінгвоодиниць політичне джерело походження можуть мати цитати, афоризми, крилаті вислови, зокрема висловлення відомих політиків і політичні гасла. Ці прецедентні феномени можуть бути українськими чи запозиченими, належати сучасному політичному дискурсу або історично-політичному (Додаток І).

У кількісному співвідношенні можемо констатувати значну перевагу в досліджуваному дискурсі політичних гасел сучасного українського походження. Дуже рідко політики послуговуються історичними гаслами (й українського, і зарубіжного дискурсу), а також нечасто апелюють до сучасних закордонних політичних лозунгів. Приблизно такі ж тенденції спостерігаємо і під час актуалізації прецедентних феноменів – висловлень політиків: найчисельнішою є група авторства українських сучасних політиків, за ними – висловлення українських та зарубіжних історично-політичних постатей, а також зарубіжних сучасних політиків.

Чи не найпотужнішим пластом політичних прецедентних феноменів в політичному дискурсі є політичні гасла. Політичне гасло або слоган (від англ. slogan – «бойовий клич, гасло, заклик») – це влучний вислів, що актуалізує ключове повідомлення, ідею виборчої кампанії кандидата (політичної сили) для

широкої публіки в короткій емоційній формі [26, с. 37–41]. Цей пласт чи не найяскравіше віддзеркалює диференційні ознаки сучасного політичного дискурсу: динамічність, швидкоплинність, хвилеподібна активність.

Прецедентні висловлення гасла актуалізуються в передвиборчий період, заповняють собою когнітивний суспільний простір, але майже одразу після виборів більшість із них зникає з такою ж швидкістю, як і виникла. Відповідно, переважна частина політичних гасел має поверхову прецедентність, вони набувають прецедентності під час виборчої кампанії і протягом агітаційного періоду (3–6 місяців) активно функціонують у публічному просторі, наприклад, гасла кампаній 2019 р.: **Армія, мова, віра!, Наші цінності – не віддамо!, Новий курс України, Чесних більше!** та ін.; або 2014 р.: **Візьми і зроби!, Мирний розвиток без соціальних потрясінь, Сильна команда для складних часів!, Україна переможе!** та ін. За одним лише слоганом пересічний виборець здатний ідентифікувати політичну силу, її центральних представників чи кандидата (прецедентні імена), її ідеологічно-політичну спрямованість, основні пункти програми (чи то «обіцянки») і навіть кольористику агітаційної кампанії. Проте вже після оголошення результатів виборчі гасла втрачають свою упізнаваність і здебільшого дуже швидко забуваються.

Винятками серед окреслених процесів короткотривалого функціонування є прецедентні висловлення:

а) політичних сил – переможців, як-от: **Кінець епохи бідності, Зробимо їх разом!, Жити по-новому, Почую кожного!, Ющенко, так!** та ін.;

б) влучні політичні гасла, що могли набути додаткових смислів і продовжили функціонувати як ідентифікатори певних політичних сил та/або політиків, наприклад: **У мене є мрія...** (Н. Королевська), **А вона працює!** (Ю. Тимошенко) та ін.

Такі політичні прецедентні феномени зберігають прецедентний глибинний зміст, інколи з додатковими семантичними модифікаціями, наприклад: *Скажу вам відверто: чи могли ми тоді уявити, що його «Жити по-новому» стане нашим наше «виживати»?* (19.04.2019, В. Зеленський);

Бюджет-2020. Кінець епохи бідності олігархів (21.09.2019, О. Тягнибок). За своєю природою політичні гасла правомірно буде уналежнити до крилатих висловів, адже вони активно функціонують у мовленнєвому просторі, однак їх автор завжди невідомий, і єдиним ідентифікатором походження є певна політична сила чи кандидат на виборах.

Сучасні умови виборчих кампаній будуються на фоні «змагання виборців із колосальним масивом інформації», яка спрямована на них за допомогою найрізноманітніших інструментів (радіо, телебачення, інтернет, друковані ЗМІ, візуальна реклама, особисте спілкування та ін.) [26, с. 37]. Тому й вимогою до провідних гасел кампанії є зрозумілість, доступність, простота і водночас символічність та змістовність. Саме завдяки цим характеристикам політичні слогани легко входять до культурно-когнітивної суспільної пам'яті. За синтаксичними характеристиками такі прецедентні висловлення репрезентовані простими реченнями, часто односкладними або неповними. Популярними є окличні та спонукальні типи синтаксичних одиниць, як-от: **Обирай господаря! Вибір є!; Зможемо!; Сильний лідер – міцна країна!; Нас – більшість!** та ін.

У сучасному політичному дискурсі функціонують й інші політичні крилаті вислови, що не мають автора. Зазвичай вони виникають на масових акціях, мітингах (**Ні капітуляції!; Україна без Кучми** та ін.); під час виборчих кампаній як приклади антиагітації («чорної» агітації) або прихованої агітації (**Дякую!; Україна це ЄС!; Разом!; Переписала хату на kota!** (повна версія: **Взнала, що внук голосував за «регіони», переписала хату на kota!**), наприклад: *Але це була історія з корінням, з Україною без Кучми, з підготовкою до виборів Верховної Ради і т. ін.* (14.05.2019, О. Солонтай); **«НІ капітуляції!»** сказали Львівська, Івано-Франківська, Рівненська, Тернопільська та Хмельницька обласні ради (09.10.2019, О. Тягнибок); *І найцікавіше: за московізацію чужоземців у наших вишах у повному складі проголосувала порошенківська фракція ЄС. Лише двоє не голосували... Дякуйте, дякуни!* (18.11.2019, І. Фаріон). Крайній приклад ілюструє актуалізацію кількох прецедентних феноменів, що за прецедентно-семантичними ознаками

складають одну систему: прикметникова лексема апелює до прецедентного імені політика – лідера політичної сили, прецедентна назва якої актуалізується у цьому ж словосполученні. Мовець протиставляє аксіологічну складову дій, описаних у контексті, та ідеології, що пропагувалася окресленою політсилою під час виборів. Емоційний ефект підсилює актуалізація прецедентної ситуації політичного походження через трансформоване прецедентне висловлення **Дякую!** – гуртівня (флешмоб) у соцмережах, що виникла після завершення президентської виборчої кампанії 2019 р. в Україні на підтримку 5-ого президента П. Порошенка, який вибори програв. Для подібних прецедентних одиниць також притаманна емоційна забарвленість, переважає спонукальний та окличний тип речення.

Унікальний пласт, на який необхідно звернути увагу, становлять прецедентні висловлення – крилаті вислови, гасла, що виникли під час масових революційних подій, наприклад: **Топаз, дай команду!; Герої не вмирають! – вмирають вороги!; Бандера прийде – порядок наведе!; Крим – це Україна!; Донбас – це Україна!; Молодь нації – за євроінтеграцію!; Україна – це Європа!** та ін. Такі прецедентні висловлення переважно мають або пафосний, героїчно-урочистий настрій, або містять лексику низького стилю, як-от: **Путін – х***о!, Хто не скаче, той москаль!; Яника, собаку, повісить на гілляку!; Москаляку – на гілляку!** та ін.

Якщо ж говорити про історичні політичні гасла, що досі актуалізуються в мовленні, то їх переважно асоціюють із певним політичним режимом чи політичною ідеологією, як-от: радянські гасла (**Батьківщина-мати кличе!; Ворог народу; У СРСР сексу не було!; Дякую, товаришу Сталіне, за щасливе дитинство!; Ми за мир!; Мир, труд, травень («май»!; Релігія (віра) – опіум для народу!** та ін.), нацистські гасла (**Зіг хайль!**), гасла часів монархічного устрою (**Король помер. Хай живе король!**) та ін. Гасла такого типу в українськомовному сучасному політичному дискурсі вживаються рідко, переважно із негативно-оцінним чи іронічним забарвленням, часто у трансформованому вигляді, наприклад: *Переді мною стояв мілітарний*

державник, що творив свою велику роботу вишколу українського війська, а мені думалося, як знищується воно сьогодні суцільним поразенством на рівні державної пропаганди, продажного інформпростору та інфантильної частини суспільства з гаслом совка «ми за мір» (13.09.2014, І. Фаріон); І щоб народ не зраджував своїх солдат – безпринципним бажанням «миру за будь-яку ціну». Бо найкоротший шлях до «миру за будь-яку ціну» – капітуляція (14.10.2019, А. Гриценко).

Інше емоційно-стилістичне забарвлення мають історичні українські політичні гасла. Переважно вони належать часам національно-визвольної боротьби ХХ ст., наприклад: **Слава Україні! – Героям слава!, Слава нації! – Смерть ворогам!, Україна понад усе!, Воля України – або смерть!**) та ін., наприклад: *Не було би вітання «Слава Україні! Героям Слава!» у війську (14.10.2019, О. Тягнибок); Слава Маріуполю! Слава Україні та слава Героям, що боронили і боронять рідну землю! (15.06.2019, А. Білецький).* Варто зазначити, що в політичному дискурсі 2014–2019 рр. ці висловлення посилили прецедентне семантичне навантаження, адже вони стали гаслами сучасних українських революційних процесів, ідентифікаторами патріотичного соціально активного населення. **Слава Україні! – Героям слава!** з 2018 р. затверджено офіційним гаслом-привітанням у Збройних силах України та Національній поліції.

На відміну від політичних гасел, висловлення політиків, що набули прецедентності, завжди мають автора, тож їх зміст здатен переплітатися із семантичним навантаженням прецедентного імені автора. Такий взаємовплив особливо актуальний для прецедентних висловлень сучасних українських політиків. Прецедентне ім'я політика-автора може сприяти додатковому емоційно-оцінному навантаженню, посиленню стилістичних прийомів, наприклад: **Яке безглузде самогубство!** (08.12.2013, О. Тягнибок) – іронія прецедентного висловлення, що активно функціонувало в українському політичному дискурсі України 2014 р., підсилюється екстралінгвальними факторами – характеристиками мовця (лідер націоналістичної сили, чий

активісти безпосередньо брали участь у знесенні пам'ятника Леніну в Києві). Більше того, прецедентна одиниця актуалізує і прецедентну ситуацію. Протилежний ефект взаємодії має прецедентне висловлення **Якщо куля в лоб, то куля в лоб!** (14.02.2014, А. Яценюк), яке з часом перетворилося у своєрідну сатиричну характеристику політика-автора, як-от: *А в країні вже давно ніхто не вірить у «кулю в лоб» і в те, що прем'єр-міністр відважиться таки...* (03.09.2015, Укр. правда). Подібного перенесення зазнали і такі прецедентні висловлення, як: **Скотиняки!** (О. Ляшко), **Ці руки нічого не крали!** (В. Ющенко), **Увікніть (Увімкніть) Україну!** (В. Янукович), **Кровосісі бюджетних коштів** (М. Азаров), **Батя, я стараюсь!** (Л. Янукович), **Розвели, як котят!** (М. Чечетов) та ін. Більшість подібних прецедентних висловлень стали основою для інтернет-мемів – одиниць-феноменів сучасного інтернет-комунікації стандартизованої форми, що тиражуються, репродукуються, передаються між користувачами в інтернет дискурсі [81]. Такі процеси ще раз підтверджують здатність політичного дискурсу продукувати значущі для широкої публіки прецедентні феномени, що функціонують не лише в політичному дискурсі, а й далеко за його межами [162].

Під час аналізу прецедентних висловлень політичного походження не можна оминати увагою питання співвідношення цього типу власне вербальних одиниць із термінами «афоризм», «крилатий вислів», «цитата». Особливо під час характеристики висловлень політиків, що набули популярності, а відтак стали відтворюваними, упізнаваними і символічними.

Афоризм тлумачиться як «оригінальний засіб позначення і номінації позамовної дійсності, що вражає філософським її осмисленням, передає узагальнену авторитетну для реципієнта думку однієї людини» [57, с. 32–33], однак у переліку його особливостей такі ознаки, як повторюваність, упізнаваність, клішованість не є обов'язковими. Тому не всі афоризми можна зарахувати до прецедентних феноменів. Заслуговує на увагу підхід В. Феліциною та Ю. Прохорова, які афоризми диференціюють на індивідуальні (мовленнєві) та масові (мовні). Перші зазвичай є новими для реципієнта,

незнайомими, та коли індивідуальний афоризм стає відтворюваним, упізнаваним і набуває додаткової внутрішньої семантики, він переходить у категорію масових. До масових афоризмів зараховують і крилаті вислови [57]. Тому вважаємо правомірно уналежнювати до прецедентних висловлень саме масові афоризми.

Прикладами крилатих висловів (масових афоризмів) політичного українського походження різних часових періодів є такі прецедентні висловлення, як: **Маємо те, що маємо!** (Л. Кравчук), **Любі друзі!** (В. Ющенко), **Козли, що заважають жити...** (В. Янукович), **Стадіон, так стадіон!** (П. Порошенко), **Вийди звідси, розбійнику!** (В. Зеленський) та ін. Деякі з них актуалізують ім'я автора, зазвичай прецедентне, чи прецедентну ситуацію, в інших – зв'язок із першоджерелом слабшає. Прикладами функціонування таких політичних масових афоризмів у сучасному українськомовному політичному дискурсі є: *А я не хочу бути тупою вівцею! І вам не раджу! Краще я буду серед «козлів, які заважають їм жити»* (20.09.2019, Т. Чорновол); *Закон є для всіх нормою. І як тільки закон буде вибірковим, можна забути про конституцію, про закон про все...тому «любим друзям» – все, а ворогам – нічого...* (08.09.2018, В. Кравчук); *Для цього кулуарну/закриту дипломатію, у якій Україна дотепер частіше програвала, – Зеленському треба замінити на дипломатію відкриту/публічну. Стадіон – так стадіон, публічність – так публічність* (04.11.2019, А. Гриценко), де прецедентні висловлення можуть відтворюватися без змін і у трансформованій формі.

Афоризми за своєю природою є цитатами, але лише деякі цитати можна уналежнити до афоризмів. Цитата – це будь-яке «чуже слово» в новому тексті, їй притаманні такі ознаки: атрибутивність, автономність, символічність, знакова природа, маркованість, рефлексивність [182, с. 170–171]. Ці ознаки тотожні диференційним характеристикам прецедентності [див. 122, с. 41], тому більшість цитати правомірно уналежнити до прецедентних феноменів, зокрема ті, що неодноразово актуалізуються в мовленні і набули третього (системного) смислового рівня. Залежно від форми, більшість із них відповідає саме

прецедентному висловленню. Від масових афоризмів власне цитати можуть відрізнятися прямою вказівкою на автора (або на інше джерело), наведенням уривку тексту без змін, графосемантичною маркованістю (наявність лапок у писемному мовленні), інколи – ширшою формою актуалізації (складні синтаксичні конструкції).

Використання цитат як різновиду прецедентних висловлень досить поширене в українськомовному сучасному політичному дискурсі, але переважно в писемному мовленні. Цитують як українських історично-політичних постатей, так і зарубіжних політиків, наприклад: *Дозвольте мені процитувати одного американського актора, який став класним американським президентом: «Уряд не вирішує наших проблем. Уряд і є нашою проблемою»* (20.05.2019, В. Зеленський). Такі прецедентні висловлення можуть актуалізувати прецедентний текст, прецедентне ім'я, а також власний ціннісно-оцінний, символічний семантичний смисл. Інколи цитують і мовою оригіналу, додаючи дослівний переклад, як-от: *Думаю, що доречно згадати мого улюбленого Черчілля: «A pessimist sees the difficulty in every opportunity; an optimist sees the opportunity in every difficulty» («Песимісти бачать проблеми у будь-якій можливості, а оптимісти бачать можливості у будь-якій проблемі»)*. *Лише із суми успіхів мільйонів складеться єдина успішна Україна. Оптимізм вирішує все* (14.05.2018, Ю. Луценко). Проте актуалізація прецедентних висловлень зарубіжного походження мовою оригіналу трапляється не часто, що зумовлено важкістю розуміння й декодування прецедентних феноменів у такій формі.

Досить популярними в досліджуваному дискурсі є й масові афоризми авторства відомих закордонних політичних діячів, наприклад: *Чи воїн, який воює з трьома імперіями зла: з Німеччиною, Польщею, Росією, розуміє, що він передусім воює з їхніми культурами? Бо якщо ми не захищаємо культуру, ще раз цитую Черчілля, після Лариси, то що ми тоді, властиво, захищаємо?* (08.05.2018, І. Фаріон); *Необхідно відкинути ілюзії, що можливо досягнути порозуміння з російським окупантом за столом переговорів. Як сказав іще*

Бісмарк, угоди з Москвою не варті паперу, на якому вони укладені (03.09.2014, О. Тягнибок). Такі прецедентні висловлення можуть вирізнятися незначними трансформаціями, що не впливають суттєво на зміст.

Цитування українських та зарубіжних політиків сучасності також наявне в політичному дискурсі, проте прецедентність таких висловлень швидко занепадає. Вони зазвичай актуалізують прецедентні ситуації і входять до національно-когнітивної бази завдяки набуттю іронічного або навіть саркастичного емоційного забарвлення, викриттю соціумом відвертої брехні чи маніпуляцій, наприклад: 1) *Попри те, що новий Командуючий ООС називав обстріли з боку супротивника «поодинокими випадками порушення режиму тиші», вогонь по українським військовим позиціям та населеним пунктам ведеться систематично вздовж всієї лінії зіткнення* (18.10.2018, І. Луценко); 2) *Про це прямо у телевізійному інтерв'ю говорить директор НАБУ Ситник, кажучи, що «Трамп проросійський, а Клінтон – була б краще»* (09.10.2019, Ю. Луценко); 3) *Заявляє (Макрон – Т. С.) про «українські й болгарські банди в Європі» (надаючи перевагу мігрантам з Африки), називає Московію «дуже глибоко європейською країною», збирається повертати її до G7 і святкувати 75-річчя «набєди» в Кремлі...* (30.11.2019, О. Тягнибок). Наведені приклади мають потужний емоційно-оцінний компонент і використовуються мовцями задля: 1) спростування офіційних заяв через їх зіставлення із іншими воєнними даними; 2) аргументації думки про недоречність подібної публічної поведінки українських політиків; 3) викриття антиукраїнських настроїв серед деяких європейських політиків.

Часом деякі прецедентні ситуації, що виникли в сучасному українському політичному дискурсі, набувають прецедентності й в інших національних політичних дискурсах, у мовленні актуалізуються через специфічні прецедентні висловлення, як-от: *Це запам'ятав Трамп. Тому коли він згадує про Україну, він згадує про те, що він називає «Ukrainian collusion», тобто українське втручання у вибори. І це втручання не журналістів, а державних службовців та політиків* (09.10.2019, Ю. Луценко).

Зовсім інший рівень прецедентності мають позаполітичні прецедентні висловлення. Вони мають глибинну сталу семантичну трьохрівневу структуру, яка може набувати певних емоційно-оцінних відтінків залежно від контексту. Серед основних джерел позаполітичних прецедентних висловлень в українськомовному сучасному політичному дискурсі виокремлюємо:

- прислів'я та приказки;
- літературу та Біблію;
- мовні афоризми авторів неполітичної сфери діяльності;
- кіномистецтво;
- інші джерела.

Прислів'я та приказки – одне із найпотужніших джерел прецедентних висловлень, оскільки вони репрезентують народну мудрість, перевірену часом. Деякі дослідники до цієї джерельної категорії зараховують і фразеологічний тезаурус [11; 115; 138; 155; 204], але з огляду на значну відмінність та невідповідність деяких характеристик, а також задля уникнення внутрішніх суперечностей, у межах цієї роботи ми не розглядаємо фразеологізми як прецедентні феномени.

Сучасні політики часто послуговуються як українською паремією (**Моя хата скраю, нічого не знаю; Сім раз відмір, один – відріж; На похилу вербу і кози скачуть; Називай хоч горщиком, тільки в піч не став; Нічого дзеркало винить, коли пика погана; Їм в очі плюй, а вони скажуть – Божа роса; Очі бояться, а руки роблять** та ін.); так і прислів'ями та приказками інших народів світу (**Диявол ховається у дрібницях** (англо-германська); **Мертві не говорять** (латинська); **Рука руку миє, і обидві білі живуть** (латинська); **Чия мова – того й влада** (латинська); **Критика закінчується біля води** (американська) та ін.), наприклад: *Вони знають, що українцям зараз хоч в очі плюй, а вони скажуть – Божа роса* (20.09.2019, Т. Чорновол); *І паспорти свої тут масово роздають. Бо на похилу вербу, як народ каже, і кози скачуть.... Нагнули Україну вже так, що кожна дрібна коза вважає за потрібне скочити* (14.10.2018, О. Тягнибок); *Є одна стара фраза, яку мене*

навчив, здається то був Костянтин Грищенко, колишній міністр закордонних справ, <...> **критика закінчується біля води**, американська приповідка (14.11.2017, Т. Чорновіл); *А по-друге, він має серйозно, надзвичайно серйозно, готуватися до всіх міжнародних переговорів, має заслуховувати різні позиції (різних людей) і має особисто вникати навіть у дрібні деталі. У яких зазвичай і ховається Диявол* (04.09.2019, А. Грищенко). У мовленні такі прецедентні висловлення можуть зазнавати незначних трансформацій (усічення, зміна граматичних характеристик лексем, розширення та ін.), однак це не деформує їх семантики, а лише увиразнює мовлення та думку мовця.

Поширеними в політичному дискурсі є прецедентні висловлення літературного та біблійного походження. Цитати ліричних творів переважно відтворюються без модифікацій, наприклад: *Сьогодні ж бажаю усім нам насамперед довгоочікуваного тривалого миру. Хай збудеться пророцтво Шевченка: «І на оновленій землі, врага не буде супостата, а буде син, і буде мати, і будуть люди на землі»* (31.12.2013, П. Порошенко); *Дуже хочеться, щоби слова Тараса Шевченка «німі на панщину ідуть і діточок своїх ведуть» були вже не про нас і не про наших дітей* (29.10.2019, О. Богомолець). Прецедентні висловлення, що актуалізують літературні прозові твори, навпаки, часто зазнають трансформацій, і є за своєю природою ремінісценціями, як-от: *Хтось із письменників (Р. Бредбері – Т. С.) сказав, що **непрочитані книги мають властивість мстити**. Те ж саме можна сказати про незасвоєні уроки історії* (20.12.2019, О. Богомолець); *Тому що це є галактика, це є цілий світ, і як казав Вишня, що не можна у брудних черевиках заходити в українську літературу, так не можна в колоніальних черевиках залазити у студентську душу через вищу школу, через повну і страшну її космополітизацію* (08.05.2018, І. Фаріон). Трансформація зазвичай відбувається на граматичному та синтаксичному рівнях, основні лексеми і зміст лишається незмінним. Трапляються також і прецедентні висловлення, виражені літературними мовними афоризмами (крилатими висловами), наприклад: *Ну знаєте, стара приповідка, **мертві не кусаються** – дуже цинічна, але люди, які пройшли*

роботу в морзі, вони стають трошечки твердошкірішими... (14.11.2017, Т. Чорновіл); *Стільки писалося про втрату історичної пам'яті, про необхідність відроджувати її, про те, щоби триматися коріння – а віз і нині там* (20.12.2019, О. Богомолець), які актуалізують не стільки прецедентний текст (І. Крилов «**Лебідь, шука і рак**» та Р. Стівенсон «**Острів скарбів**» відповідно), як глибинне значення власне висловлення: безрезультатності будь-якої тяжкої групової праці людей, якщо вона незлагоджена – у першому прикладі, та нездатності мертвих свідчити, мститися чи завдати будь-якої іншої шкоди – у другому. Досліджений матеріал свідчить і про те, що в українськомовному політичному дискурсі цитують як твори української літератури, так і зарубіжної.

Поряд із прецедентними висловленнями літературного походження функціонують у політичному дискурсі й біблійні прецедентні одиниці, як-от: **Вовк в овечій шкурі; Кесареві – кесарева, а Богові – Боже; Око за око, зуб за зуб; Сіль землі; Спочатку було Слово; Тридцять срібників; Вдарить тебе хто у праву щоку твою, – підстав йому й другу та ін.** Вони актуалізуються в мовленні безпосередньо, через трансформований варіант або за допомогою описової вербалізації, наприклад: *І я вважаю, що політик, коли прийшов до парламенту повинен головою працювати, головою і словом, бо в Біблії написано: «Спочатку було слово»...* (14.10.2014, О. Ляшко); *За скільки срібників можна продати нашу історичну та культурну спадщину?* (04.04.2017, І. Луценко); *На це держава відповіла поступками Росії та переговорами за будь-яку ціну. Дехто пише: ми підставили другу щоку* (02.07.2019, А. Білецький).

Індивідуальні авторські афоризми, що стали масовими і зберегли свій зв'язок з автором не політичного поля діяльності, подекуди реалізуються в досліджуваному дискурсі, як-от: *І Європа буде тепер нам давати вказівки, як ми себе маємо поводити... Чому, каже великий Іван Пулюй, ваші кожеухи мають бути мені ближчі за мою спідню сорочку?* (08.05.2018, І. Фаріон); *І звичайно були помилки. Тільки той, хто нічого не робить, той не має*

помилка. Очевидно, що вони були... (16.04.2019, А. Парубій). Якщо в першому прикладі автор зазначений у контексті, то у другому – він важко впізнаваний. Загалом джерело крайнього прецедентного висловлення важко декодувати однозначно, оскільки паралельно функціонують досить схожі прислів'я й афоризм. Порівняйте: **Не помиляється той, хто нічого не робить** (народна мудрість) та **Той, хто ніколи не помилявся, ніколи не пробував нічого нового** (А. Енштейн). Ці прецедентні висловлення водночас мають і схоже смислове навантаження: тлумачення помилки як свідчення діяльності, шляху до відкриттів або визначних справ, звідси – пом'якшення негативної конотації основної лексеми.

Ще одним продуктивним сучасним позаполітичним джерелом прецедентних феноменів є кіномистецтво. Найчисельнішими серед них є прецедентні імена, але функціонують також вербалізовані прецедентні одиниці та прецедентні висловлення. У сучасному політичному дискурсі побутують переважно висловлення із кінопродуктів американського або радянського походження, оскільки український шоу-бізнес та кінематограф почав розвиватися досить недавно, зокрема апелюють до прецедентних висловлень із кінострічок «Діамантова рука» (**Ішов, упав, отямився – гіпс!, Дітям – морозиво, жінці – квіти, не переплутай!, Не винна я, він сам прийшов!**), «Іван Васильович змінює професію» (**Замуровали, демони!**), «Термінатор» (**I'll be back!** (Я повернуся) та ін. Такі прецедентні феномени мають іноземне походження, і в мовленні зазвичай калькуються або реалізуються мовою оригіналу, наприклад: *Намагаючись відтягнути створення антикорупційного суду і зберегти обличчя перед міжнародниками, Порошенко зловживає тактикою «добрий цар і безвідповідальні бояри у парламенті» або простіше – «не віноватая я»* (10.05.2018, В. Шабунін). Тому прецедентні висловлення такого типу хоч і функціонують подекуди в політичному дискурсі, і можуть бути декодовані в суспільній когнітивній базі, однак вони є чужими для українськомовного сучасного національного простору й поступово втрачають прецедентне навантаження.

Прецедентні висловлення є таким типом прецедентних феноменів, у яких клішованість є потужною ознакою не лише змісту, але й форми, тому ці одиниці часто зазнають трансформації на різних рівнях (фонетичному, лексичному, граматичному, синтаксичному). Інколи прецедентне висловлення настільки модифікується, що клішованість реалізується лише через синтаксичну форму, однак одиниця залишається упізнаваною й семантично наснаженою [11; 155], наприклад: *Перший Петро Порошенко на Михайлівській площі кричить: «Путін, я тобі покажу!» (супровід жестами), а другий – тихенько паном Медведчуком передає «привіткі» пасквелом (19.04.2019, В. Зеленський)*. Виокремлене прецедентне висловлення є трансформованою формою цитати з популярного радянського мультфільму «Ну, постривай!», що належить персонажу Вовка, який після чергової невдалої спроби зловити Зайця, погрожує йому: «**Ну, Заєць, ну постривай!**» і «**Ну, Заєць, я тобі покажу!**». Прецедентна одиниця має іронічно-комічне забарвлення, є символом безкінечного «награного» (несправжнього) переслідування та нелюбові. Через зміну лексеми-адресата у висловленні мовець переносить його в політичну площину, а збережена його частина та граматично-синтаксична усталена форма дає змогу декодувати прецедентне висловлення і його ціннісно-семантичне навантаження в національно-когнітивній базі.

Прецедентні висловлення позаполітичного походження мають переважно глибший рівень прецедентності в порівнянні з більшістю політичних прецедентних одиниць. Джерельна база перших у політичному українськомовному дискурсі значно вужча, якщо порівняти із їх різноманіттям у літературному або, наприклад, у медіа-дискурсі [11; 96]. Це пов'язано передусім із кількома факторами, що впливають на вибір адресантом тих чи тих прецедентних феноменів, а саме:

- рівнем обізнаності політиків, які продукують політичне мовлення;
- жанром політичного дискурсу, що зумовлює певний тон та стилістичне забарвлення, можливість / неможливість підготувати текст завчасно, усну / писемну форму реалізації;

– іншими екстралінгвальними факторами, серед яких переважає врахування політичної ситуації у країні (революція, війна, пандемія і т. ін.), настроїв суспільства та ін.;

– орієнтацією на масового слухача, яка обмежує використання прецедентних висловлень певного гатунку, наприклад таких, що потребують високоінтелектуального реципієнта або вузько спеціалізовану аудиторію.

Окреслені фактори спонукають до необхідності розгляду прецедентних феноменів українськомовного сучасного політичного дискурсу з огляду на не менш важливу типологічну ознаку: рівень прецедентності, або іншими словами, ступінь універсальності. Прецедентні висловлення, як і прецедентні імена, можуть функціонувати незалежно, а також слугувати способом актуалізації в мовленні прецедентних текстів і ситуацій.

2.3. Прецедентні тексти та ситуації

На відміну від власне вербальних прецедентних феноменів прецедентні ситуації і прецедентні тексти є вербалізованими, вони не здатні самостійно актуалізуватися в мовленні [11; 43; 181]. Як вже зазначалося в першому розділі, це зумовлено передусім природою і формою цих одиниць. Так, прецедентна ситуація є одиницею винятково когнітивного поля, а прецедентний текст, хоч і належить до лінгвокогнітивних прецедентних одиниць, однак має досить великі обсяги для безпосередньої реалізації в мовленні. Тому для актуалізації вербалізованих прецедентних феноменів застосовують кілька інструментів, а саме:

– прецедентне ім'я: *Але, не дивлячись на тотально знищені папери, вже через пару місяців вбивці Г. Гонгадзе були викриті* (15.02.2014, Ю. Луценко) – актуалізується прецедентна ситуація **вбивство Гонгадзе**;

– прецедентне висловлення: *Противники надання автокефалії діють за принципом Джорджа Оруела: правда – це брехня, війна – це мир, а отже*

об'єднання – це розкол (17.05.2018, І. Жданов) – у поєднанні з прецедентним іменем реалізується прецедентний текст «**1984**»;

– описову вербалізацію: *І нам все ще здається, що ми йдемо у цивілізований світ, ми впевнені, що ми нація, в той час як 90% їсть олів'є, дивлячись інтер?* (05.07.2016, Є. Рибчинський) – актуалізується прецедентна ситуація **радянська традиція святкування Нового року**.

Прецедентні тексти та прецедентні ситуації, актуалізовані в сучасному українськомовному дискурсі, мають політичне й позаполітичні джерела походження, можуть стосуватися й українських, і зарубіжних реалій [161]. Розглянемо їх варіації та способи реалізації в мовленні.

Насамперед нагадаємо, що під прецедентними ситуаціями розуміємо динамічну подію, що відбувалася в певний проміжок часу в реальному чи ірреальному просторі; знайома для більшості представників лінгвокультурної спільноти, які здатні декодувати її емоційно-асоціативне когнітивне семантичне навантаження [29]. Цей різновид прецедентних феноменів посідає особливе місце в системі когнітивних одиниць українськомовного політичного дискурсу періоду 2014–2019 рр., оскільки він насичений важливими політично-історичними подіями, які подекуди набули прецедентного значення не лише для української національної спільноти, але й світової (*Революція Гідності, анексія Криму, російсько-українська війна, збиття малазійського літака* та ін.), як-от: *Я вважаю, що говорячи про Донбас і навіть домовляючись про щось із російськими окупантами, українські дипломати не мають права виносити за дужки питання окупованого Криму. Крим – це Україна, як і Донбас* (20.09.2019, А. Парубій). Актуалізаторами прецедентних ситуацій у наведеному прикладі є прецедентні імена топонімної природи. Такі прецедентні ситуації можуть реалізовуватися і через інші типи прецедентних імен (прецедентні власні назви подій, предметів, організацій), у мовленні вони часто поєднані з іншими прецедентними одиницями ситуативного характеру, з якими мають релятивні зв'язки, наприклад: *Звичайно, цю карту образи голландського суспільства (ним же створену) буде розігрувати Путін і його підспівувачі*

в Європі. Їхня ціль – зняти **санкції ЄС проти РФ**, які були введені саме після збиття **МН17** (08.09.2019, Ю. Луценко) – ці зв'язки можуть мати причинно-наслідковий характер (збиття малазійського літака → світові санкції до головного підозрюваного), територіально-часовий (збиття літака в повітряному просторі України → над окупованою російськими військами територією → під час активної фази бойових дій), національно-належний (літак малазійський → більшість пасажирів – європейці, зокрема голландці → збитий на українській території → зброя російського виробництва в руках терористів-окупантів). Такі релятивні зв'язки важливі для правильного напрямку декодування політичних прецедентних феноменів і водночас для їх систематизації в національно-когнітивній базі.

У сучасному українськомовному політичному дискурсі серед прецедентних ситуацій політичного характеру можна виокремити такі типи:

1. Вагомі історично-політичні події. Вони охоплюють значні часові проміжки, є поворотними в історичному розвитку держави, можуть бути прецедентними і за межами сучасного українського дискурсу (**проголошення незалежності України, Революція на граніті, Помаранчева революція, Революція Гідності, російсько-українська війна та ін.**).

2. Прецедентні ситуації, пов'язані із прийняттям певних політичних рішень, які викликали широкий публічний резонанс. До таких прецедентних ситуацій уналежнюємо прийняття скандальних, суперечливих, активно обговорюваних законопроектів (**диктаторські закони 16 січні 2014 р., прийняття закону про тимчасово окуповані території, закон про мову, закон про декомунізацію, підписання Томосу, відкриття безвізового режиму та ін.**) та підписання міжнародних угод, що спровокувало активну реакцію суспільства (**Харківські угоди, Мінські угоди, формула Штайнмаєра та ін.**). Варто зауважити, що прецедентні ситуації цього типу тісно пов'язані із відповідними політичними прецедентними текстами, адже глибинної семантики набувають і самі тексти, і ситуації їх прийняття (обговорення, протестів тощо).

3. Скандальні, комічні та резонансні випадки політичного характеру. Ці прецедентні ситуації переважно мають миттєвий характер, але через широкий публічний розголос набувають ознак прецедентності, наприклад: **падіння вінка під час урочистостей на Януковича, вихід на сцену Майдану Тимошенко на інвалідному візку і на підборах, суд над Насіровим на лікарняному ліжку, зривання шапки з дівчини на одній передвиборчих зустрічей Порошенком, грубі жарти Зеленського зі сцени про Україну, вибачення Зеленським перед Кадировим, надання й позбавлення українського громадянства М. Саакашвілі, вишки Бойка, справа Свиначука й т. ін.**, наприклад: *Я не хочу, щоб вас, будь-кого, хто дивиться нашу програму, отак от могли просто... от ти в'їжджаєш, кажуть: «Ні, твій паспорт уже не чинний. Ти вже ніхто і звать тебе ніяк!»* *Ось це в Михайлі Саакашвілі я буду захищати* (12.02.2019, А. Гриценко); *А ви в цей час, мені шкода, що ви ображали нашу державу, ви намагалися виставити Україну повією своїми жартами* (19.04.2019, П. Порошенко); *Чому ви схопили громадянина за ніс, а дівчині зірвали шапку?* (19.04.2019, В. Зеленський). Деякі з подібних ситуацій здатні втрачати свою прецедентність через досить коротких часовий проміжок (до року), інші залишаються в національно-когнітивній пам'яті на відносно тривалий термін, інколи – набувають конотативного характеру у плані до особи-учасника. У прецедентних ситуаціях окресленого типу часто задіяні публічні політичні особи, чиє ім'я також є прецедентним.

4. Прецедентні ситуації політичних негласних традицій, політичної ментальності українського суспільства, що можуть мати як позитивну, так і негативну оцінну складову. До цієї категорії правомірно зарахувати побутування різноманітних політичних міфів сучасності (**міф про військовий переворот і фашистську хунту, міф про розп'ятого російськомовного хлопчика, міф про американський сценарій, міф про ідеальну Європу й т. ін.**), і минувшини (**міф про братні народи, міф про єдину канонічну церкву, міф про волинську різню, міф про бандерівців-розбійників і т. ін.**);

політичні традиції нейтрально-позитивного змісту (**виконання Державного Гімну перед відкриттям та закриттям сесій Верховної Ради України, складання присяги новообраного президента України на Конституції України та Пересопницькому Євангелії, привітання президента України перед Новим роком і Різдом, вивішування портрету президента в кабінетах державних службовців та державних структурах**), і негативного (підкуп виборців, кумівство, корупційна вертикаль, олігархат та ін.). Наприклад: *І я дуже хочу, щоб у ваших кабінетах не було моїх зображень, не було, будь ласка, моїх портретів, бо президент – не ікона, не ідол, президент – це не портрет* (20.05.2019, В. Зеленський); *То не та влада, яка була за Януковича, яка могла б мати таку вертикаль і там до низів доходити і робити фальсифікації* (16.04.2019, А. Парубій); *А вони нервують, тому що це зараз кум-прокурор, а потім буде просто нормальний прокурор, який буде не президентські накази виконувати, а тримати планку закону* (12.02.2019, А. Гриценко). Такі прецедентні ситуації найчастіше актуалізуються в мовленні через описову вербалізацію, у якій задіяні основні змістовні лексеми, підсилені атрибутивним оточенням.

Більшість вагомих історично-політичних подій досліджуваного періоду є прецедентними ситуаціями широкого семантичного обсягу, тому подекуди можуть містити систему інших дрібніших ситуацій, які також є прецедентними. Подібні прецедентні одиниці ситуативної природи можна диференціювати на прецедентні події (найбільші за часово-просторовим охопленням), прецедентні ситуації, прецедентні випадки (найменші – одномоментні). Ми хоч і залишаємося на традиційних засадах витлумачення прецедентної ситуації, проте ця думка заслуговує на увагу, зокрема в розрізі розуміння градації прецедентних ситуацій за просторово-часовими характеристиками. До найбільших за семантичним обсягом та широтою просторово-часового охоплення варто уналежнювати як сучасні вагомні історично-політичні події (**отримання незалежності України разом із Революцією на граніті, Помаранчева революція, Революція Гідності, анексія Криму, російсько-**

українська війна та ін.) так і події минувшини (**Чорнобильська катастрофа, Український національно визвольний рух 1920–1950 рр., репресії українців ХХ ст., Друга світова війна, репресії українців та української культури ХІХ ст., Національні визвольна війна Б. Хмельницького та ін.**), наприклад: *Це була національно-визвольна боротьба: я був делегатом першого з'їзду Народного Руху України, я був на Помаранчеві Революції, на Революції Гідності. І як кожного приводить якісь мотиви до цієї боротьби, у мене були свої мотиви, дуже глибокі мотиви* (16.04.2019, А. Парубій).

Кожна з широких прецедентних ситуацій (подій) містить систему менших за семантичними і просторовими ознаками прецедентних одиниць, більшість з яких згодом втрачають прецедентність. Аналізуючи найближчу за часом до сучасності завершену прецедентну ситуацію **Революція Гідності**, можна простежити активну реалізацію в політичному мовленні дрібніших ситуацій із системи згаданої, як-от: **Євромайдан, побиття студентів, Марш мільйонів, щотижневє Віче, вимоги Майдану, січневі протистояння, прийняття диктаторських законів, розстріл Небесної Сотні та ін.**, наприклад: *Завтра вирішальний день для цього парламенту. Його члени мають всі шанси узаконити дві ключові вимоги Євромайдану: ратифікація угоди з Євросоюзом та люстрацію* (15.06.2014, Є. Соболєв); *По-перше, пам'ятаємо, що саме з євро-паузи (тоді Януковича) почався Майдан – Євромайдан! Люди не забули, як вожді зі сцени, зокрема й нинішній Президент, щонеділі на Віче вимагали підписання і виконання тією (злочинною) владою Угоди про асоціацію* (10.09.2014, А. Гриценко). Однак уже у 2019 р. більшість політиків переважно апелює в мовленні лише до прецедентної ситуації широкої історично-політичної події – **Революція Гідності (Майдан)**. Ці процеси ущільнення прецедентної семантики є характерними для прецедентних ситуацій політичного походження, оскільки прецедентний ситуативний тезаурус активно відображає основні ознаки політичного дискурсу, зокрема й сучасного українськомовного: динамічність, швидкоплинність, хвилеподібна активність.

Поряд із ущільненням семантики, можна виокремити ще два процеси модифікації смислового навантаження прецедентних одиниць: набуття додаткової семантики та відновлення (з частковою трансформацією) прецедентного навантаження у зв'язку із впливом потужних екстралінгвальних факторів.

Прикладом першого окресленого виду модифікації може слугувати прецедентна ситуація *міф про братні народи (український і російський)*. Ця прецедентна одиниця має глибоке історичне коріння, і в різні часи її трактування було досить неоднозначним з боку представників соціально-національних та ідеологічних груп. Якщо зосередити увагу на семантичні модифікації згаданого міфу в політичному дискурсі України в межах досліджуваного періоду, то можна простежити суттєву семантичну трансформацію в українській національній когнітивній базі. Так, у період до 2014 р., до початку російсько-української війни, міф про братні народи мав відносно позитивне забарвлення й більшістю українського суспільства сприймався як спорідненість народів на культурному, економічному, історичному та інших рівнях. Уже з початком Революції Гідності, яка викликала сплеск негативної пропаганди в російському інформаційному просторі, семантика міфу почала масово переосмислюватися. Російсько-українська війна як ще один потужний екстралінгвальний фактор остаточно сприяла модифікації шляху декодування аналізованої прецедентної ситуації міфу. Нині вона актуалізується із негативною емоційно-оцінною складовою, часом – іронічно-саркастичного забарвлення, у якому акцентується увага на розподіленні ролей на «старшого» і «молодшого» брата, подекуди навіть проводяться паралелі із прецедентною біблійною ситуацією *братовбивства*, наприклад: *Ну росіяни ж кажуть, що Україна – це молодший брат <...> Але якщо ви вже так говорите, то ми – старший брат, це ми їм дали все: основи державності, ми їм дали християнську віру, ми їм в 17-мо році ще раз прищепили елементи європейської культури, на якому вони до цього часу живуть* (19.02.2019, А. Гриценко); *Наріжний камінь міфу про сакральну*

єдність українців та росіян через спільну і лише єдино можливу – бо «канонічна» – російську церкву вибито з фундаменту кремлівської брехні та облуди. (11.11.2018, В. Кириленко); *Плюс притаманні усім, хто працює в Кремлі, синдром Старшого Брата, зверхність і нахрап, коли йдеться про право України на власну думку і власний курс розвитку.* (22.09.2014, А. Гриценко); *На чому завжди будувався імперський міф? На тому, що немає ніяких українців, бо вони, мовляв, навіть і мови своєї не мають. А якщо і мають, то самі ж її і зневажають. А раз немає мови, то і України ніякої бути не може.* (25.04.2019, В. Кириленко).

Дуже тісно з цією прецедентною ситуацією переплітаються й інші прецедентні ситуації-міфи: *міф про єдність усіх слов'янських народів (або «руській мір»)*, *міф про «неіснування» української мови*, *міф про неканонічну українську православну церкву* та ін. Усі вони функціонують не одне століття в українському політичному дискурсі і є нічим іншим, як впливом російської пропаганди різних років. У сучасному дискурсі цей перелік можна доповнити прецедентними ситуаціями-міфами *про захоплення влади у Києві фашистською хунтою, про місію визволення російськомовного населення Донбасу, про непричетність російських військ до військової агресії («іх там нет»)* та ін., наприклад: *Тому що на сьогоднішній день, зомбування народ Росії телевизором привело до того, що 80% населення Росії вірить у те, що вони за праву справу. Що великий Руській світ атакований Заходом, і що фашисти прийшли в Києві* (19.02.2019, А. Гриценко); *Старт цього процесу ми уже спостерігаємо. Українці будуть бачити ворога не в окупантах, а один в одному. І цим підтверджувати російський міф про «іх там нет» та «громадянський конфлікт на Донбасі»* (15.04.2019, В. Кириленко). Однак не можна оминати увагою те, що в сучасній українській національно-когнітивній базі ці прецедентні ситуації-міфи декодуються із чітким усвідомленням маніпулятивної, спотворювальної складової, пропагандистського походження, а відтак – із різко негативним оцінно-ціннісним забарвленням. У мовленні такі прецедентні ситуації актуалізуються через набір певних кодових лексем чи

словосполучень («міф», «руській мір», «російське православ'я», «братній народ», «старший / молодший брат», «хунта» та ін.), підсилених атрибутивним оточенням, через описову вербалізацію, через прецедентні висловлення («їх там нет»), рідше – із залученням прецедентних імен неантропонімічної природи (*Донбас, Русь* та ін.).

Інколи набуття додаткової семантики прецедентними ситуаціями відбувається через омонімічне перенесення. Наприклад, у 2014 р. *анексія Криму* відбувалася за участі військових угруповань без розпізнавальних знаків, у народі цих осіб почали називати *зеленими чоловічками*, що співвідносне з семами «окупант», «загарбник», «військовий інтервент». У 2019 р. після двох виборчих кампаній перемогу здобуває В. Зеленський та його політична сила, агітаційна кампанія яких безпосередньо апелювала до лексеми «зелений» (і до відповідного кольору), що корелює із прізвищем новообраного президента. Відповідно, депутатів цієї політичної сили також прозвали *зеленими чоловічками*, до прикладу: «*Зелені чоловічки*» вже забрали в армії 28 мільярдів!!! (20.09.2019, Т. Чорновол). І хоч прецедентний смисл зовсім інший («представник влади», «людина президента», «депутат більшості», «неосвічений політик»), однак повсякчасне публічне використання цього вислову і проведення паралелей сприяло зрощенню негативної емоційно-оцінного забарвлення обох ситуацій через використання окресленого омонімічного словосполучення.

У сучасному українськомовному політичному дискурсі також засвідчено випадки відновлення прецедентності одиниць, яке супроводжувалося частковою модифікацією їх семантичної структури. Прикладом такого процесу може слугувати прецедентна ситуація *підписання Будапештського меморандуму*, що тісно переплітається із прецедентним текстом цієї міжнародної угоди. Вони мають різну форму, однак їх семантичні структури тісно корелюють між собою, тому ми розглядаємо їх модифікацію в сукупності. Окреслені прецедентні одиниці виникли й активно функціонували в українськомовному й міжнародному політичному дискурсі 90-их рр. ХХ ст.

Основними конотативними їх семами були «без'ядерний статус», «міжнародна гарантія безпеки», «мир», «екологічно-військова безпека» та ін. На межі століть прецедентність цих одиниць занепадає, зберігаючи свою упізнаваність лише в політичних колах. Однак з початком російської військової агресії проти України прецедентний текст *Будапештський меморандум* і прецедентна ситуація його укладання не лише повертається в когнітивний публічний простір, але й набуває нових конотатив: «обман», «зрада», «беззахисність» і т. ін., наприклад: *Те, як ми відмовилися від ядерної зброї та підписали Будапештський меморандум без справжніх гарантій безпеки від усіх великих держав. Ми (і я, і попередня влада, яка й розробляла цей документ) виявилися не готовими до того, що у світовій політиці такого рівня обіцянки можуть бути порожніми, що можливі такі лицемірство і цинізм* (23.08.2018, Л. Кучма); *Великі країни за відмову від ядерного озброєння, за деескалацію, гарантували Україні безпеку і недоторканість державних кордонів. Після цього я був свідком, як лідери великих країн дзвонили в кабінет Турчинова в 2014 році, дзвонили в кабінет Яценюка і говорили: «Не провокуйте Путіна! Давайте якимось спокійніше»* (13.04.2018, А. Аваков). Прецедентні одиниці такого типу реалізуються в мовленні через прецедентне ім'я – назву прецедентного тексту й описову вербалізацію.

Характерною ознакою є й те, що більшість прецедентних текстів, які позначають міжнародні угоди, у своїй прецедентній назві має топонімічну лексему, наприклад: *Мінські угоди, Харківські угоди (Ні російському газу! Ні новим Харківським угодам!* (27.11.2019, А. Парубій); *Мінські угоди: п'ять років ганьби* (17.09.2019, А. Білецький); рідше – антропонімічну, як-от: *формула Штайнмаєра, план Мореля (Спочатку нам пробували нав'язати план П'єра Мореля* (20.09.2019, А. Парубій); *За жодних умов не допустити надання «особливого статусу» окупованим територіям ні за т. зв. формулою Штайнмаєра, ні шляхом внесення змін до законодавства України* (09.10.2019, О. Тягнибок). У крайньому прикладі актуалізація прецедентного

тексту через прецедентну назву підсилюється й описовою вербалізацією часткового змісту прецедентного тексту.

Більшість прецедентних текстів, що виникли в сучасному українськомовному політичному дискурсі, тісно пов'язана із прецедентними ситуаціями, їх прецедентна семантика взаємодоповнюється й перегукується. Політичні прецедентні тексти, що нині актуалізуються, умовно можна диференціювати на такі групи:

- 1) міжнародні договори (окреслені й проаналізовані вище);
- 2) законопроекти і закони, що отримали широке публічне обговорення, викликали активну реакцію суспільства (як позитивну, так і негативну);
- 3) закони, вагомі для національно-державного самовизначення;
- 4) політично-агітаційні тексти, тексти промов відомих політиків (передвиборчі обіцянки, тексти політичних ритуальних жанрів (інавгураційні промови, новорічні привітання, дебати та ін.), промови з трибун законодавчих органів, офіційні заяви, що викликали резонанс у суспільстві).

На відміну від способів актуалізації в мовленні прецедентних текстів першої групи, одиниці другої окресленої групи зазвичай реалізуються через частково трансформовану або скорочену назву, що зберігає основні смислові лексеми, як-от: **Закон про регіональні мови**, **Закон про особливий статус**, **Закон про мову, виборчий кодекс (2019 р.)** та ін. (пор.: Закони України «Про засади державної мовної політики», «Про забезпечення функціонування української мови як державної» і т. ін.). Наприклад: *Чи будете ви ухвалювати новий закон про особливий статус ОРДЛО, не перетнувши жодної червоної лінії?* (04.10.2019, А. Білецький); *Введення в дію закону про особливий статус Донбасу – це однозначний сигнал усім антиукраїнським силам в інших областях, що зброєю можна домогтися для себе «особливого статусу» і диктувати Україні свою волю.* (09.10.2019, О. Тягнибок); *Я пам'ятаю як прийняли в першому читанні Закон про мову, і коли багато було постів у підтримку, я справді відчував того вечора... Я був щасливим, я відчував себе на піднесенні* (16.04.2019, А. Парубій); *Саме на цій підставі якась московська*

писательниця Л. Уліцкая 28 жовтня 2019 року заявила про загрозливість для язика навіть вкрай ліберального **мовного закону**, ухваленого 25 квітня 2019 року (31.10.2019, І. Фаріон); І звичайно є багато противників **виборчого кодексу**, вони були, вони є і вони будуть (16.04.2019, А. Парубій).

Інколи до скороченої чи трансформованої назви можуть додаватися прецедентні імена (зазвичай політиків авторів чи політичної сили) та хрононіми (дати їх прийняття), як-от: *Це саме про наш стан суспільства, частина якого навіть не здатна була збагнути надважливості скасування **язикового закону від Колесніченка і Ківалова** (23.09.2014, І. Фаріон); **Закон Колесніченка-Ківалова** вже легалізований, зокрема **законом від 16 числа**, який протягнув Порошенко, **про окремий статус** для деяких регіонів Луганщини та Донеччини (25.08.2015, О. Доній); «Громадянська позиція» вимагає від Президента скасувати свій учорашній Указ, яким депутата-регіонала Кузьменка призначено головою Кіровоградської ОДА – людину, яка голосувала за «диктаторський пакет» **Януковича 16 січня** (17.09.2014, А. Гриценко).*

До прецедентних текстів третьої групи правомірно уналежнити такі одиниці, як **Конституція України, Томос, Угода про асоціацію з ЄС** та ін. Їх диференційними ознаками є фундаментальне значення для всього українського суспільства (і поверхової, і глибинної семантики), політично спрямований характер (мають безпосередній вплив на політично формотворчі фактори), відносно довгий період функціонування в національно-когнітивній базі (порівняно з більшістю політичних прецедентних одиниць). Ці тексти можуть стосуватися однієї (релігія, дипломатія і т. ін.) або кількох сфер суспільно-державного життя, і зазвичай мають позитивну конотацію, наприклад: *По-перше, пам'ятаємо, що саме з євро-паузи (тоді **Януковича**) почався **Майдан – Євромайдан!** Люди не забули, як вожді зі сцени, в т.ч. нинішній Президент, щонеділі на **Віче** вимагали підписання і виконання тією (злочинною) владою **Угоди про асоціацію** (10.09.2014, А. Гриценко); **Що стосується Томосу:** це перемога для України, але мені здається, що це перемога, перш за все, **Філарета**, який боровся за українську церкву ще до того, як ви стали*

президентом... (19.04.2019, В. Зеленський); *Згідно з Конституцією України, українська земля є основним національним багатством Українського народу, що перебуває під особливою охороною держави* (11.11.2019, О. Тягнибок); *Є таємниця листування, переписки, всього іншого – у нас захищається Конституцією* (12.02.2019, А. Гриценко).

Окремо варто зауважити і на тому, що прецедентний текст **Конституція України** в українськомовному політичному дискурсі може актуалізуватися як текст загалом (зазвичай через прецедентну назву), так і окремі його частини (через покликання на них у сукупності із прецедентною назвою всього тексту). Окреслений прецедентний феномен в українській національно-когнітивній базі реалізує семантично-оцінне навантаження, що виражається через семи: «захист», «гарантія прав», «найвищий закон», «недоторканість прав», «держава», «правосуддя» і т. ін. До прикладу: *Якщо держава не живе за 10 статтею Конституції України, то хіба це держава? То кого ж вона держить і задля чого?* (31.10.2019, І. Фаріон); *Положення Закону не відповідають змісту конституційних норм щодо забезпечення права кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49 Основного Закону України)* (21.12.2017, О. Богомолець). Реалізація прецедентного тексту через його частини, що часом може супроводжуватися й описовою вербалізацією, переважає в писемному політичному мовленні, оскільки воно необмежене у просторі та часі й дає змогу мовцям ретельніше підготувати повідомлення.

Серед прецедентних текстів четвертої групи найчастіше політики апелюють до політично-агітаційних текстів, як-от: *Я наголошую, що на сьогоднішній день ми маємо лише красиву обгортку: дорогу, яскраву. І в цій обгортці кожен може знайти собі те, що він хоче: хто – зниження тарифів, про які сьогодні говорив пан Володимир, хто – зарплати вчителя по 4000\$, хто – підвищення пенсії, хто – може знайти повернення в Росію, а хто може знайти і дуже важливий рух у Європу* (19.04.2019, П. Порошенко); *Це саме він (С. Бабак – Т. С.) заявляв, що виплата вчителям 4 тисяч доларів*

щомісячно «абсолютно не є фантастикою, це абсолютно реальні цифри», що на рік обраховуються у 200 мільйонів доларів (18.11.2019, І. Фаріон). Подібні прецедентні тексти актуалізуються через прецедентні висловлення, описову вербалізацію, інколи доповнюються прецедентними іменами. Такі тексти зазвичай містять кілька ключових сем, використання яких у різних комбінаціях й актуалізують в мовленні прецедентну одиницю. Хоч політично-агітаційні прецедентні тексти й тісно пов'язані із політичними гаслами, однак їх варто відрізняти, бо крайні мають усталену клішовану форму і за всіма ознаками є прецедентними висловленнями.

На межі політичних і позаполітичних вербалізованих прецедентних феноменів стоять одиниці політично-історичного змісту. Українські політики часто апелюють передусім до прецедентних ситуацій такого змісту, значно рідше – до прецедентних текстів. Найтрагічніші сторінки української історії ХХ ст.: Українські революції 1917–1921 рр., голодомори, репресії – вербалізуються в політичному мовленні різними засобами. Серед них:

– вербалізація через центральну змістовну лексему: ***Війна, голодомори, репресії*** – *все це було, стало можливим тільки тому, що Україна не була самостійною, незалежною державою (08.09.2018, Л. Кравчук);*

– актуалізація через центральну лексему разом із описом результатів прецедентної ситуації: ***Я можу твердо говорити, якби тоді, 100 років тому, ми втримали українську державу, не було би голодомору – мільйонів знищених українців, не було би знищено української інтелігенції, не було би цілих поколінь дисидентів і людей, яких було вислано в Сибір*** (16.04.2019, А. Парубій); ***Це генетична травма, яка тисячоліттям від того у нас, що ми ніколи не мали своєї влади, взагалі. Ми привикли, будь-яка влада окупантська*** (14.11.2017, Т. Чорновіл);

– репрезентація прецедентної ситуації через змалювання найжахливіших її проявів: ***Більшовики на початку минулого століття принесли в Україну «мир», а в цьому мирі у мирній країні в мирних хатах українці їли своїх дітей. Хіба цього не було? Хіба ми вже забули?*** (02.10.2019, Т. Чорновол);

– вербалізація через прецедентні назви топонімічної природи – назви країн, що брали участь чи мали безпосередній вплив на перебіг події: *Чи воїн, який воює з трьома імперіями зла: з Німеччиною, Польщею, Росією, розуміє, що він передусім воює з їхніми культурами?* (08.05.2018, І. Фаріон); *Якщо ж ідеться про виконання усіх російських забаганок, включно зі змінами Конституції, прийняттям нових законів і на їх основі проведенням на Донбасі дострокових місцевих виборів – тоді це може стати **варіантом Придністров'я*** (10.09.2014, А. Гриценко). Символом народного повстання, що має глибші історичні корені, аніж сучасні українські революції, є явища **Гайдамацького руху** та **Коліївщини**, як крайнього його вияву: *Я вважаю, що вони (олігархи – Т.С.) трохи прогадали, тому що дійсно люмпен, або дійсно **Коліївщина**, або дійсно народний бунт, він сильніший за будь-яку плутократію, за будь-які гроші. І для того, **щоб не доводити до такого, що вони довели в 14-ому році** і побачили це, вкладіть в реальність, захистіть свої інтереси...* (21.05.2019, Н. Савченко). У політичному мовленні проведено паралель між українськими історичними подіями XVIII та XXI століть, які є символами прояву людської жаги до свободи, до справедливості і що мали трагічно-криваву складову.

Деякі історично-політичні події, учинки, прецедентні для українського суспільства, почали переосмислюватися більшістю суспільства під впливом реалій сучасності, а відтак прецедентні рівні їх семантики також почала модифікуватися. Зокрема трактування діяльності С. Бандери, Української Повстанської армії, Української організації націоналістів на початку становлення української незалежності мало патріотичний емоційно-оцінний характер лише для певних соціальних груп українського народу. Це пов'язано передусім із прецедентною ситуацією – більшовицько-радянською пропагандою й ідеологією, що засуджували будь-які прояви любові до своєї нації та самостійницькі погляди: *Коли бандерівці воювали і коли УПА було, їхню віру теж багато хто вважав помилковою, багато хто був налаштований проти, але вони вірили і помирили за те, що вірили. Саме*

через те для мене **Бандера** – герой. **Він вірив в Україну, він діяв заради України і 70 років його вважали зрадником і колаборантом.** Це приблизно та сама ситуація тільки перевернута навпаки (21.05.2019, Н. Савченко). Переосмислення ідей згаданих організацій, переосмислення ставлення до очільників згаданих рухів з боку більшості українських громадян не лише змінює смислову асоціативну структуру цих прецедентних одиниць, а й укріплює новий символізм і когнітивну цінність прецедентних феноменів у національно-культурній свідомості.

Досить рідко трапляються випадки звернення в українському політичному дискурсу до історично-політичних прецедентних ситуацій зарубіжного походження (**американська велика депресія, поділ Німеччини на НДР та ФРН та ін.**), наприклад: *Співжиття. Мирний план переводить боротьбу за Донбас в економічне русло. Це буде змагання розділених стіною НДР і ФРН* (07.09.2014, Ю. Луценко). Такі прецедентні одиниці, у порівнянні із прецедентними ситуаціями української історії, мають відносно слабший сугестивно-персуазивний потенціал в українській національно-когнітивній базі.

Окремий пласт прецедентного вербалізованого тезаурусу сучасного українськомовного політичного дискурсу становлять прецедентні ситуації та тексти позаполітичного характеру. Найпоширенішими джерелами таких прецедентних одиниць є:

- література (українська та зарубіжна);
- міфологічні та релігійні тексти (Біблія);
- кіномистецтво та ін.

Зауважимо, що такі ж джерела є актуальними і для прецедентних феноменів власне вербальної природи. Українські політики апелюють до класичних та сучасних українських літературних текстів як-от: **«Кобзар»** (Т. Шевченка), **«Ти знаєш, що ти людина?»** (В. Симоненка), **«Європа мовчала»** (О. Олесь), **«Україна чи Малоросія?»** (М. Хвильовий), **«Ще не вмерла Україна»** П. Чубинського, **«Польові дослідження з українського сексу»** О. Забужко, **«Свічечка букви «ї»** І. Малковича та ін. Подекуди

покликаються і на такі зарубіжні літературні твори, як-от: «Дон Кіхот» М. Сервантеса, «451 градус за Фаренгейтом» Р. Бредбері, «Руслан і Людмила» О. Пушкін, «Лебідь, щука і рак» І. Крилова, «Плутократи. Епоха нових багатих і занепад старої системи» Х. Фріланд, «Майн Кампф» А. Гітлера та ін.

У мовленні такі прецедентні тексти можуть реалізуватися через прецедентну назву тексту, що часто в контексті поєднується із прецедентним іменем автора, наприклад: *Секрет тотальної і незаслуженої популярності Зеленського, яка не спадає, в свій час пояснив... Гітлер. Наткнулася в одній книзі на його цитату з «Майн Кампф»...* (27.09.2019, Т. Чорновол). Прецедентна назва – актуалізатор тексту, може мати трансформовану чи усічену форму, як-от: *Польові дослідження українського реваншу: приклад Ківалова* (04.07.2019, А. Білецький); *Якщо вони врешті-решт зрозуміють, оці плутократи, а олігархи – це уже цілий клас плутократів, і про це є окремо написані «научні труди», в тому числі Христею Фріланд, так, вона написала книжку і видала як «Плутократія – явище в США»* (21.05.2019, Н. Савченко); *Перш ніж наповнити келихи, за мить до дванадцяти ударів, які сповістять про новий рік, і перед тим, як заспівати «Ще не вмерла...», разом, усією країною вишануймо пам'ять воїнів, які віддали своє життя за Україну, і пам'ять мирних громадян, які загинули з вини агресора!* (31.12.2013, П. Порошенко). Крайній приклад одночасно актуалізує не лише прецедентний текст, але й дві прецедентні ситуації – новорічні сучасні традиції в українському суспільстві та російсько-українську війну.

Прецедентні тексти і ситуації позаполітичних джерел походження тісно переплетені, й однозначно визначити, до якої саме одиниці покликається мовець, часом досить важко, як-от: *І от ми в історико-культурному комплексі «Замок-музей Радомисль» в останні дні старого зважилися на новий просвітницький проект. Можливо, це донкіхотство і вітряки занадто сильні, аби продуті мізки народу* (20.12.2019, О. Богомолець). У наведеному прикладі актуалізується і прецедентний текст («Дон Кіхот», М. Сервантеса), і

прецедентна ситуація (**боротьба з вітряками** – основа сюжету згаданого тексту). Реалізуються ці одиниці в мовленні через поєднання описової вербалізації та трансформованого прецедентного імені.

Окреслені тенденції спостерігаємо не лише під час вербалізації прецедентних феноменів літературного походження, а й релігійного, кіномистецького, наприклад: *Я не буду ні до кого примикати. Є Ноєв ковчег, який пливе, який не потоне, вічний, тому що він зроблений з душею, своїми руками, з віддачею. А є лодочки, титаніки, не знаю, будь-що, навіть великий корабель, але він Титанік і він тоне* (21.05.2019, Н. Савченко). Через схожість центральних символів-образів, мовець поєднала на антонімічному принципі прецедентну ситуацію – **сюжет кінострічки «Титанік»** і прецедентну ситуацію біблійного походження – **історію про всесвітній потоп та Ноєв ковчег**, що водночас актуалізує і прецедентний текст – **Біблію**.

Одним із найпродуктивніших неполітичних джерел прецедентних феноменів в українськомовному політичному дискурсі є саме Біблія. У попередніх підрозділах ми вже описували власне вербальні феномени біблійного походження, але варто зауважити, що кожен з них актуалізує в мовленні й прецедентний текст **Біблія**. У політичному мовленні досліджуваного періоду адресанти апелюють до релігійних прецедентних ситуацій **створення світу, братовбивство Каїна та Авеля, Соломонові рішення, пошук землі обітованої єврейським народом на чолі з Мойсеєм, створення людей, зрада перших людей, історія міст Содому і Гоморри, смертна кара через побиття камінням та ін.** Біблійні прецедентні феномени в політичному дискурсі зазвичай є потужними аргументами, що суттєво впливають на мислення соціуму, оскільки вони є впізнаваними, із переважно однозначним емоційно-оцінним навантаженням й мають неабиякий вплив на свідомість українців, більшість з яких є християнами.

Міфологічні прецедентні ситуації трапляються рідше. Зазвичай вони стосуються календарно-обрядових, святкових дійств, як-от: **водіння хороводу (навколо ялинки, навколо вогнища), закликання Діда Мороза і**

Снігуроньки та ін. Звісно, деякі з них отримали й додаткове семантичне навантаження під час радянських часів, проте не втратили свого міфологічного коріння. Наприклад: *Зеленський буде «мотатися» країною і ефектно питати: «Що треба? Квартири? Велосипеди? Мости? Вертольоти? Ану ж, дітки, покличемо Снігуроньку: «Данилюк, Данилюк!» Скільки у нас там з тих 28 млрд. лишилося? Зможемо одарувати?»* (20.09.2019, Т. Чорновол), де через описову вербалізацію із застосуванням клішованих синтаксичних конструкцій прямої мови, образне перенесення і прецедентне ім'я актуалізується добре відома радянсько-українському реципієнту прецедентна ситуація – традиція роздачі дитячих подарунків на новорічних святах.

І не менш активними в когнітивній національній базі є прецедентні ситуації із популярних продуктів кіномистецької індустрії як зарубіжного виробництва, так і українського, наприклад: **«Капітан Америка», «Супермен», «Бетмен», «Титанік», «Хрещений батько», «Санта Барбара», «Термінатор», «Слуга народу», «Кіборги», «Свати», «Мауглі», «Крокодил Гена та його друзі», «Фіксики»,** фільми О. Стоуна про Україну та ін. Особливої уваги заслуговує вітчизняний кіносеріал **«Слуга народу»**, який мав шалену популярність у досліджуваній період, зокрема й завдяки політичному змісту сюжету, а також через активне його застосування у виборчих кампаніях 2019 р. Унаслідок прецедентні імена, прецедентні висловлення, прецедентні ситуації активно реалізуються в політичному мовленні, як-от: *Я дивився сюжетами фільм «Слуга народу» – я можу сказати, що таке літературний герой. Мене дуже вразив той момент, коли розстрілювали парламент з таким захопленням... – Пів країни аплодує досі! – Знаєте, Остапе ви кажете, аплодує, очевидно, що аплодує, і в мене питання: чому?* (16.04.2019, А. Парубій); *Не знаю чи ви дивились фільм «Слуга народу» <...> В цьому фільмі показано <...> коли трапилася аварія на шахті у Львівській області, то саме донецькі приїхали їм допомогти...* (21.05.2019, Н. Савченко); *Наша спільна позиція: ми маємо захистити державу від Вас, Ви не Голобородько, Ви сюди приїхали не на тролейбусі і навіть не на велосипеді...* (19.04.2019,

П. Порошенко). Деякі з окреслених ситуацій стали символами ідеального кандидата, ідеального президента, ідеального політика, ідеальних політичних рішень і т. ін.

Подекуди трапляються випадки набуття прецедентності в сучасності ситуації, наявної в минулому, як-от ситуація захист на судовому процесі **В. Стуса**, адвокатом якого офіційно був сучасний український політик В. Медведчук: *І будь-яка людина, яка володіє, яка є носієм української мови вродженним, можливо навіть російська мова іде.. і зрозуміє Стуса. Я не можу зрозуміти Медведчука з точки зору просто його минулого життя, історично минулого, так, по відношенню до Стуса, адвокатом якого він був і його позиції як адвоката до свого підзахисного а в нього була позиція: дійсно він винний. Я багато чого не можу зрозуміти...* (21.04.2019, Н. Савченко). Набуття сучасного прецедентного значення ситуацією відбулося також завдяки прецедентному тексту – книги В. Кіпіані «Справа Василя Стуса», через яку було оприлюднено документи справи. Активному закріпленню цих вербалізованих прецедентних феноменів у когнітивній українській національній свідомості посприяв і гучний судовий процес, де політичний фігурант намагався заборонити видання книги. Такі прецедентні одиниці важко однозначно уналежнити до політичних чи позаполітичних, адже один із їх фігурантів є особою політичною, і сама ситуація має політичну складову. Однак прецедентний текст все ж є документально-художнім твором, інший учасник ситуації – поет-дисидент, і врешті ситуація має історичний характер. Такі прецедентні феномени ще раз підтверджують умовність меж їх джерел походження, широту когнітивного охоплення смислів цих одиниць і їх функційну універсальність.

Висновки до другого розділу

Найчисельнішим типом прецедентних феноменів, актуалізованих у жанрах власне політичного й медійно-політичного мовлення, є прецедентні

імена, найменше апелюють до прецедентних текстів. Цілком виправданою є перевага одиниць політичного походження (усіх типів), що зумовлено специфікою досліджуваного дискурсу. У сучасному українськомовному політичному дискурсі спостерігається значне збільшення кількості прецедентних імен, що належать політикам-жінкам. Це зумовлено розвитком демократичних процесів, зміною виборчого законодавства і збільшенням активності жіночої частини суспільства в суспільно-політичних процесах.

Тезаурус політичних прецедентних імен репрезентований переважно одиницями антропонімічної, ергономічної та топонімічної природи. Серед прецедентних імен осіб-політиків глибшою прецедентністю вирізняються ті, що належать політикам найвищих посад; лідерам політичних сил, популярних у політичному дискурсі; кандидатам у президенти чи народні депутати України, які є публічно активними в політиці багато років; найбагатшим особам країни. Поверхова прецедентність характерна для імен політиків, причетних до публічних скандалів та резонансних справ; що відзначилися суперечливими гучними висловленнями; відіграли важливу роль у переломних історично-політичних подіях. Поряд з іменами сучасних політиків активно функціонують й прецедентні імена історично-політичних українських діячів. Політичні прецедентні імена переважно актуалізуються в мовленні через прізвищеву назву, рідше – через ім'я та ім'я по батькові або прізвисько.

В українськомовному політичному дискурсі засвідчено реалізація політичних прецедентних імен зарубіжного походження: імена відомих історично-політичних діячів та очільників різних країн світу; назви деяких міжнародних організацій. Український тезаурус збагатився чималою кількістю політичних прецедентних імен неантропонімічної природи (прецедентними назвами), наприклад, назвами політичних сил, назвами громадських організацій, назвами добровольчих військових батальйонів. Прецедентного значення активно набувають топонімічні назви, що пов'язано із подіями революції, російсько-української війни, серед них подекуди констатуємо і

новотвори. Усі різновиди прецедентних назв можуть актуалізуватися як через повну назву, так і через скорочений (усічений та / або аббревіатурний) її варіант.

Іншим типом власне вербальних прецедентних феноменів є прецедентні висловлення, до яких у межах нашої роботи зараховуємо власне паремії, афоризми (масові), цитати, а також трансформовані форми названих одиниць.

Політичні прецедентні висловлення українськомовного політичного дискурсу диференційовано на політичні гасла й висловлення політиків. Обидві категорії охарактеризовано за національним дискурсом походження (українські та зарубіжні) та за часовим періодом виникнення (сучасні й історичні). Політичним гаслам переважно притаманна форма короткого простого, окличного речення. Більшість таких одиниць має нетривалий період функціонування в суспільно-когнітивній базі, винятками є політичні гасла політичних сил (кандидатів) переможців та влучні висловлення.

Масові афоризми авторства політиків, що функціонують у сучасному українськомовному політичному дискурсі, зазвичай належать відомим зарубіжним історичними постатям і трапляються більше в писемних жанрах, аніж в усних. А висловлення сучасних політиків набувають прецедентності в разі наявності потужної комічної, скандальної чи суперечливої складової.

Через прецедентне висловлення, прецедентне ім'я й описову вербалізацію актуалізуються в мовленні вербалізовані типи прецедентних одиниць: прецедентний текст і прецедентна ситуація. У сучасному українськомовному політичному дискурсі особливе місце посідають політичні прецедентні ситуації, оскільки досліджуваний період містить чимало історично-значущих для суспільства подій. Поряд із такими вагомими прецедентними ситуаціями (подіями) досліджуваний дискурс насичений іншими політичними когнітивними одиницями того ж типу, зокрема прецедентності набувають ситуації прийняття деяких політичних рішень та законів; політичні скандали, конфлікти, комічні випадки; політичні традиції й міфи.

Політичні прецедентні ситуації із глибинною семантикою часом піддаються трансформаціям, серед яких виокремлюємо: ущільнення

семантичної складової; набуття додаткової семантики; відновлення прецедентності з частковою семантичною модифікацією. Прецедентні ситуації політичного походження дуже тісно пов'язані з політичними прецедентними текстами, оскільки політичний текст набуває прецедентності лише за умови широкого публічного резонансу, зумовленого тими чи тими подіями, екстралінгвальними факторами. У сучасному українськомовному політичному дискурсі прецедентне навантаження переважно мають: міжнародні договори; резонансні закони та законопроекти; закони вагомі для національно-державного самовизначення; деякі політично-агітаційні тексти. Джерелами позаполітичних прецедентних феноменів і власне вербальних, і вербалізованих у досліджуваному дискурсі є: література й народна творчість, міфологія, релігія, кіномистецтво, музична індустрія, рідше – наука, спорт, мода.

Загалом можна констатувати, що українськомовний політичний дискурс 2014–2019 рр. має широкий спектр прецедентного тезаурусу. Аналіз фактичного матеріалу засвідчив розмаїття прецедентних феноменів різних типів вербалізації, джерел походження, глибини прецедентної семантики в усіх жанрах власне політичного й медійно-політичного типу дискурсу, усної та писемної форми. Можна констатувати не лише застосування вже наявних у національно-когнітивній базі прецедентних одиниць, але й появу значної кількості нових.

Беззаперечним виявили процес активного взаємовпливу мовленнєво-когнітивної свідомості й системи екстралінгвальних чинників політичного дискурсу. Однак для глибшого й ширшого розуміння прецедентного тезаурусу необхідно проаналізувати функційний потенціал і його способи реалізації в досліджуваному дискурсі, а також рівень прецедентності за широтою суспільної когнітивної бази, до якої належить прецедентний феномен, іншими словами – ступінь універсальності.

РОЗДІЛ 3

РІВЕНЬ ПРЕЦЕДЕНТНОСТІ Й ФУНКЦІЙНО-ПРАГМАТИЧНА НАВАНТАЖЕНІСТЬ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ФЕНОМЕНІВ У ПИСЕМНИХ ТА УСНИХ ЖАНРАХ ПУБЛІЧНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

3.1. Парадигма вербальних прецедентних феноменів політичного дискурсу за ступенем універсальності

Аналізуючи прецедентні феномени, зокрема й у сучасному українськомовному політичному дискурсі, не можна оминати увагою меж суспільно-когнітивної бази, до якої вони належать. Залежно від широти охоплення такої бази, науковці виокремлюють:

1) універсально прецедентні;

2) національно прецедентні;

3) соціумно прецедентні феномени [11; 55; 85; 117; 181]. Така класифікація дає змогу глибше проаналізувати прецедентний тезаурус вітчизняного політичного дискурсу, окреслити значущі для українського суспільства когнітивні номени іноземного походження, охарактеризувати тенденції виникнення, розвитку та занепаду як політичних прецедентних одиниць, так і позаполітичних.

Виокремлення й характеристика співвідношення прецедентних феноменів різної широти охоплення сприяє повноцінному усвідомленню основних ціннісних орієнтацій учасників політичного дискурсу, рівня осмислення й когнітивного навантаження універсальних прецедентних одиниць, особливостей їх взаємодії із національними прецедентними феноменами; а також окресленню диференційних ознак функціонування різнотипних соціумно прецедентних одиниць.

Сучасний український політичний дискурс не лише послуговується вже відомими прецедентними іменами, висловленнями, текстами та ситуаціями, але й активно творить власні, національно та соціумно прецедентні феномени, які

подекуди здатні переходити й на універсально прецедентний рівень. Розглянемо основні ознаки й особливості функціонування політичних та позаполітичних прецедентних одиниць кожного рівня.

3.1.1. Універсально прецедентні одиниці. Диференційною рисою прецедентних феноменів цього рівня є упізнаваність та відтворюваність у межах міжнародної когнітивної бази. Вони належать до універсальної когнітивної бази, тобто їх семантика, зокрема й глибинна, є відомою як мінімум для більшості представників кількох націй, які здатні декодувати її майже в однаковому інтерпретаційному полі.

Умовно універсально прецедентні феномени, зокрема українськомовного політичного дискурсу, можна розподілити на дві категорії відповідно до національно-когнітивної бази їх походження: 1) ті, що прийшли до українськомовної національної когнітивної бази з інших національних дискурсів; 2) ті, що виникли в українській національно-когнітивній базі, але набули прецедентності й у дискурсах інших народів світу.

Найпоширенішими серед першої категорії універсально прецедентних феноменів є позаполітичні одиниці літературного, релігійно-літературного та міфологічного походження. Наприклад, прецедентні тексти **Біблія, Коран** – головні книги одних із найбільш розповсюджених релігій світу є яскравими репрезентаторами універсальних прецедентних одиниць. Відповідно, найбільш відомі прецедентні імена, висловлення та ситуації, що належать до них, є упізнаваними для багатьох національних спільнот світу, наприклад: *Але дивак Мойсей витратив час і сили на те, що викарбувати заповіді на камені. Бо його цільовою аудиторією були не лише сучасники, але й наступні покоління* (21.08.2015, В. В'ятрович); *У другій заповіді, даній Богом пророкові Мойсею на горі Синай, сказано – не роби собі кумира <...> У цій заповіді йдеться не про заборону мистецтва як такого, а про заборону поклонятися зображенням «кумирів»...* (04.02.2015, Ю. Мірошниченко); *Знаєте, це як Джихад, людина має або перебувати в джихаді або допомагати джихаду. Тобто от дві*

функції людини: або ви допомагаєте війні, або ви воюєте (01.11.2016, Д. Корчинський).

Не оминати увагою і прецедентні висловлення окреслених джерел, адже в кожному національному дискурсі вони, на відміну від інших типів прецедентних одиниць, можуть мати свою диференційну форму, що залежить від перекладу оригінального тексту на мову того чи того народу. Відтак універсально прецедентне навантаження нестиме переважно семантика прецедентного висловлення, а синтаксично-граматична форма може варіюватися. Такі тенденції притаманні й міфологічним прецедентним текстам, що трапляються в політичному дискурсі значно рідше, як-от: *У найбагатшого серед відомих земних царів, Соломона, була коштовна каблучка. На тій каблучці було написано те, що повертало мудрого й заможного царя на нашу грішну Землю <...> Адже кожен, хто іде у владу має знати – «І ЦЕ МИНЕ!»* (30.03.2015, Є. Рибчинський). У наведеному прикладі поєднано прецедентне ім'я, прецедентна ситуація та прецедентне висловлення, що в сукупності актуалізують прецедентний текст стародавньої легенди арабсько-єврейського походження. Пор.: **І це мине!** (укр.) – **Esto también pasará** (ісп.) [215] – **And this will go through...** (англ.) [245] або **This too shall pass** (англ.) [244] – **Gam zeh ya'avor** (гебр.) [244]. Ці прецедентні одиниці мають тотожний семантично-прецедентний зміст, реалізований через різні лексично-граматичні форми, притаманні іспанському, англійському й англомовному єврейському дискурсам.

Прецедентні висловлення універсального типу зарубіжного позаполітичного походження в українському дискурсі переважно актуалізуються у формі українськомовного перекладу. Це притаманно й афоризмам різного походження, і прислів'ям, і приказкам, як-от: *Бути чи не бути? Парламент має останній шанс стати на бік народу* (18.02.2016, Д. Добродомов) – алюзія на твір «Гамлет» В. Шекспіра; *Чи здатне суспільство оцінити подвиг героїв-добровольців – визволителів Іловайська? Звісно, що ні. Казав свого часу Т. Карляйль: «...потрібний не лише герой, а й світ, вартий*

його... У протилежному випадку герої перейдуть для світу, а що найважливіше – для нації – майже безслідно» (02.10.2019, І. Фаріон); *Останні 5 років нам вже підтвердили: марно. Тим часом рука руку миє, як бачите. І обидві білі живуть* (21.10.2019, О. Тягнибок) – латинське прислів'я.

Окрім релігійних і міфологічних текстів, активним джерелом універсально прецедентних феноменів є література, зокрема твори найвідоміших письменників, які традиційно зараховують до класичної літератури, а також сучасні літературні бестселери, популярні в багатьох країнах. В українськомовному політичному дискурсі значно частіше апелюють до різнотипних прецедентних одиниць класичної літератури, наприклад: *Якщо б ви почитали твір «Історія Карла XII» Вольтера, датований 1731 роком. <...> Ви там, якщо візьмете главу, присвячену Мазені, ви не знайдете там слова «Росія»* (19.02.2019, І. Смешко); *Ще Шекспір описав у «Макбеті», як неправедно захоплена влада перетворює королівський замок на тюрму* (15.02.2014, Ю. Луценко); *Реальність в багатьох країнах сучасного світу соціальних мереж, пост правди та інструментів big data набагато ближче до моделі «1984», ніж нам самим хотілося б у це вірити* (27.07.2017, С. Вакарчук) та ін. Прецедентні феномени ж сучасних бестселерів репрезентовані менше, і мовці апелюють переважно до прецедентних текстів (через їх найменування) та їх авторів, як-от: *Дуже раджу тим, хто нас слухає, прочитати Харарі «Коротка історія людства. Sapience»* (12.02.2019, А. Гриценко).

До універсально прецедентних також уналежнюємо й прецедентні одиниці із зарубіжних кінострічок, музичної індустрії, телепроектів, інтернет-простору тощо.

Серед політичних універсально прецедентних феноменів зарубіжного походження переважають:

– висловлення та імена відомих політиків історії та сьогодення, наприклад: *Треба атакувати, треба відновити історичну правду, слово і правда – вони... Наполеон говорив: «В одвічній боротьбі меча і думки, думка завжди буде перемагати»* (19.02.2019, І. Смешко); *Так, і в нас буде два вибори: один – стати*

на коліна і побігти домовлятися, щоби десь посередині домовитись; а другий вибір – про який колись сказав **Черчилль, ми будемо боротись на морі, на суші, в повітрі за незалежність своєї країни** (16.04.2019, А. Парубій); **Макрон, Меркель, Нетаньяху, МВФ, Трамп, Путін...** З такими досвідченими зубрами, які мають потужні команди, твердо знають свій інтерес і вміють його жорстко відстоювати, Зеленському достатньо один раз легковажно/непідготовлено дати слово, чи публічну обіцянку щось/якось вирішити – і одразу капкан! (04.09.2019, А. Гриценко) та ін.;

– прецедентні ситуації історично-політичного характеру, як-от: **американська громадянська війна, велика депресія, турецька національна революція поч. 20 ст.** і т. ін., як-от: *Олігархи – це не наше унікальне явище. Рузвельт, коли проводив курс в Америці, Америка була перед революцією, фактично ситуація як у нас, велика депресія, банки впали, безробіття, Куклус клас з правої сторони, більшовики через Комінтерн – з лівої, він почав з того, що він запросив олігархів...* (19.02.2019, І. Смешко); *Насправді дуже багато країн переживали дуже важкі часи. Мій улюблений приклад Сполучені Штати. Американська революція сталася в 70-ті роки 18 ст.* (01.11.2016, Д. Корчинський) та ін. Актуалізуються подібні одиниці переважно через описову вербалізацію і прецедентні назви.

На увагу заслуговують прецедентні феномени, що виникли в українських реаліях і набули прецедентного семантичного навантаження в межах інших національно-когнітивних баз, адже саме ці одиниці є репрезентаторами української національної ментальності, культури, сучасних суспільно-політичних процесів у мовленнєвих дискурсах світової спільноти.

Упізнаваними для світового суспільства є чимало українських прецедентних феноменів позаполітичного й історично-політичного походження. Однак у нашій роботі важливо акцентувати саме на тих прецедентних одиницях, якими збагатив світову суспільно когнітивну базу сучасний українськомовний політичний дискурс. Серед них найбільше прецедентних імен і прецедентних ситуацій, рідше набувають універсальної

прецедентності висловлення та тексти сучасного українського політичного походження. Розглянемо джерела таких прецедентних феноменів детальніше.

Увагу світової спільноти привертають прецедентні імена:

– українських президентів та високопосадовців, що були задіяні у скандалах світового значення, як-от: **Янукович, Порошенко, Зеленський; Аваков, Коломойський, Луценко, Тимошенко** та ін.;

– українських активістів, полонених, деяких військових, наприклад: **Марків, Савченко, Сенцов** та ін.

Вагоме місце в іншомовних національних дискурсах посідають уявлення про історично-політичні події української сучасності. Ці події набули прецедентності в багатьох національних світобаченнях і функціонують як прецедентні ситуації в їх когнітивних базах. До таких прецедентних ситуацій належать:

– **Революція Гідності** загалом, деякі її складові, як-от: **втеча президента, розстріл активістів на Інститутській, антимайдан** та ін., а також прецедентні феномени інших типів, що актуалізують в мовленні цю подію;

– **Російсько-українська війна (АТО)**, суголосні з цією подією прецедентні феномени: а) прецедентні імена (**ДНР/ЛНР, Гіркін, Стрелков, Донецьк, Луганськ, Крим** та ін.); б) прецедентні тексти (**Мінські домовленості, Закон про тимчасово окуповані території, формула Штайнмасра, план Мореля** та ін.); в) прецедентні ситуації (**анексія Криму, збиття МН17, збиття ІЛ-76, розведення військ, Іловайський котел, Дебальцевський котел** та ін.);

– поодинокі ситуації, що набули міжнародного розголосу, як-от: **ув'язнення Савченко, ув'язнення Сенцова, суд на Марковим, справа Манафорта** та ін.

Прецедентні тексти політичного українського походження, якщо і набувають універсальної прецедентності, то переважно в тісному зв'язку із прецедентними ситуаціями, окресленими вище. Такі тексти зазвичай мають міжнародний статус або так чи так стосуються міжнародної дипломатії. Ще

рідше трапляються серед універсально прецедентних одиниць українські політичні прецедентні висловлення, що зумовлено їх залежністю від мовної форми й деяких екстралінгвальних факторів, як-от: статусу українських політиків на міжнародній арені, зацікавленістю світових ЗМІ та ін. У будь-якому разі для детальнішої типологізації українських прецедентних феноменів у світовій когнітивній базі необхідно глибше проаналізувати зарубіжні дискурси, які вже не є площиною нашого дослідження.

Зауважуємо, що універсально прецедентні феномени можуть набувати додаткових семантичних відтінків залежно від особливостей національного дискурсу, де вони репрезентуються, й екстралінгвальних факторів (звичаїв, обрядів, релігійних відгалужень, політичних і суспільних традицій, ставлення до зарубіжних національних реалій та ін.). Більшість універсально прецедентних феноменів походить саме із національних дискурсів, і до входження в міжнародну когнітивну базу їх прецедентність закріпилася в національно-когнітивній свідомості.

3.1.2. Національно прецедентні одиниці. Найбільш поширеним типом прецедентних феноменів в українськомовному сучасному досліджуваному політичному дискурсі є національно прецедентні. Це зумовлено передусім метою політичного дискурсу, відповідно, і кожного публічного мовця в ньому: вплинути на думку реципієнта в потрібному для адресанта напрямку. Реципієнтом українськомовного політичного дискурсу виступає передусім українська нація, зокрема повнолітня її частина. Найближчими і найлегшими у сприйнятті й інтерпретації є прецедентні феномени з національною оцінно-емоційною семантикою, національним дериватом, національною формою.

Найпотужнішими джерелами українських національно прецедентних феноменів у сучасному політичному дискурсі є:

– українська література (*Суспільство саме тоді, привішиви до влади Порошенка і його компанію (БПП+НФ), відмовилося від основної ідеологемі Майдану «в своїй хаті своя й правда, і сила, і воля»* (18.11.2019, І. Фаріон);

– народна творчість і міфологія (*Мені важко це пояснити. Мені мама завжди казала, до чистого бруд не прилипне. Тобто, якщо моя душа часнику не їла, то смердіть не буде. І коли оце все штовхання відбувається, я йду собі...* (15.11.2016, Н. Савченко);

– українська політика (*Добре пам'ятаємо енергетичне узалежнення України, а в результаті – холодні зими без тепла і «віяльні» відключення електроенергії в 90-тих. А потім були Харківські угоди Януковича як плата за дешевий газ, з яких і розпочалась російська агресія, які призвели до втрати Криму* (27.11.2019, А. Парубій);

– історія України (*Я можу твердо говорити, якби тоді, 100 років тому, ми втримали українську державу, не було би голодомору – мільйонів знищених українців, не було би знищено української інтелігенції, не було би цілих поколінь дисидентів і людей, яких було вислано в Сибір* (16.04.2019, А. Парубій);

– вітчизняний кінематограф (*Рівно 50 років тому у Києві відбулася прем'єра «Тіней забутих предків» – фільму, який майже одразу став легендарним. Але легендарними миттєво стали і події, які передували першому показу* (04.09.2015, В. Кириленко);

– вітчизняний шоу-бізнес (музичний і телевізійний) (*Він же чого покинув Нашу Україну і заспівав цей сингл «Веселі браття часи настали»?* (14.05.2019, О. Солонтай).

Особливості функціонування прецедентних одиниць із проаналізованих джерел ми розглядали в попередньому підрозділі, тому тут важливо акцентувати на менталітетних емоційно-оцінних тенденціях, притаманних національно прецедентним феноменам в українськомовному політичному дискурсі. Більшості національно прецедентних феноменів позаполітичних джерел притаманна позитивна, піднесена, героїчна конотація, часто – з елементами повчання, прикладом наслідування і т. ін. Натомість національно прецедентні феномени політичного походження містять швидше негативний, пейоративний емоційно-оцінний компонент. Це пов'язано із національною

менталітетною настановою української суспільної свідомості – недовіри до влади в усіх її проявах та рівнях.

Переважає негативна конотація сучасних національно прецедентних імен політиків і національно прецедентних ситуацій політичного походження, як-от: *Накажіть уже хоч хтось цю владу, всіх цих політиків, разом узятого Порошенка, Тимошенка, Верховну Раду, Парубія, Авакова – всіх разом...* (14.05.2019, О. Солонтай); *Ми з вами голосували за одного Порошенка, а обрали – іншого. Це правда, бо існує два Порошенка <...> Перший каже, що в платіжках за комуналку буде «мінус», а другий тихенько робить «Роттердам+». <...> Перший відкриває аж 12 км нової дороги, а другий закриває справу Насірова* (19.04.2019, В. Зеленський). І навіть, коли актуалізують політичні національно прецедентні одиниці з позитивним емоційно-оцінним навантаженням, їх семантично-когнітивна складова значно поступається аналогічним пейоративним одиницям, що спостерігаємо у крайньому прикладі. Окреслена менталітетна тенденція впливає й на функціонування національно прецедентних висловлень авторства сучасних українських політиків. Їх кількість у когнітивній базі відносно невелика, і переважна частина має негативну та / або іронічно-сатиричну конотація, наприклад: **Маємо те, що маємо!** (В. Кравчук), **Ці руки нічого не крали!** (В. Ющенко), **Пропало все!** (Ю. Тимошенко), **Вийди звідси, розбійнику!** (В. Зеленський) та ін.

Винятками в національно культурній закономірності є прецедентні імена політиків, які вже зараховують до історично-політичних постатей, наприклад **Чорновіл, Лук'яненко**: *Українці жодного разу не голосували за людину, яка боролась за незалежність...хоча вибори йшли.. Був Чорновіл, був Лук'яненко, Юхновський, але населення обрало Кравчука* (25.08.2015, О. Доній); а також політичні національно прецедентні ситуації, які характеризують як вагомні історичні події, як-от: **Референдум про незалежність України 1991 р., Помаранчева революція, Революція Гідності, безвізовий режим з ЄС, отримання Томосу українською церквою** та ін. Деякі з них увійшли до універсально прецедентних феноменів, інші – лишаються в межах національно

когнітивної бази, наприклад: *Добре, а якщо б три роки тому був би імпічмент, а сьогодні – безвіз, ви б сказали, ну імпічмент то таке, а чому безвіз перед самими виборами...* (16.04.2019, А. Парубій).

У наведеному прикладі також актуалізується **Закон про імпічмент президента** – національно прецедентний текст, що в різних варіаціях був на піку упізнаваності в українськомовному політичному дискурсі у 2014–2015 рр. та 2018-2019 рр. Національно прецедентні тексти політичного походження, на відміну від імен, ситуацій та висловлень, мають диференційні емоційно-оцінні ознаки в українській національній когнітивній базі. Більшість суспільства декодує політичні прецедентні тексти як такі, що не викликають довіри, суперечливі і невідомі. Відповідно, ставлення до таких текстів зазвичай неоднозначне, а їх функціонування в національному прецедентному колі – короткотривале й поверхове. Винятками в таких тенденціях є політичні національно прецедентні тексти, що стали значущими для держави та нації, як-от: **Конституція України, Акт проголошення незалежності України** та ін.

Національно прецедентні феномени всіх різновидів в українськомовному політичному дискурсі покликані передусім вплинути на українське суспільство через його культурні, менталітетні, традиційні настанови, а також сприяти ідентифікації мовця, як «свого» [17]. Чимало національно прецедентних феноменів мають досить давню історію виникнення й функціонують у національній базі століттями, інші – з'явилися за останні кілька десятиріч, проте розмаїття і тих, і тих у політичному дискурсі свідчить про неперервний розвиток національно-когнітивної бази українського суспільства. Деякі прецедентні феномени набули національно значущого рівня на ґрунті соціального, функціонуючи до того як соціально прецедентні одиниці.

3.1.3. Соціально прецедентні одиниці. Прецедентний феномен трактують як упізнавану, повторювану одиницю когнітивної бази певного соціуму, якій притаманна клішованість, маркованість, оцінно-емоційне навантаження та трирівнева складна семантична структура [55; 132; 144]. У теоретичному

розділі вже наголошували, що у науковому колі досі точаться дискусії щодо меж того самого соціуму, для більшості представників якого прецедентний феномен є впізнаваним. Найвужче коло функціонування в нашому типологічному підході притаманне соціумно прецедентним феноменам.

Соціумно прецедентний феномен гарно відомий будь-якому представнику певної суспільної групи, що виокремлюється за конфесійними, соціальними, професійними, генераційними чи іншими ознаками; він належить до колективної когнітивної бази такої групи і не завжди залежатиме від національного простору актуалізації [див. 11; 55; 117]. У сучасному українськомовному політичному дискурсі в публічних власне політичних і медійно-політичних жанрах ми виявили відносно небагато таких одиниць, що зумовлено передусім спрямованістю персуазивності політичного дискурсу на українське суспільство загалом, а не конкретні її групи. Проте все ж можна виокремити серед досліджуваного матеріалу соціумно прецедентні феномени таких груп: професійних (політика, економіка, військова справа, освіта та ін.); ідеологічних (націоналізм, лібералізм, демократизм та ін.); генераційних (молодь, старше покоління та ін.); територіальних (електорат різних регіонів України). Розглянемо їх детальніше.

Професійні групи. Очікувано, що кількісно першими серед соціумно прецедентних феноменів професійної групи є ті, що належать до політичної сфери діяльності. Хоч інститут політики – переважно публічний, але є чималий прошарок лінгвокогнітивних одиниць, які можуть бути повноцінно декодовані лише тими, хто займається політичною діяльністю професійно. Серед політичних соціумно прецедентних феноменів є прецедентні імена, що належать політикам, які не є активно публічними, однак відомі завдяки певним внутрішньо політичним прихильностям, завдяки авторству певних законів та ін., як-от: *Що там Вінники, Бригинці, Невольки, всі ці Луценки, інші порохоботи з Пашиїнським будуть говорити, мене це абсолютно, з точки зору людини, абсолютно не цікавить* (12.02.2019, А. Гриценко); *В'ячеслав Чорновіл як багато інших засновників української держави, починаючи від Вадима*

*Гетьмана, закінчуючи **Олександром Ємцем**, пробили приватизацію (14.05.2019, О. Солонтай). У наведених прикладах поряд із національно прецедентними іменами **Луценко** та **Чорновіл** актуалізуються імена інших політиків, що для національної спільноти не є прецедентними, однак для представників політичного кола – вони упізнавані й декодуються із власною глибинною семантикою. Прецедентні імена **Вадим Гетьман** та **Олександр Ємець** зберігають свою когнітивну значущість одразу для кількох соціальних груп: політиків та економістів. Ці прецедентні феномени знаходяться на перетині соціальних сфер. Таке явище трапляється доволі часто, що зумовлено природою інституту політики, який регулює більшість соціальних інститутів, тому є приклади подібних соціумно прецедентних імен на перетині політики й освіти, як-от **Квіт, Гриневич, Новосад, Табачник** та ін.: *Але ж це, пане **Петре Яцику**, нова ліберальна мовна стратегія нашого міністерства освіти на чолі з **Квітом** та **Гриневич** насаджувати в освіті мовний **вавилон**...* (31.10.2019, І. Фаріон); політики і військової справи, наприклад **Полторак, Єхануров, Шкітчено** та ін.: *Є **Костянтин Петрович Морозов**, перший міністр, і потім усі, хто були. Запросіть **Шкітченка, Радецького, Кузьмука, Марчука**, після мене – **Єханурова** там, от геть усіх аж до нинішнього **Полторака**. Посадіть усіх і вони вам всі в один голос скажуть, як кажу я: жодного міністра немає, який мав право продавати, крапка!* (12.02.2019, А. Грищенко). Апелюють до таких прецедентних феноменів переважно ті, хто сам належить до певної професійної спільноти. В українську політику часто приходять особи з абсолютно різних сфер, тому в дискурсі маємо невелике розмаїття межових соціумно професійних прецедентних одиниць.*

Окрім прецедентних імен, у мовленні часом реалізуються прецедентні тексти й пов'язані з ними прецедентні ситуації, значущі, марковані й упізнавані переважно для політиків, як-от: **Податковий кодекс, Кримінальний кодекс, Трудовий кодекс, антикорупційне законодавство** та ін.: *Попереджаємо про можливу жорстку реакцію суспільства на такі дії влади. Як це вже було у 2010-2011 роках, коли підприємці вийшли на багатоденні акції протесту*

(«податковий Майдан») проти ухвалення Податкового кодексу, який знищував спрощену систему оподаткування (27.09.2019, О. Тягнибок); Учора ми виявили, що в закон про новий антикорупційний суд закралася правка, яка фактично дарує індульгенції старій добре знаній корупційній братії (14.06.2018, В. Шабунін). Такі прецедентні одиниці здатні на дуже короткий термін набувати національно прецедентного значення, завдяки активній увазі ЗМІ, однак більшість із них уже за кілька місяців занепадає, зберігаючи прецедентне значення лише для представників політичного кола.

У зв'язку із потужними екстралінгвальними факторами, зокрема початком війни, в українськомовному політичному дискурсі частіше актуалізуються прецедентні феномени військової й правоохоронної сфери, зокрема соціумно прецедентні ситуації, що актуалізуються через описову вербалізацію в поєднанні із прецедентними іменами, наприклад: *«Про яку деКДБізацію ти кажеш, про яку тюрму на Лонцького, нікого не можна віддати, це величезне майно СБУ-КДБ!» – Зробили?! Віддали?! Зробили там меморіал жертвам репресій на Лонцького, тюрма у Львові?! (25.07.2017, В. Наливайченко); Знаю от в «Черкасах», наприклад, хлопці стали принципово переходити з російської на українську, фронтовики, <...> вони пішли таким шляхом (03.07.2018, А. Білецький), рідше – соціумно прецедентні тексти, як-от: У психотипі спецназівців пишуть, що найкращий психотип, ну от коли їх тестують, це пасивно-агресивний тип <...> Я абсолютно спокійна людина, але дуже швидко переключаюся на жорсткі дії (03.07.2018, А. Білецький). Виокремлені одиниці не матимуть глибинної семантики для більшості, яка сприйме лише поверхове пряме значення, для військових та правоохоронників такі прецедентні феномени мають глибшу, знакову семантику з емоційно-оцінним компонентом.*

Ідеологічні групи. Аналізуючи сучасний український дискурс, важливо усвідомлювати основні політичні механізми. Один із найвагоміших – обрання політичного напрямку й орієнтація на відповідний електорат. Цей механізм лише починає суттєво впливати на українськомовний політичний дискурс і

мовлення політиків, він не такий потужний, як, наприклад, в американській, німецькій, литовській, іспанській чи інших національних політичних традиціях, однак усе ж таки виявляється в українській мовленнєво-когнітивній базі. Орієнтація на певний електорат та ідеологію часом здатна корегувати підбір тих чи тих прецедентних феноменів – одиниць, що мають чи не найпотужніший сугестивний потенціал.

Наприклад, донедавна такі прецедентні імена, як **Коновалець, Шухевич**, мали соціумно прецедентну семантику – були значущими й упізнаваними для двох соціальних груп: націоналістів (ідеологічна) й істориків (професійна). Після подій Революції Гідності (2014 р.) почався процес переосмислення історії, і ці прецедентні імена набули національно прецедентного значення. Однак соціумно прецедентними для націоналістичних кіл лишаються такі прецедентні імена історично-політичного походження, як: **Стецько, Донцов, Лемик, Сціборський, Ленкавський** та ін., наприклад: *Але ніхто з того покоління не розповів «масам», що таке Москва. Ані Польща, ані Туреччина, ані «Схід» і «Захід» – за винятком єдиного Донцова* (20.01.2016, І. Фаріон); *Ключовою ознакою провідної верстви Дмитро Донцов називав мудрість. А що таке мудрість державного діяча?* (17.10.2016, О. Тягнибок). Прецедентні імена окресленого типу можуть реалізуватися і самостійно, і в поєднанні із соціумно прецедентними висловленнями, як у крайньому прикладі.

У досліджуваному українськомовному політичному дискурсі також є приклади ідеологічних соціумно прецедентних одиниць сучасного політичного походження, як-от: *О уже покидали сміття в баки, о, там уже бояться, бо заїде Сашко Білий, або хтось із атовців заїде, уже все добре...* (04.09.2018, А. Семеніхін) – соціумно прецедентне ім'я та соціумно прецедентна ситуація (яка, між іншим, певний час мала національний рівень); *Я кажу про структуровані сили, про підписантів Маніфесту. Це Національний Корпус, це Правий Сектор, це ВО «Свобода», це купа громадських організацій* (03.07.2018, А. Білецький) – соціумно прецедентний текст, поєднаний із національно прецедентними іменами, які разом із контекстом допомагають

декодувати поверховий зміст адресатам поза межами націоналістичного електорату.

У межах аналізу соціумно прецедентних одиниць варто зауважити на функціонування соціумно прецедентних форм актуалізації прецедентних одиниць. До них належить реалізація прецедентних імен політиків через ім'я та по батькові, як-от **Олег Ярославович, Ірина Дмитрівна** – для націоналістичного соціуму; **Олег Валерійович** – для партійців та прихильників Радикальної партії, **Дмитро Олександрович** – для партійного складу «Слуга народу» та ін.: *Якщо ми визначимо **Олега Ярославовича** як єдиного кандидата, я буду працювати активно на його перемогу* (03.07.2018, А. Білецький). Ми вже звертали увагу на таку форму реалізації прецедентних імен, деякі з них здатні набувати не лише соціумно прецедентної семантики, але й національно прецедентної.

На сьогодні яскраво ідеологічно виражених напрямків в українській політиці дуже мало, більше того, деякі політсили змінюють свої погляди та ідеологію від виборів до виборів, тому й соціумно прецедентних одиниць ідеологічних суспільних груп не велике розмаїття. Проте з розвитком політичного інституту в Україні їх репрезентація в мовленні здатна збільшуватися.

Генераційні групи. Соціумно прецедентні феномени таких груп репрезентовані досить вузько, що зумовлено спрямованістю політичного дискурсу на доросле населення. Тому тут відсутні прецедентні феномени дитячої соціумної групи, а специфічних соціумно прецедентних феноменів для інших генераційних груп зазвичай політики не застосовують. Винятком хіба що можуть слугувати прецедентні одиниці, що мають ознаки молодіжного сленгу, як-от: *Такого закритого голосування в парламенті не було. Ніколи. Янукович відпочиває...* (16.09.2014, А. Гриценко); *Янукович тут насправді відпочиває перед винахідливістю АПУ. Тому явно не вистачало ні фантазії, ні уяви* (10.04.2017, А. Шкрум) – прецедентне висловлення має саркастично-оцінну

семантику, його перша частина змінна: підставляють залежно від контексту прецедентне ім'я, яке виступає мірилом того чи того явища.

Такі соціумно прецедентні феномени виникають і активно поширюються саме серед молодого населення, і якщо представник середнього віку частково здатен декодувати значення, то люди поважного віку – навряд. Молодіжні соціумно прецедентні феномени часом містять іншомовні кальковані елементи, а також елементи низького стилю.

Конфесійні групи. Можемо констатувати, що українські політики уникають у своєму мовленні вузько релігійних прецедентних одиниць. Це зумовлено передусім двома факторами: відносною відокремленістю політики від релігії та належністю більшості українського електорату до християнських гілок віросповідань. Тож маємо вказати на певну суперечність у тлумаченні класифікації прецедентних феноменів за рівнем прецедентності (універсальності) [див. 11; 55; 85; 117; 181]. Прецедентні феномени, пов'язані з християнством загалом, а не окремими його віровченнями, гадаємо, не можна однозначно уналежнювати до соціумно прецедентних, оскільки їх прецедентна семантика може декодуватися і, наприклад, більшістю української нації, і значною частиною світової спільноти, тому що християнство є однією із найпоширеніших релігій світу. В українськомовному політичному дискурсі мовці апелюють переважно до загально християнських прецедентних феноменів, які ми зараховуємо до універсальних прецедентних одиниць.

Територіальні групи. Ще однією групою соціумно прецедентних феноменів, що часто трапляються в публічному українськомовному сучасному політичному дискурсі є територіальна. Такі прецедентні феномени переважно мають політичне походження, а за когнітивно-семантичною формою – це прецедентні ситуації (скандального, комічного та ін. характеру), прецедентні імена (місцевих політиків, активістів, партій, кандидатів), прецедентні висловлення (політичні гасла місцевих виборів, скандальні чи комічні висловлення місцевих політиків найвищих рангів), дужу рідко – прецедентні тексти. Розглянемо кілька прикладів.

1. Прецедентні імена. Соціумно прецедентної семантики в певних регіонах набувають імена політиків, які займають високі посади та / або відзначилися скандальною поведінкою, як-от **Труханов, Гончаренко, Радковський** та ін. – для Одещини; **Омельченко, Пилипишин, Черновецький** та ін. – для Київщини; **Вілкул** (Юрій Григорович та Олександр Юрійович), **Корбан, Павлов, Філатов** та ін. – на Дніпропетровщині; **Синютка, Кошулинський, Димінський** та ін. – на Львівщині тощо. Інколи їх імена актуалізуються в публічному політичному дискурсі національного рівня, наприклад: *Вийти сухими із води завдяки цій нормі можуть скандальний мер Одеси Геннадій Труханов та семеро його спільників, які підозрюються в розкраданні 185 мільйонів гривень одеситів* (14.06.2018, В. Шабунін); *Гречкосії, фальсифікатори, злочинці здатні зробити будь-що, аби лишень отримати мандат парламентаря. Серед таких – сумнозвісний Пилипишин, який відомий своїм фальшуванням виборів у 223-му окрузі не те, що всій Україні, але й людям далеко за її межами* (21.10.2014, І. Мірошниченко); *Для Президента великим плюсом Хомчака є близькість до Дніпропетровського клану. Влітку 2014-го він не приймав жодного рішення без консультації з Корбаном, якого називав «шефом»* (22.05.2019, А. Білецький). Такі політичні імена діють на соціумно прецедентному рівні, допоки ці особистості не виходять на всеукраїнський політичний рівень. Тоді вони набувають прецедентної семантики, значущої для більшості українського суспільства, а інколи – й для світової спільноти. Прикладами такого переходу можуть слугувати прецедентні імена **Гройсман** (Вінничина), **Кернес** (Харківщина) **Садовий** (Львівщина), **Янукович** (Донеччина) та ін.

2. Прецедентні висловлення. Соціумно прецедентні висловлення з політично-територіальним походженням у загальнонаціональному публічному українськомовному дискурсі трапляються рідко, переважно це комічні або скандальні висловлення, як-от: *Як казав Ляоня Космос, ми включім фактор «бєшення бабкі», і це не гроші...* (12.02.2019, А. Гриценко); *І потім знову тендери-шмендери і все таке інше* (2018, Ю. Вілкул); *Ми ж*

демократи! У нас разгул демократії! Та не верещіть! (2018, Ю. Вілкул); *Щоб холодна вода перетворилась на гарячу, її треба підігріти* (18.09.2014, В. Кличко). Мер Києва, В. Кличко, в українському політичному дискурсі особливо відзначився своїми висловленнями. Багато з них стали прецедентними і перетворилися на інтернет-меми, а їх автор видав ілюстровану збірку жартівливого характеру [212]. Комічності його висловлення набувають переважно через допущення лексичних, граматичних, стилістичних помилок.

До цієї категорії правомірно уналежнити політичні гасла місцевих виборчих кампаній, які зберігають прецедентність соціумного рівня під час виборів, наприклад: *А партія мусить бути Галицька!* (Львів, 2015); *«Самопоміч» прийде, галичанський порядок наведе!* («чорна агітація», Кривий Ріг, 2016); *Will cool! I'll be back!* (Ю. Вілкул, Кривий Ріг, 2016); *Зустрінь весну без пороху! Дай шанс своїй країні!* («чорна агітація», Львів, 2019); та ін. (**Додаток Є**). У політичних гаслах місцевого рівня часто застосовують прецедентні назви партій всеукраїнського рівня, що посилює їх упізнаваність, разом із відповідною стилістикою. Інколи використовують прецедентні висловлення позаполітичного універсального рівня. На жаль, на східних теренах політики вдаються до російської мови, особливо такі тенденції притаманні виборчим кампаніям 2015 року, у 2019 році – ця тенденція йде на спад. Соціумно прецедентні політичні гасла, як і національно прецедентні, функціонують відносно короткий термін, за кілька місяців – занепадають.

3. Прецедентні ситуації. Місцева політика, як і політика всеукраїнського рівня, містить чимало скандальних, комічних або знакових подій, які набувають прецедентності саме для населення того чи того регіону. Прикладами таких ситуацій можуть слугувати **силове протистояння під час підрахунку голосів на 223 округу** (Київ, 2014); **масовий підкуп виборців на довиборах народних депутатів у 205 окрузі** (Чернігів, 2015); **сміттєва криза у Львові** (Львів, 2016); **фальшування і перевибори мера у Кривому Розі** (Кривий Ріг, 2016); **відкриття органного залу у Харківській філармонії** (Харків, 2016); **замах на вбивство заступника Одеської обласної ради Радковського** (Одеса,

2017); **конфлікт мера Харкова та активістів, що виступали проти підняття цін на проїзд** (Харків, 2019) та ін., інколи про такі ситуації згадують і на всеукраїнському рівні: *У нас уже сформувався олігархат, він уже закінчився і він виправдав методу, якою він може існувати скільки хочеш. 205 округ у Чернігові, це Кривий Ріг, це 6 проміжних округів...* (28.03.2017, Л. Лук'яненко). Деякі з них здатні набувати національно прецедентної семантики, однак більшість лишається в когнітивній свідомості місцевого населення.

Соціумно прецедентні феномени будь-якого типу і груп трапляються в політичному мовленні загальнонаціонального рівня рідко, зазвичай потребують певного контексту для можливості розуміння більшістю. Повноцінно декодувати їх значення може лише той, хто так чи так дотичний до конкретної суспільної групи, тому сугестивно-персуазивний потенціал таких прецедентних феноменів дещо обмежений, у порівнянні із національно чи універсально прецедентними одиницями.

3.2. Функції прецедентних одиниць у сучасному українськомовному політичному дискурсі

Як уже йшлося в теоретичному розділі, політичне мовлення й усі його складові слугують єдиній провідній меті політичного дискурсу, який є інструментом досягнення й утримання політичної влади. В умовах сучасного політичного демократичного устрою цю мету досягають через потужний і всебічний вплив на реципієнта – виборця.

Аналізуючи мету використання в мовленні того чи того прецедентного феномену, досить важко однозначно виявити, який тип впливу ця одиниця репрезентує. Більше того, кожен прецедентний феномен є певним лінгвокультурним кодом, ядром когнітивної бази суспільної свідомості, що апелює і до аргументативно-раціональної інформації, і до духовно-емоційного сакрального смислу. Відтак прецедентний феномен одночасно реалізує як

сугестивний, так і персуазивний вплив, питання лиш у тому, який із них переважає. Політики, основні адресанти політичної комунікації, застосовують у мовленні найрізноманітніші прецедентні феномени, деякі з них мають більш потужний вплив на рацію (наприклад, історичні, політичні, деякі літературні прецедентні феномени та ін.), наприклад: *Так і світле майбутнє. То ідея ще від Томас Морра чи Томаса Кампанело «Місто сонця» така була велика книжка пам'ятаю, у молодості – «Утопія». Там були великі ідеї. Навіщо знімають пам'ятники Леніна у Києві? Багато людей можуть відповісти. «Утопія» як раз свідчить про те, що виховує людину не тільки батьки, школа, книжка, а й вулиця: архітектура, пам'ятники...* (08.08.2018, Л. Кравчук); деякі ж активніше впливають на чуттєво-емоційний стан реципієнта (наприклад, прецедентні одиниці, що кодують комічно-сатиричні тексти, вистави, кінострічки; рекламні тексти; або ж прецедентні одиниці, що апелюють до сучасних історичних подій, учасники яких можуть бути в колі реципієнтів та ін.), як-от: *Що робить Серьозжа Квіт, прийшовши до влади на наших з вами убитих, на крові, зокрема, Сашка Капіноса, який стояв на Мовному майдані?!* (08.05.2018, І. Фаріон). Є ті, що на перший погляд здатні рівносильно впливати на обидві складові системи сприйняття особистості (наприклад, біблійні прецедентні феномени, прислів'я, приказки; трагедії, війни та ін.), наприклад: *І проблема української держави в тому, що вона сама, по перше, ніяк не може чітко визначити осібною шляху. До якого берега їй пристати: чи то до східного, чи то до західного? Правонаступницею кого вона є: УРСР чи УНР? Зрештою: з окупантом війна чи сусідська торгівля?* (14.10.2018, О. Тягнибок) – у такому разі необхідно зважати на супутні характеристики застосування таких феноменів: комунікативна ситуація, мовець, слухач, контекст вербалізації. Саме тому ми наголошуємо на сугестивно-персуазивному потенціалі прецедентних феноменів, що реалізують мовці з огляду на їх першопочаткову мету, з якою вони вводять ті чи ті одиниці у власне мовлення.

Головна мета адресанта формулює функції прецедентних феноменів у мовленні, і переважно кожна одиниця їх має кілька. У межах нашого

дослідження задля диференціації й окреслення всіх типів функції в загальній системі ми зосередили увагу на провідних функціях конкретних прецедентних феноменів у конкретних контекстах, але це не означає, що та ж одиниця в тому ж контексті може виконувати й інші другорядні функції.

Серед функцій прецедентних феноменів виокремлюємо: номінативно-інформативну, аксіологічну, парольно-ідентифікаційну, людично-евфемістичну, експресивно-декоративну, прагматично-персуазивну (у вузькому розумінні) та моделювальну. Розглянемо їх детальніше.

3.2.1. Номінативно-інформативна функція виявляється в можливості прецедентного феномену виражати номінацію осіб, ситуацій, явищ та ін. Л. Меркотан зауважує, що номінативну функцію прецедентних одиниць потрактовують через їх здатність у короткій формі актуалізувати когнітивні феномени широкого семантичного поля та глибокого культурного коду. Прецедентні феномени дають змогу мовцю економити мовні засоби, зберігаючи (а часто і розширюючи!) аксіологічно-змістовну складову, тому номінативна функція тісно пов'язана з інформативною [96]. Суть крайньої полягає в тому, що прецедентні феномени можуть уміщувати значну кількість інформації – суспільно-культурного досвіду, яка реалізується в мовленні через відносно компактну форму, наприклад: *Якщо до попередніх трендів старої політики «жити по-новому» я йшла наперекір, то зараз я не буду ні до кого примикати* (21.05.2019, Н. Савченко); *Скільки особисто Вам занесли з «Роттердам+»? (19.04.2019, В. Зеленський); Найстрашніше, що (завдяки, в першу чергу, спонсору Коломойському) було обстріхане все святе, що було досягнуто епохою Майдану* (27.09.2019, Т. Чорновол) та ін.

Прецедентна одиниця має властивість подвійної номінації: познає явища метафоричним і глибинно-когнітивним змістом, який має свої атрибути, характеристики. Прецедентний феномен не лише характеризує реалії, але й створює їх, як-от: *І воєнні наддержави поступаються суспільним структурам таким, як ісламський Джихад, таким, як ісламська держава, таким, як*

Талібан... Якщо ми хочемо оперувати вглиб російської території, то безумовно це має бути український Талібан, це не можуть бути українські Збройні сили (01.11.2016, Д. Корчинський).

Функційна складова прецедентних феноменів тісно переплетена з функціональними характеристиками дискурсу, у якому вони виникають та / або актуалізуються. Номінативно-інформативний потенціал прецедентних одиниць сприяє реалізації основних функцій політичного дискурсу, зокрема функції поширення інформації (інформаційної), орієнтаційної, функції соціальної диференціації та ін. [52].

Подекуди номінативну функцію трактують як «функцію фіксації знання», адже прецедентні одиниці є виявом результатів збереження інформації соціумом, нацією, людством, вони є носіями цього знання і водночас інструментом його вербалізації в мовленні [111; 157]. Саме тому прецедентні феномени так часто актуалізуються в політичному дискурсі і як власне денотати, і як денотат із конотативним навантаженням. Найлегший шлях до здобуття прихильності індивіда є звернення до того, що йому відоме і близьке, до сакрального й зрозумілого, на перший погляд, лише мовцю та слухачу.

Конотативне й номінативне навантаження можуть мати всі типи прецедентних одиниць:

– прецедентні імена (*Тобто немає українського **Вашиковського**, який би намагався змусити Польщу відмовитися від своєї історії, засудити **Пілсудського** і т. ін.* (28.11.2017, В. В'ятрович) – конотація; *Ця **Альфа** стояла на дахах ще два дні тому розгорнута із снайперськими гвинтівками, рушницями проти кого? Та проти активістів **Майдану**, проти нас самих* (25.07.2017, В. Наливайченко) – номінація);

– прецедентні висловлення (*Прислів'я, з яким асоціювалися українці – **моя хата скраю*** (29.12.2014, П. Порошенко) – конотація; *І скільки би нам не грозив **Путін** повномасштабною агресією – ми не повинні йти йому на поступки. Перед початком Другої світової війни великий британський державний діяч **Вінстон Черчилль** сказав, що коли країна, вибираючи між*

війною і ганьбою, обирає ганьбу, – вона отримує і ганьбу, і війну (21.09.2014, О. Тягнибок) – номінація);

– прецедентні ситуації (*Бо це знаєте, із раба, слухняного громадянина, який за сто гривень чи за кіло гречки вибирає тут у Києві, знаєте, Черновецького...* (28.03.2017, Л. Лук'яненко) – конотація; *Де ми фактично представляємо насправді ту саму свіжу кров, ту саму свіжу кров, яка прийшла, свіжі сили, нові обличчя, які прийшли з низів, з Майдану, з Грушевського, з лінії протистояння* (03.07.2018, А. Білецький) – номінація);

– прецедентні тексти (*Якщо ти ідейний, правий студент, який прагне змін та спілкування з такими ж націоналістично спрямованими людьми, у яких серце починає швидше битися при баченні українського прапора або при звучанні «Зродились ми великої години», то цей університет точно не для тебе* (12.09.2017, І. Фаріон) – конотація; *Це була моя друга книжка, яку я прочитав українською мовою. Насправді так, це Харків все-таки. Тобто перша була «Пригоди електроніка» <...>, а друга була Антін Потоцький «Історія України»* (03.07.2018, А. Білецький) – номінація).

Кількісний аналіз зібраного фактичного матеріалу демонструє таке співвідношення актуалізації прецедентних феноменів кожного виду (номінативного / конотативного): у всіх типах прецедентних одиниць переважають одиниці власне номінативного характеру, проте кожен четвертий прецедентний феномен, актуалізований в українськомовному політичному дискурсі, реалізує й конотативну навантаженість (Додаток Д).

Ті прецедентні одиниці, що виступають конотатами в контексті актуалізації, мають провідну аксіологічну функцію серед функцій реалізації, денотати – з-поміж інших функцій, виконують номінативно-інформативну.

3.2.2. Аксіологічна функція, або оцінна, – одна з найбільш потужних функцій прецедентних феноменів. Це пов'язано насамперед із тим, що кожна прецедентна одиниця є носієм соціокультурних цінностей, орієнтиром на позитивні характеристики й антицінності. Уведення будь-якого прецедентного

феномену в певний контекст активізує закодовану інформацію, що дає змогу реципієнту ототожнювати або протиставляти контекстову ситуацію, текст, образ прецедентному феномену. Відтак прецедентний феномен стає еталоном оцінки характеристик, подій, образів, що спонукає представників соціуму наслідувати поведінку, погляди, ідеї [73; 178].

Ю. Великорода за такими ж ознаками виокремлює функцію характеристики прецедентних феноменів у медіа-дискурсі, диференціюючи такі типи її реалізації: 1) через метафору; 2) через порівняння; 3) через вставне речення [17, с. 157–158]. Схожі типи спостерігаємо і в політичному дискурсі, як-от: *Але тоді вони психологічно стріляти не могли... І Гіркін розкошував і насміхався над дурними хохлами...* (07.10.2019, Т. Чорновол) – через метафору; *Для цього їм потрібно в другий тур, як свого часу Кучма проводив Симоненка цілеспрямовано, їм потрібно брати з Опозиційного Блоку* (25.08.2015, О. Доній); *Отже, Зеленський почав як Гітлер. А як він закінчить?* (27.09.2019, Т. Чорновол) – через порівняння (у першому прикладі – прецедентних ситуацій, у другому – прецедентних імен); *Нинішній Сталін – Путін – так само вбачає забагато України всередині нас* (10.09.2014, В. Кириленко) – через вставну конструкцію. Проте аналіз фактичного матеріалу дослідження спонукає нас розширити парадигму типів реалізації аксіологічної функції. Зокрема прецедентні феномени політичного дискурсу актуалізують її також через: 4) відіменникові прикметники (*Ти назвав ключову річ, яка керує суспільною думкою: ахметовські, фірташівські, пінчуковські, порошенківські телеканали*) (21.03.2017, В. Парасюк); 5) перехід власних назв до загальних (антономазію) (*Є там Ковальчук, він там свою історію робить, а є оці всі березенки і березенки...*) (20.02.2019, А. Гриценко); 6) перифразу (*Та як вас земля носить?! Як вас носить ця Шевченкова земля?!*) (08.05.2018, І. Фаріон). У крайньому прикладі аксіологічна функція прецедентного імені, реалізована через перифразу, виражена за допомогою іншого прецедентного імені (**Шевченкова земля** – Україна). Однак перифраза введена автором у ще один прецедентний

феномен – прецедентне висловлення, провідною функцією якого в наведеному контексті є експресивна (експресивно-декоративна).

Найчастіше аксіологічна функція прецедентних феноменів реалізується як провідна через прецедентні імена, як-от: *У другий тур пройдуть Порошенко і який-небудь Вілкул, і що будуть змушені робити всі виборці?* (25.08.2015, О. Доній); *Посадіть родину Порошенка, Яценюка там, Гройсмана, всіх тих політиків уряду і відправте їх на фронт. От вони туди ще не доїдуть, а віна уже закінчиться* (15.11.2016, Н. Савченко); *За кого ви нас маєте, якщо ви заносите б статтю Путінського мовного закону «Про засади мовної політики» від 03 липня 2012, яка звучить так...* (08.05.2018, І. Фаріон) та ін. Рідше – через прецедентні ситуації, наприклад: *...добитися від України фактичного визнання терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР» як представників Донбасу і в такий спосіб легітимізувати та перевести в довготривалу фазу російську окупацію цієї частини України, наприклад, в форматі чергової Придністровської «незалежної республіки»...* (06.09.2014, О. Тягнибок); *Бо зараз влада реваншу і капітуляції. І кримінальне переслідування Пашинського – це помста за Майдан, захист України, конфіскацію грошей Януковича* (04.10.2019, Т. Чорновол) та ін. Прецедентні тексти та висловлення переважно актуалізують аксіологічну функцію як другорядну, але це не зменшує потужності ціннісного навантаження цих одиниць.

Серед політичних прецедентних феноменів активними носіями певної системи суспільних цінностей є прецедентні імена та прецедентні висловлення. Якщо на аксіологічну складову прецедентних імен політиків впливає їх статус, рішення, прецедентні ситуації, в яких вони були учасниками і т. ін., то, наприклад, політичні гасла, як різновид політичних прецедентних висловлень, передусім побудовані на тій чи тій ціннісній орієнтації суспільства. Розглянемо це явище детальніше [160].

За моделлю Ш. Шварца виокремлюють десять типів цінностей, серед них: безпека, конформність, традиція, самостійність, стимуляція, гедонізм, досягнення, влада, доброзичливість, універсалізм [26]. Аналіз політичних гасел

президентської виборчої кампанії 2019 р. в Україні засвідчив, що найчастіше серед них кодуються цінності типу «влада» (22,5%). Важливою ознакою таких прецедентних висловлень є те, що в українськомовному політичному дискурсі сучасності прагнення до влади може приписуватися і кандидатам, наприклад: *Кандидатів багато – президент один!* (2019, П. Порошенко); *Андрій Садовий 2019 – Наступний* (2019, А Садовий); *Ляшко – народний президент* (2019, О. Ляшко); і виборцям (народу), як-от: *Президент – слуга народу. Незабаром* (2019, В. Зеленський); *Влада для нас не самоціль. Ми хочемо, щоб вона належала народу* (2019, О. Мороз). Аналіз передвиборчих гасел українського дискурсу 2019 року також засвідчує потужні маніпуляції не лише з ціннісно-раціональними категоріями, а й з емоціями суспільства, наприклад: *Зробимо їх разом!* (2019, В. Зеленський); *Постав галочку – закрий їм лавочку* (2019, В. Зеленський) та ін. У таких одиницях кандидат / політична сила грає на потужному негативному ставленні українського суспільства до політичних діячів, водночас не зараховуючи себе до таких, а ототожнюючись із виборцем. Цю маніпуляцію підсилює й низький (розмовний, простонародний) стиль мовлення окреслених висловлень.

Актуальними для українських політичних гасел є також цінності безпеки (17,5%) та традиції (17,5%), наприклад: *Земля українцям чи чужинцям?* (2019, О. Ляшко); *Наші свята – не віддамо!* (2019, Є. Мураєв); *Ми – Україна. Державна мова – запорука єдності!* (2019, П. Порошенко) та ін. Однак важливим екстралінгвальним фактором для декодування аксіологічного підґрунтя категорії «традиції» в політичних прецедентних висловленнях досліджуваного періоду українськомовного дискурсу є належність кандидата / політичної сили до певної ідеології: україноцентристської чи федеративної [165]. Адже саме 2014–2019 рр. стали періодом загострення протистояння в українському суспільстві прихильників радянських традицій та борців за відновлення власне українських культурних надбань. Такі процеси є досить потужними й вагомими для розвитку лінгвокогнітивної бази, тому передусім віддзеркалюються в найрізноманітніших дискурсах, зокрема й політичному.

Ціннісні категорії традицій та безпеки завжди актуальні в політичному дискурсі в періоди воєнних інтервенцій, відновлення незалежності, внутрішньо-суспільних самоідентифікаційних процесах.

На цінностях групи «самостійність», які пропагують оригінальність, творчість, незалежність, відкритість до змін, ґрунтуються 12,5% аналізованого матеріалу, як-от: *Єдина незалежна Богословська* (2019, І. Богословська); *Державний апарат, геть з економіки України!* (2019, Г. Балашов) та ін.

Популярним ціннісним підґрунтям серед українських політичних гасел є акцентуація уваги на досягненнях, характеристиках кандидата (політичної сили), прецедентні висловлення цього типу складають 10%, наприклад: *Реальні справи, а не брехливі обіцянки* (2019, П. Порошенко); *Чесний президент – служитиме людям!* (2019, А. Гриценко) та ін. Дуже часто в політичних гаслах перетинаються ціннісні настанови груп «досягнення» та «влада», що зумовлено їх спорідненою природою, як-от у *Сильний лідер – міцна країна!* (2019, В. Наливайченко); *Обирай господаря! Вибір є!* (2019, В. Скоцик) та ін. Загалом укрупнена вартісна категорія самоствердження, що вміщує вартісні індекси «влада» та «досягнення» репрезентована у 32,5% досліджуваного матеріалу.

Дослідники українського політичного дискурсу зауважують, що для більшості українського суспільства найважливішими є цінності групи збереження, до якої входять такі типи, як «безпека», «конформність» і «традиція» [26, с. 35]. Аналіз політичних гасел української президентської виборчої кампанії 2019 р. ще раз підтвердив таку думку: укрупнена вартісна категорія збереження декодується у 40% аналізованих одиниць (Додаток Е).

Одиничними прикладами репрезентовані аксіологічні індекси: «конформність» (*Відбудуємо стабільність* (2019, О. Вілкул), «стимуляція» (*Країна Запрацює* (2019, С. Тарута), «доброзичливість» (*Гарантую! Ціни на газ буде знижена в 4 рази* (2019, С. Каплін), «універсалізм» (*Гарантую повагу* (2019, С. Тарута). Єдиний тип цінностей за моделлю Шварца, який не є актуальним для українськомовного політичного передвиборчого дискурсу, – це гедоністичний. Очевидно, що у країні із суттєвими економічно-фінансовими,

культурно-ідентифікаційними, воєнно-територіальними й іншими проблемами, гедоністичні цінності не можуть популяризуватися представниками політичної еліти (влади), головне завдання якої передусім розв'язати окреслені вище питання.

Досить часто задля досягнення кращого сугестивно-персуазивного ефекту в політичні гасла кодують одразу кілька цінностей різних вартісних індексів, наприклад: *Новий курс України. Закон і порядок!* (2019, Ю. Тимошенко) – «самостійність» (відкритість до змін) та «безпека»; *Нас – більшість!* (О. Вілкул) – «конформність» та «влада» та ін.

Маніпуляція аксіологічним навантаженням прецедентних феноменів у політичному дискурсі загалом є досить поширеним явищем, що застосовують не лише в передвиборчих текстах, але й у мовленні ритуальних жанрів політичного дискурсу. Шостий президент України в одному зі своїх новорічних привітань застосував зіставно-протиставний прийом аксіологічного навантаження різнотипних прецедентних одиниць. Цей прийом ґрунтований на зіставленні прецедентних одиниць одного типу, що мають споріднену ознаку, і водночас є антонімічними в когнітивно-ціннісному навантаженні. Наприклад: *Читаємо Жадана чи слухаємо Марув?* (31.12.2019, В. Зеленський) – зіставлено прецедентні імена, що належать відомим особам сучасного шоу-бізнесу, але репрезентують протилежні суспільно-політичні орієнтації: підтримка українського патріотичного руху й підтримка активних зв'язків із країною-агресором. За аналогією подібний прийом актуалізується через інші приклади цього ж політичного ритуального тексту: *Ті, хто святкує 8-ме березня? Чи навпаки вважає його пережитком «совка»?* (31.12.2019, В. Зеленський) (протиставлення аксіологічного навантаження прецедентної ситуації різними суспільними групами); *Якби Сковорода чи Хмельницький мали б різні погляди щодо НАТО? Нам було б важливо, до якої церкви ходять Каденюк та Лобановський?* (31.12.2019, В. Зеленський) (зіставлення прецедентних імен із глибокою національно-ціннісною когнітивною навантаженістю та прецедентних ситуацій сучасних реалій, що мають суспільно-конфліктну

складову) та ін. Окреслений прийом має потужний вплив на суспільну свідомість через концентрацію значної кількості лінгвокогнітивних одиниць у відносно невеликому ритуальному тексті. А завдяки маніпуляції аксіологічним потенціалом прецедентних одиниць різного часу і сфери походження, різної глибини прецедентного навантаження мовець персуазивно підводить адресата до нівеляції ціннісної складової слабших прецедентних одиниць (із слабшою прецедентною семантикою). В аналізованому крайньому прикладі такими одиницями є політичні прецедентні феномени сучасного походження.

Подібні прийоми можуть апелювати не лише до аксіологічної функції прецедентних феноменів, але й до культурного коду, закладеному в кожній одиниці. Саме він здатен реалізувати ще одну функцію прецедентних одиниць – парольно-ідентифікаційну.

3.2.3. Парольно-ідентифікаційна функція ґрунтована на внутрішній когнітивній природі прецедентного феномену: прецедентна одиниця є культурним кодом, який може бути декодований лише представниками певного соціуму. Важливим для взаєморозуміння мовця і реципієнта є їх належність до однієї соціальної групи (народності, нації, релігії, класу тощо). Через прецедентний феномен адресант фактично здатен ідентифікувати «свого» та «чужого». Тому вияв цієї функції в універсально прецедентній групі феноменів буде набагато слабшим у порівнянні із національно прецедентними й соціумно прецедентними феноменами [17]. І. Богданова виокремлює консолідувальну функцію, яка полягає в налагоджуванні контакту між автором і читачем [11], Л. Меркотан за схожими ознаками виокремлює парольну [96].

Залежно від типу суспільно-культурного коду, що може містити й аксіологічну складову, прецедентні феномени сучасного українськомовного політичного дискурсу з провідною парольно-ідентифікаційною функцією можна умовно поділити на такі ідентифікаційні групи:

1. Релігійну, наприклад: *Ідемо в неділю до церкви чи нічого не робимо у суботу?* (31.12.2019, В. Зеленський) – через прецедентні ситуації, що

актуалізують певні традиції, адресат здатен декодувати звичаї тієї чи тієї релігійної спільноти (у наведеному прикладі – християнської та юдейської).

2. Національну, наприклад: *Вони житимуть, сподіваюся, вже в іншій країні, яку пов'язуватимуть з сьогоднішнім лише кілька сакральних речей: вишиванка, борщ, українська пісня і **Майдан*** (30.03.2015, Є. Рибчинський) – прецедентна назва, підсилена у контексті концептами-символами, вирізняє саме українську національну культуру з її кодовою системою; або *Якщо ми не будемо **воювати за Донбас**, очевидно, що нам доведеться **воювати за Львів незабаром*** (01.11.2016, Д. Корчинський) – прецедентні назви топонімічного походження із завуальованим антонімічним кодом у поєднанні з покликанням на прецедентні ситуацію (події російсько-української війни) повноцінно може бути декодоване лише носіями української суспільної когнітивної свідомості; або *Так само, як ми засудили **президента Януковича** за державну зраду за європейським правом *in absentia* (заочно), так само Генеральна прокуратура України ще восени цього року була готова завершити **справу щодо Януковича, Захарченка, Якименка, Шуляка та інших організаторів розстрілів на Майдані in absentia*** (20.11.2019, Ю. Луценко) – прецедентна ситуація та прецедентні імена політичного походження мають не лише семантично-раціональний зміст, але й потужну емоційну складову, яка декодується лише свідомою частиною української нації.

3. Професійну, наприклад: *Отож, «**зелені чоловічки**» – це вам не **БАРИГИ!** В цьому бюджеті вже закладена система піару та популізації **Зеленського на... корупції...*** (20.09.2019, Т. Чорновол) – прецедентні назви, що являють собою так звані політичні ярлики, зазвичай повноцінно дешифруватися можуть лише тими суспільними групами, що безпосередньо займаються політикою (політики, політичні журналісти, політичні аналітики та ін.), інша частина суспільства переважно здатна осмислити лише поверхово-прецедентний зміст; або ***Групу Портнова Коломойський після цих домовленостей відразу забрав від Юлі і відправив на підкріплення Януковича. Портнов став юристом режиму, а його група Пилипенки-Писаренки –***

авторами «диктаторських законів» (06.09.2019, Т. Чорновол) – імена **Портнов, Пилипенко, Писаренко** є прецедентними лише для політичного кола, адже вони репрезентують імена не топ-політиків, а знакових постатей для внутрішньополітичних процесів певного періоду. Соціумно прецедентні ситуації в публічному контексті також здатні виконувати кілька функцій: і парольно-ідентифікаційну, і прагматично-персуазивну, як-от: *А хто тоді буде розвивати науковий стиль української мови? А що тоді буде з нашими термінними системами? У нас вже ті термінні системи палили на початку ХХ ст.! Уже з нашої мови було вилучено 14,5 тис. термінів і знищено десятки словників! І ми отримали яму в українському термінотворенні і з величезними силами це відбудовували і відбудовуємо* (08.05.2018, І. Фаріон). Повноцінно декодувати такі одиниці здатні представники конкретної професійної сфери, зокрема науковці лінгвістичної й історичної спеціалізації, але завдяки контексту окреслені прецедентні феномени є потужним аргументом для українського адресата.

4. Регіональну, як-от: *Але їм (СБУ – Т. С.) більше до вподоби помагати таким нардепам як **Молоток** захоплювати владу. Тому що **Молоток** має дірку на кордоні і співпрацює з Російською Федерацією по контрабанді...* (04.09.2018, А. Семеніхін) – актуалізація прецедентного імені та прецедентної ситуації, яку декодувати можуть переважно представники певного регіону (у наведеному прикладі – Чернігівщини).

5. Ідеологічну, наприклад: *Хто такий **Порошенко**, хто такий **Бандера**, ну? – Ну діячі то й діячі... – **Ворог України і Провідник української нації*** (04.09.2018, А. Семеніхін); *... якщо ви неспроможні посадити винних за **Небесну Сотню**, якщо ви неспроможні робити економічний зріст в країні, ну значить ви імпотенти, значить ви нічого не здатні...* (21.03.2017, В. Парасюк) – прецедентні феномени, зокрема політичного й політично-історичного походження, можуть мати диференційні способи декодування залежно від ідеологічних переконань адресата.

Парольно-ідентифікаційна функція як провідна найчастіше реалізується через соціумно прецедентні та національно прецедентні феномени, оскільки саме ці типи лінгвокогнітивних одиниць мають окресленого, передбачуваного адресата. Її актуалізаторами можуть бути прецедентні феномени різних типів: прецедентні імена (*Вони не є люди за Росію, за Радянський Союз, вони за лимонад «Колокольчик», за Чебурашку, за Крокодила Гену, тобто за те, на чому вони росли, що вони їли у дитинстві, що їх з дитинства оточувало* (03.07.2018, А. Білецький); прецедентні висловлення (*Ми – Україна. Помісна церква – запорука незалежності!* (2019, П. Порошенко); прецедентні ситуації (*Нас чекає не мир, а животіння в атмосфері страху і терору, закриття кордонів і «безпредел» влади, що буде триматися на багнетах терористів та Путіна. І Майдан тоді не допоможе...* (02.10.2019, Т. Чорновол); рідше – прецедентні тексти (*«Зелені» брехали про все: починаючи з велосипедів і закінчуючи миром та дешевим газом* (27.09.2019, Т. Чорновол).

Концепцію «свої – чужі» широко застосовують у сучасному українськомовному політичному дискурсі, досить часто вона стає фундаментом іміджевого образу політика та / чи політичної сили (О. Ляшко, ВО «Свобода», більшість кандидатів у народні депутати за мажоритарними округами 2014 р. і 2019 р. парламентських виборчих перегонів), провідною ідеєю виборчої кампанії (В. Зеленський 2019 р., П. Порошенко 2019 р., Є. Мураєв 2019 р., «Слуга народу» 2019 р.). Проте в кожному окремому випадку в основу такої концепції покладено різні принципи диференціації, що чітко простежується в передвиборчій риториці політиків, зокрема й через прецедентні феномени. Розглянемо кілька прикладів.

1. Принцип «народ – політична еліта (влада)» є класичним для будь-якого політичного дискурсу. Спроби побудувати образ кандидата «з народу» трапляються кожен виборчу кампанію. У сучасному українськомовному політичному дискурсі імідж окресленого типу сформований, наприклад, у **О. Ляшка**, чие прецедентне ім'я також містить відповідні конотати: «чоловік з вилами», «вершник на вилах», «простий хлопець», «захисник бідних». Інколи

його характеризують через інші прецедентні імена, як політичного, так і позаполітичного походження, як-от: «український **Володимир Жириновський**», «український **Робін Гуд**», «**Устим Кармелюк**», спільними ознаками яких є конфліктність, красномовність, публічна допомога бідним людям та ін. Риторика цього політика також відповідає іміджеві «людина з народу»: мовлення насичене українськими прислів'ями, приказками, фразеологізмами, часом – українською лайкою, лексикою низького стилю, наприклад: *Ну коли у **Бені Коломойського**, у цієї морди, вибачте мене, брехливої, жадібної, у якого руки по лікоть у крові, який не знав, яку сраку поцілувати Януковича, і починаючи ще від **Кучми**, свої мільярди гріб, коли я був опозиційним журналістом...* (14.10.2014, О. Ляшко); *Ну а «**Путін – х***о, переможе – добро!**», то хіба висококreatивна, високодуховна... Ви кажете, дебільна реклама... – По-моєму, дуже креативно... А ви вважаєте, що більш креативно написати «**Путін – добро, переможе – зло**»? (14.10.2014, О. Ляшко) та ін. Для прецедентних висловлень та імен, наведених у контексті вище, парольно-ідентифікаційна функція є вторинною, первинною ж є експресивно-декоративна.*

В українському політичному дискурсі функціонують прецедентні ситуації скандального характеру, центральною дійовою особою яких є О. Ляшко: поїдання землі у Верховній Раді України, приведення корови до Кабінету Міністрів України, а також чимало бійок у сесійній залі Верховної Ради України та ін. У сукупності окреслені лінгвальні й екстралінгвальні ознаки сприяють тому, аби прецедентне ім'я **Ляшко** декодувалося як «своє» для значної кількості українського електорату.

Політичні гасла О. Ляшка та його партії є яскравим прикладом реалізації парольно-ідентифікаційними функції, як-от: ***Олег Ляшко – народний президент!**, **Розженемо прокурорів і суддів!*** та ін. Цю ж функцію за принципом диференціювання «народ – влада» виконують і політичні гасла В. Зеленського та його політичної сили «Слуга Народу», наприклад: ***Кінець епохи жадібності – 21 квітні 2019, Зробимо їх разом!**, **Прийде весна –***

будемо саджати! Ці прецедентні висловлення також уміщують лексику низького стилю, розмовний сленг, а прецедентне ім'я **Зеленський** містило характеристику «людини з народу» під час президентської виборчої кампанії 2019 р.

2. Принцип «українська нація – чужинці (загарбники, окупанти)» притаманний передусім риториці й іміджеві політичних сил націоналістичної ідеології, у сучасному українськомовному політичному дискурсі такими є **ВО «Свобода», ПП «Правий Сектор», ПП «Національний корпус» (Азов)**. Прецедентні назви цих організацій, а також прецедентні імена їх лідерів (**Тягнибок, Ярош, Білецький**) і публічних спікерів декодуються більшістю українського суспільства як захисники української культури, мови, території та ін. радикального спрямування. У суспільно-ідеологічних протистояннях така характеристика може набувати негативної конотації.

Риторика лідерів і кандидатів націоналістичних сил активно підтримує окреслену асоціативну конотацію через актуалізацію прецедентних феноменів різних типів з кодом захисників національних цінностей, як-от: *Націоналісти, вони кров від крові, плоть від плоті українського народу* (03.07.2018, А. Білецький); *Щоб він подумав, коли б на Хрещатику зустрів військовиків в українській військовій формі з тризубом та синьо-жовтим прапором, але московською мовою на устах? Так це ж перевдягнений в українську форму ворог-московит! Окупант в українському строї крокує Хрещатиком!* (31.10.2019, І. Фаріон); *77 років тому Українська Повстанська Армія боролася за Українську Самостійну Соборну Державу «без холопа і без пана». Сьогодні ми, українські націоналісти XXI століття, продовжуємо цю боротьбу.* (14.10.2019, О. Тягнибок) та ін. Прецедентний вислів виражений афоризмом біблійного походження, прецедентна ситуація проблеми двомовності в Україні, прецедентний вислів літературного джерела, що одночасно став гаслом кількох українських суспільно-політичних рухів – усі вони в наведених контекстах репрезентують код ідентифікації представників української нації із

націоналістичними, патріотичними поглядами, яким завжди протиставляють загарбників, ворогів, чужинців.

3. Принцип «український народ пострадянських цінностей – бандерівці (праворадикали)», на жаль, досі присутній в сучасному українському політичному дискурсі. Через чимало суспільно-політичних, історичних, і навіть лінгвокогнітивних обставин ми констатуємо наявність прецедентних феноменів, що актуалізують парольно-ідентифікаційну функцію саме за принципом протиставлення пострадянських цінностей із позитивною конотацією і національних (за визначенням прихильників перших – «бандерівських») із негативною конотацією. Такі прецедентні одиниці реалізуються в політичному мовленні представників проросійської, федеративної ідеології [165], до якої належать **Р. Ахметов, О. Вілкул, І. Кива, В. Медведчук, Є. Мураєв, В. Рабінович, В. Янукович** та ін., наприклад: *Наші свята – не віддамо!* (2019, Є Мураєв); *Наші люди – не віддамо!* (там же); *Об'єднані заради миру* (2019, Ю. Бойко, В. Рабінович); *Танки бруду не бояться. Перемога буде за нами! 3 9 травня!* (09.05.2018, О. Вілкул) та ін. Прецедентні імена цих політиків містять семантичне навантаження відповідно до цінностей, які вони пропагують. Проте варто зазначити, що в українськомовному політичному дискурсі риторика таких політичних діячів обмежена, оскільки більшість із них послуговуються російською мовою, агітаційні кампанії також ґрунтуються не на українській. Тому в розрізі українськомовного сучасного політичного дискурсу аналізу підлягають лише їх прецедентні імена та ті тексти, у яких використано державну мову (відповідно до законодавства України), як-от: політичні гасла візуальної реклами, офіційні тексти агітаційних програм та ін.

Проте окреслений принцип інколи набирає зворотної сили: через несприйняття й засудження радянських реалій та цінностей як таких, що належать окупаційному режимові, вони ідентифікують як «своїх» – «бандерівців» – націоналістів, патріотів, наприклад: *Проте цю державність ми змушені щоденно обстоювати. Усі 27 років. В інформаційному просторі та*

суспільній свідомості. В економіці та політиці. На кожних виборах... **На чергових Майданах...** А тепер – і на війні (яка точиться вже, між іншим, п'ятий рік – довше ніж т. зв. «Великая Отечественная») (14.10.2018, О. Тягнибок).

Аналізоване ціннісне протистояння відбувається передусім у суспільній українській когнітивній базі, а політичний дискурс є фактично майданчиком, де воно реалізується через найрізноманітніші прецедентні феномени. Подібне явище є характерним для національних суспільних груп, що відносно недавно здобули незалежність. У лінгвополітичному розрізі цієї роботи ми можемо однак констатувати поступове згасання окресленого суспільного аксіологічно-когнітивного протистояння й усталення проукраїнських цінностей. Доказом того є зменшення в досліджуваному часовому проміжку прецедентних одиниць носіїв прорадянських, проросійських, антиєвропейських аксіологем і кодів в українськомовному політичному дискурсі.

4. Принцип «земляк – чужинець» зазвичай виявляється в політичному дискурсі регіонального рівня, зокрема у виборчих кампаніях кандидатів у народні депутати за мажоритарними округами, у місцевих виборчих кампаніях. Тому найяскравішими прикладами реалізації такого принципу є соціумно прецедентні феномени регіональної групи, як-от: **Верещук Ірина – наша людина!** (Львівщина, 2014) **«Самопоміч» прийде – Галичанський порядок наведе!** (Кривий Ріг, 2016), **Кернес – наш мер** (Харків, 2015) та ін. Схожі політичні гасла мають на меті сприяти ідентифікації прецедентних імен політсил та політиків як співвітчизників, що знають місцеві проблеми.

Прецедентні феномени, що реалізують парольно-ідентифікаційну функцію, фактично виступають інструментами реалізації в мовленні широких ідей, образів, ціннісних систем через відносно компактну мовленнєву форму. Згадана властивість прецедентних одиниць є ще одним проявом парольно-ідентифікаційної функції, хоч і тісно переплетена з людично-євфемістичною.

3.2.4. Людично-евфемістична функція полягає у здатності прецедентних одиниць у найрізноманітнішій формі «прикрашати» дійсність, «розважати» слухача. Дуже часто мовець має певні причини уникати прямого висловлення своєї думки, характеристики певної ситуації чи явища, особливо це поширено в політичному дискурсі. Наприклад, для пом'якшення пояснення непопулярних рішень, складних для розуміння процесів, трагічних наслідків і т. ін. використовується евфемістичний потенціал прецедентних феноменів, як-от: *Коли була комісія по Іловайську, і коли справді була серйозна історія, коли на трибуні на День Незалежності стояли Порошенко, Муженко і Гелетей, а в цей час сотнями гинули наші* (12.02.2019, А. Гриценко). Процес евфемізації визначається як стратегія уникнення істини і є одним із основних у просторі будь-якого політичного дискурсу.

З іншого боку, іронія, сатира часто застосовується задля негативної характеристики політичного опонента й водночас уникнення прямого конфлікту з ним, наприклад: *У сухому залишку на ключових посадах опинились «любі друзі», люстровані адвокати спонсора* (про Богдана та Коломойського – Т. С.) *і ручний генерал* (Хомчак – Т. С.) (22.05.2019, А. Білецький). Хоч деякі дослідники розглядають окреслені властивості як окремі функції, а подекуди і в межах інших функцій (комунікативної або естетичної) [див. 11; 75; 96], вважаємо закономірним об'єднати ці характеристики, оскільки мета їх активізації в мовленні одна: приховати пряме значення чи думку.

Людично-евфемістична функційна навантаженість тісно переплетена із експресивно-декоративною, що зумовлено їх схожою природою. Тому прецедентні одиниці досить часто реалізують обидві функції, як-от: *Я вже бачив, в якому напрямі рухається Михайло Саакашвілі, я відчув як йому важко, психологічно важко: він був цар, вирішував долі мільйонів, а тут його взяли брутально, ще й за волосся вишвирили* (12.02.2019, А. Гриценко); *Сьогодні вже не тільки москаль на Україну зуби скалить. Вже й інші сусіди норвлять вказувати, як їй жити* (14.10.2018, О. Тягнибок). Через експресивно забарвлену лексику, фраземи актуалізуються прецедентні ситуації

політично-дипломатичного характеру глибинної й поверхової прецедентної семантики (**президенство Саакашвілі, позбавлення його громадянства й сутичка на кордоні; російсько-українська війна, видача паспортів Угорщиною на українській прикордонній території, тиск з боку учасників Мінських домовленостей та ін.**) (див. п.п. 3.2.5).

Аналізуючи людично-евфемістичну функцію прецедентних ситуацій в українськомовному політичному дискурсі, натрапляємо на не лише спроби атрактивної маніпуляції свідомістю адресата через гру емоційно-забарвленою лексикою, як у наведених прикладах, а й на спроби нівеляції аксіологічного навантаження прецедентних ситуацій, важливих для значної частини українського суспільства, наприклад: *Де неважливо як названа вулиця, бо вона освітлена та заасфальтована. Де немає різниці, біля якого пам'ятника ти чекаєш дівчину, в яку ти закоханий* (31.12.2019, В. Зеленський). Мовна гра й акцентування на цінностях інших категорій пом'якшує ефект донесення позиції, що здатна викликати активну негативну реакцію соціуму.

Окрім прецедентних ситуацій, людично-евфемістичну функцію часто реалізують прецедентні імена, як-от: *У мене питання: я ж ніхто, я доторканий. У вас – прокурор-кум, у вас НАБУ, ДБР, САП, от геть усе. Чому я не в тюрмі до тепер?* (12.02.2019, А. Гриценко); *Та не могла, бо народ наш, українська нація, не могли вибрати президентом ні Чорновола, ні Лук'яненка, ніякого іншого націоналіста. Вона мусила обрати комуніста, і вона обрала комуніста* (28.03.2017, Л. Лук'яненко). Наведені приклади засвідчують взаємопроникність людично-евфемістичного потенціалу прецедентного феномену та явища перифрази. Перифраза, за тлумаченням науковців, це стилістичний засіб, який полягає в непрямому, описовому позначенні будь-чого, сприяє посиленню експресивного фону [39, с. 41]. Але не кожна перифраза є виявом людично-евфемістичної й експресивно-декоративної функції прецедентного феномену, оскільки цей стилістичний троп здатен завуальювати й інші одиниці мови, які не належать до категорії прецедентних одиниць.

Реалізація прецедентних імен із людично-евфемістичним ефектом може здійснюватися через інші прецедентні імена, прецедентні ситуації і т. ін., наприклад: *...і він – кум Путіна, і він відкрито за федерацію, <...> і він раптом став наближеним до президента* (12.02.2019, А. Гриценко); *Один з очільників прокуратури часів режиму Януковича – Ренат Кузмін (який всім відомий як «той, що саджав Юлю») – знову на коні. Він – народний депутат* (06.09.2019, Т. Чорновол). У крайньому прикладі використано ім'я соціумно прецедентного типу, конотацію якого мовець здійснив через актуалізацію прецедентної ситуації та ще одного прецедентного імені вже національно прецедентного типу. У сукупності ці феномени реалізували людично-евфемістичну, номінативно-інформативну та прагматично-персуазивну функції.

Прецедентні висловлення містять також потужний людичний потенціал, що зумовлено їх формою та трьохрівневою семантичною структурою. Цей тип прецедентних феноменів найчастіше використовують задля створення мовної гри та евфемізмів, наприклад: 1) *...він мені пропонував десятеро людей у список за 50 млн доларів, я його **послав по відомому пішоходному маршруту** і після цього він почав мені мститися, мовляв, **я поставлю на тобі хрест!*** (14.10.2014, О. Ляшко); 2) ***Гарантую! Прибрати порох з нашої оселі!*** (2019, О. Шевченко); 3) ***Прийде весна, будемо саджати*** (2019, В. Зеленський). Перший приклад репрезентує актуалізацію висловлення низького стилю (лайки) через інше прецедентне висловлення, прийнятне в публічному дискурсі. У другому прецедентному висловленні політичного походження приховано обіцянку протистояння конкретному політичному опонентові, а третє натякає на наміри притягнення до кримінальної відповідальності представників політичної влади. Крайні два приклади належать до виборчої президентської кампанії 2019 р. в Україні, якій було притаманне жорстке політичне протистояння із взаємними звинуваченнями. Такі настрої яскраво відобразились у політичних прецедентних феноменах того періоду. Мовна гра в різних виявах та емоційно-змістових контекстах характерна не лише для

українськомовного політичного дискурсу, а й для американського, іспанського та ін. [див. 17; 234; 235; 238; 241].

Аналіз зібраного фактичного матеріалу засвідчує, що прецедентні тексти набагато рідше реалізують людично-евфемістичну функцію як провідну в українському сучасному дискурсі, як-от: *Але я дуже сподіваюсь, що ми можемо, на кінець, привити певну політичну культуру і в Україні. Щоб обирали не людину у футлярі, а вибирали зрозумілу біографію з повним розумінням, що ця людина з себе представляє* (19.02.2019, І. Смешко). Важливим для розуміння наведеного фрагменту, у якому актуалізовано прецедентний текст А. Чехова «Людина у футлярі», є екстралінгвальні чинники, зокрема відомості про те, що саме за автором наведеного прикладу в передвиборчий період (1-ше півріччя 2019 р.) закріпились асоціації із головним образом згаданого тексту.

Загалом людично-евфемістична функція прецедентних феноменів досить поширена в українськомовному політичному дискурсі. Евфемізація переважає в усних жанрах, мовна гра – у писемних, але актуалізуються вони у тісній зв'язці. Найчастіше цю функцію реалізують у мовленнях прецедентні висловлення, імена та ситуації, рідше – прецедентні тексти. Форми реалізації людично-евфемістичного потенціалу зазвичай мають емоційну складову, що переплітає окреслену функцію із експресивно-декоративною.

3.2.5. Експресивно-декоративна функція містить такі виокремлені лінгвістами різновиди функцій прецедентних феноменів: експресивну або емоційну (вираження емоцій та почуттів) [17; 20], естетичну (увиразнення мовлення) [17], атрактивну (привернення уваги слухача) [11]. Нам видається доцільним об'єднання перерахованих ознак, оскільки, на відміну від інших типів дискурсу, таких як літературний чи медійний, політичний дискурс передбачає естетизацію мовлення для підсилення впливу на реципієнта. Експресивно-декоративна є невід'ємною функцією прецедентних феноменів у політичній комунікації, проте переважно не є провідною.

У поєднанні з аксіологічною експресивно-декоративна функційна навантаженість прецедентних феноменів використовується мовцями задля яскравої і влучної характеристики політичних опонентів, соратників та ситуацій, наприклад: *Але коли побачив у переговорчій групі в Україні сидить оця Медуза-Горгона (про Медведчука – Т. С.), яка куди не подивиться, стає мертвим...* (12.02.2019, А. Гриценко); *Через цей бойовий наказ номер 1 для Путіна Пашинський особистий ворог, адже, виходить, саме він почав проти агресора визвольну війну на Донбасі* (07.10.2019, Т. Чорновол), а також задля самохарактеристики, як-от: *Я казав, уже багато разів, насправді, **поганий той солдат, який не мріє стати генералом, так?! І поганий, мабуть, той політик, який не ставить перед собою найвищі цілі*** (03.07.2018, А. Білецький); *Якщо ти мене такою бачиш, то я така є. Принаймні у мене немає **прихованої сторони медалі**. У мене **дві сторони медалі** і я постійно йду ребром і ви можете бачити ці дві сторони медалі* (21.05.2019, Н. Савченко). Наведені приклади ілюструють, що окреслений функційний потенціал характерний для всіх типів прецедентних феноменів: вербальних і вербалізованих.

Поширеними в сучасному українськомовному дискурсі є поєднання експресивно-декоративної та номінативно-інформативної функцій, наприклад: *Тому ми, як частина Української нації, усіх – «**і мертвих, і живих, і ненароджених**» – не маємо морального права **розпродати надбання нації**, за яке боролися покоління українців і яке ми маємо передати у спадок нашим нащадкам* (11.11.2019, О. Тягнибок); *Сьогодні проголосовано в таємничому режимі разом із **комуністами, Партією Регіонів**, разом з усім оцим, знаєте, мотлохом політичним, який залишився від **Януковича**, **проголосували здачу частини Донбасу і проголосували амністію для вбивць нашого народу, для терористів, для армії Путіна, для найманців**. Сьогодні два закони, які проголосовані, які фактично перекреслили усю **боротьбу України на фронтах на Сході*** (16.09.2014, Ю. Тимошенко). У наведених прикладах актуалізують згадані функції прецедентні висловлення, прецедентні тексти, прецедентні ситуації. Вербалізовані прецедентні феномени реалізуються переважно через

специфічну описову вербалізацію, у якій інколи задіяні прецедентні імена. Специфіка описової вербалізації полягає у використанні лексики в непрямому значенні, іноді – з експресивним забарвленням. Пор.: *розпродати надбання нації* – дозвіл на продаж землі сільськогосподарського призначення; *здача частини Донбасу* – закон про особливий статус окремих територій Донецької та Луганської областей; *амністія для вбивць нашого народу, для терористів* – зміни до закону про амністію 2014 р.; *армія Путіна* – російська армія. За основними ознаками цих одиниць ми можемо охарактеризувати їх також як перифразу (див. п.п. 3.2.4).

Гармонійно взаємодіють прагматично-персуазивна й експресивно-декоративна функції, особливо в межах актуалізації прецедентного феномену в політичному тексті. Використання прецедентних висловлень, зокрема висловлень відомих постатей історії й сучасності, апеляція в мовленні до прецедентних текстів, особливо неполітичного походження, сприяє створенню іміджа інтелектуального, широко обізнаного, освіченого політика, тому окреслені одиниці активно вводяться представниками політичної еліти у власні тексти, як-от: *«Віддайте мені життя! Віддайте мені мою Батьківщину!»*, – ця цитата з *Ліни Костенко* може стати мотивом для відродження України, вільної та справедливої. (19.03.2019, О. Богомолець); Услесливе інтерв'ю пліснявого царедворця *Коротича з Януковичем* так і не змогло спростувати слів великого *Альбера Камю*: *«Мораль кримінальника – це безкінечне чередування перемог, що завершуються помстою, і поразок, що породжують відчай та озлоблення»* (15.02.2014, Ю. Луценко); *Тирани постійно відволікають увагу населення, впроваджуючи свої ідеї з допомогою пропаганди та, в той самий час, приховують правду і факти, що підтверджують її. У Рея Бредбері в «451 градус за Фаренгейтом» пожежники спалюють книжки поки більшість населення дивиться інтерактивне телебачення. Джордж Оруел у «1984» описує, як влада Океанії через двостороннє ТБ може постійно доносити свій варіант правди, водночас здійснюючи нагляд за своїми громадянами* (27.07.2017, С. Вакарчук). Прецедентні феномени із такою функційною

навантаженістю активно використовуються в писемних політичних жанрах, але й в усних – вони не є рідкістю.

Експресивно-декоративна функція інколи може компонуватися і з парольно-ідентифікаційною, як у прикладах: *Чому я весь час маю зважати на те, що мені каже чи **вуйко Сем**, чи хтось деінде?* (08.05.2018, І. Фаріон); *Ми, науковці, щоби отримати звання доцента й професора, маємо скласти іспит англійською мовою В2. Іспит, який ми складаємо, чесно кажучи, не в Україні, а нас записують: нашу розмову надсилають **вуйкові Семові** до Великобританії. Ми за це платимо 2600 грн – за те, що **вуйко Сем** подивиться, як ти там обертаєш язиком «ангельською» мовою... (08.05.2018, І. Фаріон). Прецедентне ім'я **Сем**, у якому закодоване покликання на представника англійської / американської нації, поєднане автором з власне українською, діалектною лексемою «вуйко» («дядько»), що й створює експресивний ефект із відтінком несумісності.*

Експресивно-декоративного ефекту мовці можуть досягати через трансформацію прецедентного феномену. Такі трансформації можуть мати різні форми вияву: від зміни одного звуку до зміни синтаксичних характеристик [80; 158; 163]. У межах дослідженого фактичного матеріалу ми виявили такі типи трансформацій, що підсилюють експресивно-декоративну навантаженість прецедентних феноменів:

1. Зміна одного або кількох звуків. Така трансформація переважно сприяє змінам поверхової семантики однієї лексеми прецедентного феномену, що стає додатковою характеристикою в семантичній структурі прецедентної одиниці, наприклад: *... і він відкрито за федерацію, щоб ми йшли у ту **Рашу**, у **Мутні союзи**...* (12.02.2019, А. Гриценко). Прецедентна політична назва міжнародної асоціації та / або договору **Митний союз** зазнала фонетичних змін, у результаті яких модифіковано поверхове лексичне значення однієї з лексем – структура прецедентної семантики поповнилась відтінком сем «прихований, непрозорий, сумнівний». Уживання одиниці у множині посилює негативне, скептичне експресивне навантаження одиниці.

2. Заміна або додавання значущої частини слова. Реалізація емоційного навантаження через афікси є типовим для системи української мови, тому й додавання таких афіксів, зокрема до прецедентних імен, трапляється і в українськомовному політичному дискурсі, наприклад: *А Ахметушка, казанський татарин, зі своїм баблом товчеться цілою країною і насправді є автором війни, і всьо нормально! І ніяких претензій до Ахметушки!* (08.05.2018, І. Фаріон). У наведеному прикладі суфікс -ушк-, притаманний російській мові, який має зменшувально-пестливе значення, сприяє вираженню іронічно-саркастичного ставлення мовця до особи – носія прецедентного імені, а також акцентуванні уваги на його проросійській позиції. Нетиповим, але яскравим є приклад заміни початку лексеми одного прецедентного імені значущою частиною іншого: *Зеленський, не будь ЗЕрошенком!* (28.05.2019, А. Білецький) – у такий спосіб реалізується перенесення характеристик одного політичного прецедентного імені на інше. *Отже, «слуги чужих народів» на чолі з Зе-Бабак-Зе-Новосад здійснюють своє основне завдання: маргіналізацію державного статусу української мови...* (18.11.2019, І. Фаріон) – додавання компонента **Зе-** засвідчує належність осіб носіїв прецедентних імен до політичної сили президента В. Зеленського, а навмисне «зрощення» цих імен виражає ставлення мовця до актуалізованих імен, як до єдиного цілого.

3. Уживання власних імен як загальних. На емоційно-декоративній функції антономазійних одиниць зупиняють увагу чимало науковців, але найбільшого ефекту вона досягає в разі широкої упізнаваності, здатності більшості декодувати всі рівні прецедентної семантики імені-джерела. У політичному дискурсі найчастіше апелюють саме до політичних прецедентних імен, як-от: *А ще Петро Яцик, мабуть, хотів би зустрітися з українськими бізнесменами, але виявив би, що великого українського бізнесу нема, а коли щось і є, то говорить також мовою окупанта: фірташі, ахметови, каламойські, парашенкі, бойки, вілкули, пінчуки та ін.* (31.10.2019, І. Фаріон); рідше – до позаполітичних, наприклад: *У чому небезпека шуфутінських і московських серіалів – асоціативна основа. Їм не потрібно перекладати на інші*

смисли свою пропаганду... (01.11.2016, Д. Корчинський). Антономазія переважно має на меті передачу негативних емоцій, акцентуацію уваги на негативному ставленні, часом – неповаги мовця до згадуваних імен. Прецедентні імена з антономазійними характеристиками активно вживаються як в усних, так і в писемних жанрах політичного дискурсу. У разі реалізації антономазії на письмі емоційна функція підсилюється особливостями графічного вияву – написання з маленької літери, інколи – у лапках, що задіює візуально-агенційну та мнемонічну підфункції [193, с. 91]. Однак у поодиноких випадках використання антономазії із позитивним емоційним навантаженням у писемних жанрах, такі графічні маркери відсутні, як-от: *Словом, пане меценате! Будьте спокійні. Конкурс буде, бо є дуже багато **Ромчиків Ковальських*** (31.10.2019, І. Фаріон).

4. Утворення додаткових лексем, схожих за формальними ознаками. Подібна трансформація трапляється досить рідко й в основному реалізується через прецедентні імена. За своїм стилістичним ефектом вона дуже схожа на антономазію: так само виражає негативне ставлення, своєрідну неповагу мовця до особи-носія прецедентного імені, наприклад: *Що стосується **Львовочкина, тигрьоночкина, котьоночкина**, я вже відповідав на це питання. Ці байки розказує такий же олігарх як і **Львовчкін, Коломойський*** (14.10.2014, О. Ляшко). У наведеному прикладі така модифікація створює ще й комічний ефект на основі перенесення родо-видових характеристик лексеми, спорідненої з ядерною семою прізвища. Разом зі збереженням зменшувально-пестливої форми така трансформація сприяє реалізації ще однієї додаткової функції – людично-евфемістичної.

5. Додавання та / або заміна конотативної лексеми. Цей тип трансформації прецедентних одиниць досить поширений у різних типах дискурсу, зокрема й у політичному. Переважно такі модифікації притаманні прецедентним іменам та висловленням, як-от: *Якщо говорити правду, якщо бути відвертим, якщо бути щирим, якщо бути прямим – це не продуктивно, ідіть голосуйте за **Злодійський Блок**, ідіть голосуйте за так звану **Сильну***

Україну, ідіть голосуйте ще за когось... (14.10.2014, О. Ляшко); *Кіно буде!* (28.01.2016, В. Кириленко). Наведені приклади репрезентують заміну лексем конотативного навантаження, додавання ж компонентів можна прослідкувати в такому ілюстраційному матеріалі: *Бюджет-2020. Кінець епохи бідності олігархів* (21.09.2019, О. Тягнибок); *«Слуги» чужих народів під покровом блазня Зе- цілком логічно і неминуче стали продовжувачами антиукраїнської мовної політики не лише партії регіонів, але і ліберально-гібридної мовної моделі часів Порошенка, Квіта і Гриневич* (18.11.2019, І. Фаріон). Трансформації конотативних лексем сприяють посиленню негативної емоційної оцінки, що відповідає емоційно-стилістичному забарвленню більшості сучасних політичних прецедентних феноменів. Окреслений тип трансформації, як і попередні, сприяє реалізації не лише експресивно-декоративної функції, а й людяно-евфемістичної.

Характеризуючи експресивно-декоративну функцію прецедентних феноменів, не можна оминати увагою такий компонент політичних текстів писемної форми, як епіграф. Епіграф зазвичай містить цитату, крилатий вислів покликання на інший текст і т.ін, а такі одиниці уналежнюємо до прецедентних феноменів, наприклад: *Учися чужого розуму, та свого не забути. Народна мудрість* (12.09.2017, І. Фаріон); *...а хто каже, що любить народ, а річ його ненавидить, той бреше...* *М. Костомаров* (19.07.2017, І. Фаріон) та ін. Однак епіграф у тексті слугує не лише прикрасою, але й виражає основну ідею, настрій, а подекуди й зміст усього тексту, тому ще однією, не менш вагомою функцією епіграфа є моделювальна.

Під час аналізу функційного навантаження прецедентних феноменів важливо враховувати їх різноплановість і потужну семантичну структуру. Саме ці фактори сприяють розширенню їх функційного потенціалу. Експресивно-декоративна функція, як провідна і як другорядна, реалізується через прецедентні феномени будь-якого типу, оскільки чи форма, чи зміст, чи походження завжди міститиме емоційний та / або естетичний компонент.

3.2.6. Прагматично-персуазивна функція прецедентних одиниць, як нам видається, тлумачиться досить вузько: вираження ставлення автора до висловленого та застосування прецедентного феномену лише як аргументу доведення думки. Ми не можемо говорити про маніпулятивну чи персуазивну функцію прецедентних одиниць у політичному дискурсі як окрему, оскільки всі феномени так чи так слугують єдиній провідній меті політичного дискурсу: вплив на адресата задля отримання чи збереження влади. Тому всі прецедентні одиниці, ужиті в українськомовному політичному дискурсі, про що йшлося вище, мають сугестивно-персуазивний потенціал, який завжди активізується під час їх вербалізації в політичній комунікації.

Прецедентні феномени можуть застосовуватися як аргументи на підтвердження думки політика-мовця, наприклад: *Я говорю, знову проходить десь там місяць і знов починають повторювати інші політики. Зараз уже йде до того, що проходить два-три дні і це повторюють всі політики. Тому, ви знаєте, як є законодавці в моді – Коко Шанель теж починала ні з чого, а от зараз на це рівняються всі* (15.11.2016, Н. Савченко); *Але єдина перша і остання повернення незаконно забраної у держави власності здійснив мій уряд. Це Криворіжсталь* (16.09.2014, Ю. Тимошенко); а також задля спростування твердження, як-от: *Вони на героїзм повісили ярлик «зрада» – переконали суспільство, що війна триває тільки тому, що на ній заробляє влада. Ось це якраз і була брехня гітлерівського масштабу, саме тому в неї так запекло повірили, попри елементарну логіку* (27.09.2019, Т. Чорновол); *І вишенька на торті, генерал Хомчак – Начальник Генерального Штабу. Архітектором наших майбутніх перемог буде творець і виконавець Іловайської операції* (22.03.2019, А. Білецький) та ін. Для політичного дискурсу така властивість прецедентних феноменів є однією із чи не найвагоміших, оскільки цей тип дискурсу не лише має окремі жанри, ґрунтовані на дискусії та полеміці, але й більшість політичних публічних текстів має полемічний характер. А будь-яка дискусія чи полеміка неможлива без аргументації.

Аргументація може спиратися на здатність прецедентної одиниці в короткій формі виражати складну змістовно-когнітивну систему лінгвокультурного феномену. У такому разі мовець має змогу зекономити мовні засоби і час без скорочення змісту й підтексту аргументу, наприклад: *І це означає, що за рішенням Верховної Ради, сьогодні в Україні було створено таке собі **Придністров'я** українське. Але якщо в Молдові **Придністров'я** створювалося абсолютно без погодження Молдови, то в Україні таке **Придністров'я**, такий анклав, створено якраз за рішенням Верховної Ради (16.09.2014, Ю. Тимошенко); Я хочу сказати, що у **Петра Олексійовича** дуже багато було досягнень і це так: **безвіз, Томос, мова, армія** – усе, що ви писали на бігбордах (19.04.2019, В. Зеленський); А я ж розумію, що в **Пентагоні**, 99% – зайді в комп'ютер і подивись бюджет, там же **все відкрито...** (19.02.2019, І. Смешко) та ін. Водночас аргументування за допомогою прецедентного феномену відкриває адресанту цілий спектр когнітивно-семантичних ланцюжків з іншими прецедентними одиницями, завдяки яким автор може розширювати і поглиблювати своє доведення / спростування через прецедентні феномени іншого типу, змісту, походження і т. ін., як-от: *Коли ми читаємо **Євангеліє**, воно дуже внутрішньо правдиве: там майже немає однозначно чорних і однозначно білих персонажів. Іноді **Понтій Пілат** викликає певну симпатію. Навіть **Іуда** пішов і **повісився сам**, усвідомивши жахіття власного вчинку (01.11.2016, Д. Корчинський); Нам нічого не треба прикрашати, у нас велична історія європейської нації. **Карл Маркс** в його творі «**Критика політичної історії XVIII ст.**», це заборонена була праця в Радянському Союзі, він написав, що велична готична історія імперії **Рюріковичів** була прив'язана білими нитками до татарського болота історії **Московії**. Імперія **Рюріковичів**, стародавня **Русь**, вона мала такий же вплив на історію центрально-східної Європи, як імперія **Карла Великого** на історію західної...* (19.02.2019, І. Смешко) та ін. Такі кооперації слугують також для реалізації моделювальної функції.*

Під час застосування прецедентних одиниць задля вираження власного ставлення до будь-чого прагматично-персуазивна функція тісно переплітається з аксіологічною та номінативно-інформативною, наприклад: *МінВЕТ та МінТОТ – гібрид бульдога з носорогом* (29.08.2019, А. Білецький); *Другий хід Зеленського – кадрові призначення. Порошенку, Януковичу та Ющенку був потрібен певний час, щоб почати назначати своїх кумів, однокашників, масажистів. Зеленський почав це робити в перший день* (22.05.2019, А. Білецький) та ін.

Використання прецедентного феномену як аргументу досить часто активізує й експресивно-декоративний потенціал одиниць, як-от: 1) *Ми не можемо їхати за сіллю пів року як колись наші предки – чумаки. Мені в один день треба бути у Львові, у Києві, завтра вранці я буду на Сході* (14.10.2014, О. Ляшко); 2) *Чи перестали б їх поважати, дізнавшись, за кого на виборах голосували б Шевченко чи Леся Українка?* (31.12.2019, В. Зеленський); рідше – евфемістичний: 3) *Зброя, вдумайтесь, попередніми керівниками служби, Якименками, іншими, зброя альфівська була вивезена, куди ви думаєте? Правильно! У Семфіроніль і Донецьк ще в 20-их числах лютого. Ми ще на Майдані, а там великий план Новоросії* (25.07.2017, В. Наливайченко); 4) *«Раши тудей» має бюджет більший ніж Збройні сили України* (19.02.2019, І. Смешко) та ін. У наведених прикладах утвердження власної думки, яка часом має маніпулятивний характер, здійснюється через: 1) виправдання власної ситуації за допомогою порівняння із прецедентною ситуацією історичної давнини; 2) риторичне запитання, ґрунтоване на зіставленні сучасної проблемної ситуації із прецедентними іменами зовсім іншої історичної епохи; 3) утворення причино-наслідкового ланцюжка сучасних політично-історичних ситуацій, що набули прецедентности, у поєднанні декоративно-евфемістичною перифразою та протиставленням в єдиному часовому просторі одиниць полярного ідеологічного навантаження; 4) порівняння однієї складової ворожих представництв (прецедентних назв) різного поля діяльності.

Отже, проаналізувавши персуазивно-аргументативний функційний потенціал прецедентних феноменів, зауважимо, що він реалізується через одиниці і вербального, і вербалізованого прецедентного типу. Найчастіше в сучасному українськомовному політичному дискурсі мовці аргументують свою думку / позицію за допомогою прецедентних феноменів позаполітичних джерел та історично-політичного походження, рідко – через політичні прецедентні феномени. Така тенденція зумовлена глибшою семантичною структурою позаполітичних та історично-політичних і поверховою прецедентністю більшості політичних лінгвокогнітивних одиниць сучасного походження. Висловлення власного ставлення, аргументація із залученням прецедентних одиниць притаманна і писемному, й усному політичному мовленню з різницею лише в обсягах реалізованих одиниць і точністю їх форм актуалізації.

3.2.7. Моделювальна функція, або текстоутворювальна, полягає у здатності прецедентних одиниць вибудовувати певну модель тексту, комунікативної ситуації, смислової системи. Це відбувається, коли в мовленні використовують кілька прецедентних феноменів, які поєднуються в певну цілісну систему і які займають домінуючу позицію у смисловому навантаженні тексту. Окреслена функція найефективніше реалізується в літературному дискурсі, але притаманна й прецедентним одиницям у політичній комунікації. Деякі мовознавці наголошують на провідній позиції цієї функції [20], але з огляду на те, що прецедентні феномени політичного дискурсу покликані так чи так впливати на свідомість та підсвідомість електорату, то й моделювальна функція підпорядкована меті досліджуваного дискурсу: вплив на реципієнта. Такою моделлю може бути як текст, так і міф чи ідеологія (міфологічна та ідеологічна функції прецедентних феноменів) [17; 47; 106]. Розглянемо приклади реалізації окресленої функції в українськомовному політичному дискурсі через прецедентні феномени різних типів.

Серед прецедентних текстів, що виконують моделювальну функцію в політичному дискурсі, найпоширенішим є Біблія. Такі біблійні легенди, як

Всесвітній потоп, сорокарічне скитання єврейського народу пустелею, правління царя Соломона та ін. стають метафоричною канвою для фрагментів чи й навіть повних текстів політичного дискурсу усної та писемної форми, наприклад: *Є Ноєв ковчег, який пливе, який не потоне, вічний, тому що він зроблений з душею, своїми руками, з віддачею. А є лодочки, титаніки... <...> Я бачу себе справжньою, я бачу себе Ноєвим ковчезом, який йде. Ми йдемо або в форматі з іншими кораблями, або ми розходимось як в морі кораблі...* (21.05.2019, Н. Савченко); *Якщо б євреї, яких Мойсей водив по пустелі, співали там єгипетських пісень, вони б і досі були рабами* (05.07.2016, Є. Рибчинський). Ці тексти реалізуються через пов'язані з ним прецедентні імена, ситуації, висловлення, а задля досягнення максимального сугестивно-персуазивного ефекту їх поєднують із прецедентними одиницями інших джерел походжень: сучасними міфами (прецедентними ситуаціями), як у другому прикладі; образами (прецедентними іменами) сучасних кінострічок, як у першому.

Прецедентні ситуації ще частіше реалізують моделювальну функцію в українськомовному політичному дискурсі, зокрема найактуальнішими метафорично-прецедентними моделями в сучасному дискурсі є:

– історично-політичні події (**Майдан, російсько-українська війна**), як-от: *Революція Гідності, наш Майдан – до сих пір не змінили і не перезапустили державні та суспільні інституції. Не привели до зміни відносин власності, чи рівності перед законом та судом* (21.11.2019, А. Шкрум);

– суспільно-політичні міфи (як продукт інформаційної пропаганди країни-агресора), наприклад: *Майдан мають представити злочином проти чинної, легітимної влади, а тим самим і знайти ще одне виправдання російській агресії – росіяни просто рятували окремі регіони від терору Правого сектору та кривавих пасторів* (30.12.2019, Ю. Луценко);

– продукти кіно-телевізійного походження (серіали, скандальні ситуації кінополітичного характеру), як-от: *І очевидно, для суспільства, для дуже багатьох є спокуса зайти в якийсь віртуальний світ, віртуальний світ «Слуги*

народу», «Сватів», «Кварталу», КВНів, забути що воно існує <...> Але нікуди не дінеться російська агресія (16.04.2019, А. Парубій).

Як і прецедентні тексти, прецедентні ситуації, що слугують моделями висловлень, часто поєднуються із прецедентними одиницями інших джерел походження, іншого часового простору, іншої форми й рівня прецедентного навантаження, що сприяє одночасній реалізації не лише моделювальної функції, але й експресивно-декоративної, аксіологічної, прагматично-персуазивної, номінативно-інформативної та ін.

Прецедентні висловлення й імена, які актуалізують у мовленні власне прецедентне навантаження, а не пов'язані з ними вербалізовані прецедентні одиниці, досить рідко виконують функцію моделювання. У такому разі прецедентні імена чи прецедентні висловлення стають провідними в політичних текстах, наприклад: *Ми маємо сьогодні філософію брехні, знову ж таки Черчілль казав: «Поки брехня обійшла цілий світ, правда тільки штанці одягає». То поспішаймо ті штанці зав'язати собі ременями, і коли треба зняти того ременя і відшмагати брехуна! І з допомогою дуже відповідної української лексики!* (08.05.2018, І. Фаріон).

Суперечливою може бути думка щодо виконання моделювальної функції прецедентними висловленнями, що стали епіграфами писемних жанрів публічно-політичних текстів, як-от: *...одна з головних болячок нашого національного життя – розрив нашої інтелігенції на два табори: українофільський і москвофільський. Іван Франко* (13.11.2017, І. Фаріон); *...Україна вільна, Україна Соборна, Україна без холопа і без пана. Ярослав Стецько* (14.10.2018, О. Тягнибок); *«Революції, справжні революції, – це не ті, які змінюють політичну форму правління чи членів уряду, а ті, які змінюють суспільні інститути і відносини власності. Вони назрівають неспівомо, поки випадкові обставини не запалють їх» Ернандо де Сото* (21.11.2019, А. Шкрум) та ін. Епіграф є частиною тексту, який розташовують перед ним або його частиною [38, с. 265]. Прецедентні висловлення-епіграфи фактично кодують головну ідею / мету, на якій ґрунтується текст. А. Берестова

зауважує, що такі прецедентні феномени містять змістовно-концептуальну та змістовно-фактуальну інформацію. Вони виконують, на думку дослідниці, не стільки інформаційну, як функцію налаштування і прогнозування [7, с. 8]. Не можемо не погодитися з такою позицією, проте вважаємо, що функційний потенціал прецедентних одиниць епіграфів може бути значно ширшим. Функції налаштування й прогнозування входять до структури моделювальної, яка є ширшою за свою природою. Водночас не менш вагомою, а часто й провідною функцією прецедентних феноменів епіграфів є експресивно-декоративна. Такі приклади вкотре засвідчують поліфункційність прецедентних одиниць у найрізноманітніших дискурсах.

Отже, найпотужніший моделювальний функційний потенціал мають прецедентні феномени вербалізованих типів: прецедентні тексти і прецедентні ситуації. Рідше ця функція реалізується через прецедентні імена та висловлення. Це пов'язано передусім із широтою змістовно-когнітивного поля, яка у вербалізованих прецедентних одиниць може бути більшою. У писемних жанрах публічного політичного дискурсу часто застосовують епіграф, який за своєю природою є прецедентним висловленням. У такій позиції воно одночасно виконує і моделювальну, й експресивно-декоративну функції.

Висновки до третього розділу

У класифікації прецедентних феноменів за широтою охоплення суспільно-когнітивної бази розрізняємо універсально прецедентні, національно прецедентні й соціумно прецедентні одиниці.

Українськомовний політичний дискурс 2014–2019 рр. засвідчує функціонування чималої кількості універсально прецедентних феноменів, які умовно поділено на дві групи: 1) ті, що прийшли до української когнітивної свідомості з інших національних дискурсів; 2) ті, що виникли в українській національно-когнітивній базі й набули прецедентності в зарубіжних дискурсах.

Найширшим пластом прецедентних одиниць в українськомовному політичному дискурсі є національно прецедентні феномени. Політики актуалізують у мовленні прецедентні феномени українських джерел походження, а саме: літературного, міфічного й фольклорного, кіномистецького, музичного, історично-політичного, сучасного політичного, а також імена деяких науковців, спортсменів тощо.

Найменш дослідженим і вузько репрезентованим в українськомовному політичному дискурсі є різновид соціумно прецедентних феноменів. Цьому сприяло кілька причин, зокрема й орієнтованість політичного дискурсу на більшість суспільства, а не на окремі соціумні прошарки. Однак це не завадило виокремити п'ять диференційних ознак, що лягли в основу п'яти парадигм найпоширеніших соціумних груп, прецедентні феномени когнітивних баз яких репрезентовані у сучасному українському політичному дискурсі. Це парадигми груп за професійною, генераційною, конфесійною, ідеологічною та територіальною ознаками. В українськомовному політичному дискурсі трапляються прецедентні феномени: освітянської, політичної, економічної, військової професійних груп; молодіжної генераційної групи; націоналістичної ідеологічної групи; територіальної групи різних регіонів України (зокрема політичного характеру). Соціумно прецедентні феномени, що актуалізуються в політичному дискурсі, частіше репрезентовані прецедентними іменами й прецедентними ситуаціями, рідше – висловленнями.

Усі типи прецедентних феноменів продемонстрували поліфункційність у найрізноманітніших поєднаннях семи основних функцій.

Номінативно-інформативна функція прецедентних одиниць полягає в їх здатності зберігати, передавати інформацію; номінувати реалії та створювати їх. Прецедентні феномени можуть виступати власне денотатами й у поєднанні з конотативним значенням. Кількісний аналіз типу номінації показав, що власне номінативне навантаження прецедентних феноменів переважає (65% – 67,5%), однак майже кожна четверта одиниця реалізує і конотативне навантаження (32,5% – 35%).

Аксіологічна функція лінгвокогнітивних одиниць, як і номінативно-інформативна, є однією із найпотужніших. Вона активізує в мовленні оцінно-ціннісну складову, яка закладена в семантичній структурі кожного прецедентного феномену. Було виокремлено такі типи реалізації цієї функції в українськомовному сучасному політичному дискурсі: 1) через метафору; 2) через порівняння; 3) через вставну конструкцію; 4) через відіменникові прикметники; 5) через перехід власних назв до загальних (антономазію); 6) через перифразу. Аналіз аксіологічного навантаження політичних гасел президентської виборчої кампанії в Україні 2019 року репрезентує нерівномірне відсоткове співвідношення прецедентних висловлень за ціннісними категоріями (модель Ш. Шварца). Єдина ціннісна категорія, яка є неактуальною для політичних гасел сучасного українського політичного дискурсу – «гедонізм», що зумовлено екстралінгвальними факторами (суспільно-політична криза, воєнна інтервенція, економічна криза та ін.) (**Додаток Е**).

Прецедентні феномени за своєю природою є лінгвокультурними кодами, що сприяє реалізації парольно-ідентифікаційної функції. Вона активізує умовне розподілення учасників комунікації на «своїх» – «чужих», допомагає їх ідентифікувати. За типом суспільно-культурного коду досліджувані прецедентні одиниці із провідною окресленою функцією умовно диференційовано на такі ідентифікаційні групи: а) релігійну; б) національну; в) професійну; г) регіональну; ґ) ідеологічну. Засвідчено, що концепцію «свої-чужі» в українськомовному сучасному політичному дискурсі застосовують як фундамент іміджевого образу політика, політичної сили, інколи навіть ідеєю виборчої кампанії. В основу такої концепції покладено різні принципи диференціації, які можна простежити за публічною риторикою політиків, зокрема: принцип «народ – політична еліта (влада)»; принцип «українська нація – чужинці (загарбники, окупанти)»; принцип «український народ пострадянських цінностей – бандерівці (праворадикали); принцип «земляк – чужинець».

Людично-евфемістична функція забезпечує використання прецедентних феноменів з метою створення мовної гри та задля приховування істинної

позиції, думки і т. ін. Найактивніше окреслена функційна навантаженість реалізується через прецедентні висловлення; часто – через прецедентні імена та ситуації; дуже рідко – через прецедентні тексти. Людично-евфемістична функція прецедентних феноменів переплітається із явищем перифрази, часом вуалізація одного прецедентного феномену може відбуватися через актуалізацію іншого, не пов'язаного з ним безпосередньо.

Експресивно-декоративна функція покликана актуалізувати їх естетичний та емоційний потенціал. Експресивно-декоративна функційна навантаженість ефективно реалізують через трансформації прецедентних одиниць, серед яких виокремлено такі умовні типи: 1) зміна одного або кількох звуків; 2) заміна або додавання значущої частини слова; 3) уживання власних імен як загальних (антономазія); 4) утворення додаткових лексем, схожих за формальними ознаками; 5) додавання та / або заміна конотативної лексеми.

Прагматично-персуазивна функція в межах роботи трактується досить вузько. Прецедентні одиниці і вербальні, і вербалізовані активно застосовуються мовцями як засоби підтвердження та спростування думки. Аргументаційний потенціал досліджуваних одиниць може реалізуватися двома способами: через використання короткої форми прецедентного феномени задля актуалізації його глибокого когнітивно-семантичного змісту і через використання системи прецедентних феноменів задля розширення аргументаційної бази.

Моделювальна функція ґрунтована на здатності прецедентної одиниці вибудувувати певну модель. У політичному дискурсі такою моделлю може бути текст, міф, ідеологія, тематика та ін. Окрему увагу звертаємо на епіграфи, які репрезентовані прецедентними висловленнями.

Загалом аналіз функційно-прагматичної навантаженості прецедентних феноменів українськомовного політичного дискурсу сучасності засвідчив велике розмаїття реалізованих функцій та широкий потенціал способів їх актуалізації в мовленні. Кожна із виокремлених функцій може виражатися через будь-який тип прецедентних одиниць, хоч і були виокремлені певні тенденції під час розгляду кожної окремої функції.

ВИСНОВКИ

1. Українськомовний політичний дискурс 2014–2019 рр. засвідчує активні трансформаційні процеси в національно-когнітивній базі українського соціуму, що пов'язано передусім із низкою вагомих історичних суспільно-політичних подій, зокрема Революції Гідності, анексії Криму, російської військової агресії на Сході України, змін зовнішньополітичного дипломатичного вектора та ін. Усі ці екстралінгвальні фактори сприяли активізації процесів самоідентифікації представників української нації та посиленню позицій українськомовного простору в усіх сферах. Окреслені події й процеси найперше знайшли відображення в політичному дискурсі і найяскравіше проявилися через систему прецедентних феноменів – одиниць лінгвокогнітивного поля.

Політичний дискурс трактуємо як двовимірне соціокультурне явище, що в реальному просторі реалізується через текст у конкретній ситуації політичного спілкування, а у віртуальному містить лінгвальні та екстралінгвальні знаки політичної сфери комунікації. Обов'язковою ознакою уналежнення тексту до політичних визначаємо наявність політичної тематики. Політичний дискурс є інструментом досягнення й утримання політичної влади, що слугує його провідною метою.

2. Аналіз лінгвокогнітивних одиниць у межах власне політичних і медійно-політичних жанрах публічного політичного дискурсу дає змогу узагальнити, що українськомовний політичний дискурс сучасності характеризується динамічністю, циклічністю, швидкоплинністю, хвилеподібною активністю, слабкою стійкістю ідеологічного навантаження політичних партій, схильністю до постійних змін, нестабільністю політичних настроїв, двовекторністю зовнішньополітичних дипломатичних відносин, відносно невисоким рівнем інтелектуалізації політичної комунікації, активними трансформаціями аксіологічного навантаження лінгвокогнітивних одиниць політичного походження та ін.

3. Прецедентні феномени розуміємо як одиниці лінгвокогнітивного простору, що належать до суспільної національно-культурної когнітивної бази, вербальної і невербальної природи. Серед вербальних прецедентних феноменів традиційно виокремлюємо прецедентні імена, прецедентні висловлення, прецедентні тексти та прецедентні ситуації. Найпоширенішим типом прецедентних феноменів українськомовного політичного дискурсу є прецедентні імена, що за онімною природою співвідносні з антропонімами, топонімами, ергонімами, хрононімами та ін. До прецедентних висловлень зараховуємо власне паремії, афоризми (масові), зокрема й крилаті вислови, цитати, а також їх трансформовані форми актуалізації. Прецедентні тексти та прецедентні ситуації актуалізуються в мовленні через прецедентні імена, прецедентні висловлення й описову вербалізацію.

Досліджуваний період характеризується активним переосмисленням багатьох історично-політичних міфів, історично-політичних подій і постатей, продукуванням політичних прецедентних подій, значущих не лише для українського соціуму, а й для світової спільноти.

4. Серед джерел походження виокремлюємо політичні й позаполітичні. Незважаючи на різноманіття позаполітичних джерел (література, фольклор, релігія, кіномистецтво, музика та ін.), кількісно переважають політичні (сучасно-політичні, історично-політичні), що є передбачуваним з огляду на досліджуваний дискурс. Політичні прецедентні одиниці, зокрема сучасності, здебільшого характеризуються швидкою появою в когнітивній базі і таким же швидким занепадом, частими модифікаціями семантично-атрибутивного навантаження, тісною взаємодією між собою.

Окреслений період охоплює чотири виборчі кампанії державного рівня та одну – регіонального, які є рамками функціонування влади певного ідеологічного поля і точками відліку циклів політичного життя. Це дає змогу простежити тенденції розвитку й ціннісно-когнітивних трансформацій у суспільно-політичній свідомості та сучасному політичному дискурсі. Більше того, таке часове охоплення уможливило відстеження «циклу життя»

феноменів поверхового прецедентного навантаження й дослідження трансформацій семантично-аксіологічної структури одиниць із глибинним рівнем прецедентності.

Поряд із рівнем прецедентного навантаження виокремлюємо ступінь універсальності прецедентних феноменів, серед яких диференціюємо одиниці універсально прецедентні, національно прецедентні, соціумно прецедентні. До продуктивних джерел універсально / національно прецедентних одиниць належать політика, сучасна історія, мистецтво. Соціумно прецедентні феномени, зокрема одиниці професійних, генераційних, ідеологічних та регіональних груп, трапляються в політичному дискурсі рідше, що зумовлено публічною спрямованістю аналізованих політичних текстів.

5. Українську національно-когнітивну базу за період 2014–2019 рр. було поповнено такими політичними прецедентними іменами антропонімічної природи, як: **Білецький, Богдан, Гандзюк, Геращенко, Гіркін, Зеленський, Кива, Нігоян, Парубій, Разумков, Савченко, Садовий, Семенченко, Смешко, Чорновол, Ярош** та ін. Деякі з них набули політичних характеристик, перейшовши з інших неполітичних джерел, як-от: **Вакарчук, Зеленський, Кличко, Наєм** тощо. Тезаурус прецедентних імен неантропонімічної природи поповнили назви політичних сил (**Голос, Громадянська позиція, Народний фронт, Самопоміч, Слуга народу, Європейська Солідарність** та ін.), назви громадських організацій (**Автомайдан, Правий Сектор, Самооборона Майдану** та ін.), назви установ та географічні назви (**ДАП (Донецький аеропорт), Дебальцеве, Донбас, Іловайськ, Луганськ, Крим, Маріуполь, Савур-Могила**), серед яких фіксуємо і новотвори (**ДНР, ЛНР, Новоросія** та ін.). Унікальним явищем є поява добровольчих військових батальйонів на початку російсько-української війни, чиї назви також набули прецедентності, як-от: **«Азов», «ДУК. Правий сектор», «Донбас», «Кривбас», «Січ», «Черкаси»** та ін.

Національно-когнітивна база збагатилася політичними прецедентними висловленнями досліджуваного періоду, що зберегли прецедентне

навантаження: **Вийди звідси, розбійнику!; Дякую!; Жити по-новому!; Зробимо їх разом!; Кінець епохи бідності!; Стадіон, так стадіон!; Якщо куля в лоб, то куля в лоб!** та ін. Винятковим пластом прецедентних висловлень українськомовного політичного сучасного дискурсу є крилаті вислови, гасла революційних подій, протестних акцій, наприклад: **Герої не вмирають! – вмирають вороги!; Бандера прийде – порядок наведе!; Крим – це Україна!; Донбас – це Україна!; Путін – х***о!** та ін. Такі одиниці можуть мати ознаки як урочисто-пафосного стилю, так і низького; для них характерна форма простих окличних, спонукальних речень, часто – римуються. Серед політичних прецедентних текстів, які увійшли до національно-когнітивної бази протягом 2014–2019 рр., можна виокремити такі: **диктаторський пакет 16 січня** (2014 р.); **Закон про особливий статус** (2014 р.); **Угода про асоціацію з ЄС («безвіз»)** (2017 р.); **Мінські угоди** (2014–2019 рр.); **формула Штайнмаєра** (2019 р.); **Закон про мову** (2019 р.) та ін.

Чимало сучасних суспільно-політичних подій історичного значення, що відбулися напередодні й під час досліджуваного періоду, сприяло появі політичних прецедентних ситуацій, які можуть бути декодовані не лише в національній когнітивній базі, а й у світовій, як-от: **Революція Гідності, російсько-українська війна (АТО), отримання Томосу** та ін.

6. Аналіз функційно-прагматичного навантаження прецедентних феноменів у досліджуваному дискурсі засвідчує потужний потенціал і широкий спектр взаємодії цих одиниць у контексті з усіма складниками комунікативного процесу: і лінгвального, й екстралінгвального поля. Нами було окреслено сім основних функцій: номінативно-інформативну, аксіологічну, парольно-ідентифікаційну, людично-евфемістичну, експресивно-декоративну, прагматично-персуазивну та моделювальну. Кожна з них могла реалізовуватися і як провідна, і як другорядна, однак жоден прецедентний феномен не актуалізує лише одну функцію. Це зумовлено глибокою й строкатою семантико-когнітивною структурою прецедентних одиниць, що активізує в мовленні одразу кілька функційних спектрів. Виокремлені функції можуть

містити у власній системі підфункції, однак саме така класифікація стала ефективною для аналізу функційно-прагматичного потенціалу прецедентних феноменів сучасного українськомовного політичного дискурсу.

Досліджуваним лінгвокогнітивним одиницям притаманне явище подвійної номінації: прецедентні феномени можуть виступати і власне денотатами, і мати додаткова конотативне значення. Кількісний аналіз типу номінації показав, що власне номінативне навантаження серед усіх видів прецедентних феноменів переважає, однак майже кожна четверта одиниця має додаткове конотативне навантаження. Номінативно-інформативний функційний потенціал прецедентних феноменів тісно взаємодіє із інформативною функцією політичного дискурсу.

Вивчення аксіологічного підґрунтя політичних гасел президентської виборчої кампанії в Україні 2019 р. показало таке співвідношення прецедентних висловлень за ціннісними категоріями: найчисельнішими є політичні гасла ціннісних індексів «влада», «безпека», «традиція»; менш чисельними – «самостійність», «досягнення»; поодинокими прикладами репрезентовані категорії «конформність», «стимуляція», «доброзичливість», «універсалізм». Українські політичні гасла можуть апелювати одразу до кількох ціннісних категорій: більше третини досліджених гасел мають поліаксіологічний ґрунт.

Під час аналізу фактичного матеріалу було неодноразово засвідчено маніпуляції аксіологічним навантаженням прецедентних одиниць різних типів та джерел походження. Такі маніпуляції наявні в більшості жанрів публічного політичного дискурсу, зокрема й у ритуальних.

Передвиборним кампаніям в Україні 2019 р. притаманне активне вживання евфемістичного потенціалу прецедентних феноменів у сукупності із натяками на низький стиль, зокрема й у новостворених політичних прецедентних висловленнях, іменах. Ця функція тісно взаємодіє з експресивно-декоративною в політичному дискурсі, оскільки евфемізація та людичний ефект реалізується із застосуванням експресивно забарвленої лексики,

фразеологізмів; поєднується з атрактивною маніпуляцією, нівеляцією аксіологічного навантаження тощо.

На відміну від літературного дискурсу, де експресивно-декоративна функція часто є провідною, у політичному дискурсі таку функційну навантаженість використовують задля здійснення сугестивно-персуазивного впливу на реципієнта, тому самостійно вона не активізується. Аналіз зібраного фактичного матеріалу засвідчує взаємодію окресленої функції в межах одного прецедентного феномену з іншими аналізованими функціями.

Прагматично-персуазивна функція в межах пропонованої праці трактується досить вузько, зокрема як здатність прецедентних феноменів аргументувати позицію, думку й виражати ставлення мовця до висловленого. Таке вузьке тлумачення зумовлено маніпулятивним та сугестивно-персуазивним характером політичного дискурсу, усі складові якого так чи так підпорядковані його меті.

Моделювальна функція зазвичай реалізується вербалізованими прецедентними одиницями з широким семантично-аксіологічним навантаженням. Активно реалізують цю функцію і прецедентні висловлення, що слугують епіграфами, що покликані активізувати концепції, ідеї, мету, чи навіть змісту тексту, який викладено під ним. У писемних жанрах публічного політичного дискурсу політики досить часто вдаються до використання цього компонента тексту.

7. Підсумовуючи, можемо стверджувати, що для українськомовного політичного дискурсу постреволуційного періоду, зокрема його прецедентних феноменів, характерна система особливостей, що репрезентують його винятковість та значущість у структурі сучасних наукових знань про суспільно-когнітивну комунікацію. Досліджені одиниці демонструють потужний прагматичний, психологічний, політтехнологічний, комунікаційний, дискурсивний потенціал мережі прецедентних феноменів для подальших наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акінчиць Н. Г. Розвиток політичної лінгвістики як автономної науки. *Вопросы духовной культуры. Филологические науки*. 2007. С. 53–58. URL : <http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/35201/10-Akinchits.pdf?sequence=1> (дата звернення: 08.10.2018).
2. Алексієвєць О. Історія та сучасність політичної лінгвістики. *Україна–Європа–Світ* : зб. наук. праць. Серія : Історія, міжнародні відносини. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. Вип. 9. URL : http://shron1.chtyvo.org.ua/Alexsiievets_Oksana/Istoriia_ta_suchas (дата звернення: 08.10.2018).
3. Бабак М. П. Використання комунікативних методів побудови політичного іміджу в засобах масової інформації : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08. Київ, 2007. 20 с. URL : http://irbis-nbuiv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuiv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2007/07bmpzmi.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1 (дата звернення: 08.10.2018).
4. Баракатова Н. А. Медійні перифрази як вияви прецедентних феноменів. *Український смисл* : наук. зб. Дніпро : Ліра, 2017. С. 168–177. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/466726.pdf> (дата звернення: 10.08.2019).
5. Барбара Н. В. Функции прецедентных текстов в публицистических материалах. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2011. № 1. С. 8–14.
6. Басюк Л. М. Дебати в парламентському дискурсі Великої Британії і США: лінгвопрагматичний аспект : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2019. 20 с.
7. Берестова А. А. Релігійна прецедентність у мові української прози кінця ХХ – початку ХХІ століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2016. 212 с.

8. Берестова А. А. Релігійні назви і тексти як прецедентні феномени в художній оповіді В. Лиса (на матеріалі роману «Соло для Соломії»). *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць. Харків, 2014. Вип. 37. С. 117–121.

9. Берестова А. А. Функційна інтерпретація прецедентних релігійних феноменів у художньому дискурсі (на матеріалі української художньої прози кінця ХХ – початку ХХІ століття). *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2016. IV (20). Is. 85. С. 7–11.

10. Білоконенко Л. Лінгвокультурне поле конфлікту. *Записки з українського мовознавства*. Одеса, 2017. № 24. Т. 2. С. 156–164.

11. Богданова І. В. Сугестивний потенціал прецедентних одиниць в українському медійному дискурсі початку ХХІ ст. : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Вінниця, 2016. 191 с.

12. Бойко О. О. Реалізація категорії інтертекстуальності в художньому дискурсі фентезі : дис. ... д. філософії (PhD) : 035 Філологія. Одеса, 2021. 237 с.

13. Брик М. М. Вербалізація варіантів сприйняття образу Туреччини представниками російської та англійської лінгвокультур (на матеріалі романів письменників-білінгвів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Київ, 2020. 22 с.

14. Бутова І. Політичний дискурс як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Вісник Львівського університету*. Серія : Іноземні мови. Львів, 2009. Вип. 16. С. 232–238.

15. Варецька О. О. Стратегії і тактики критики в політичному дискурсі Німеччини й України (інструментально-фонетичне дослідження) : дис. ... д. філософії (PhD) : 035 Філологія. Вінниця, 2021. 276 с.

16. Ващук Т. М. Політичний дискурс як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2007. Вип. 33. С. 182–185. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/1720/1/43.pdf> (дата звернення: 13.09.2018).

17. Великорода Ю. М. Прецедентні феномени в американському медійному дискурсі (на матеріалі часописів «Time» та «Newsweek») : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2012. 219 с.

18. Великорода Ю. Прецедентні феномени як засіб вираження культурної континуальності у медіа дискурсі. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ : НАУ, 2009. № 16. С. 132–139.

19. Верьовкін В. В. Конфліктогенний текст як предмет дослідження в політичній лінгвістиці. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2015. Вип. 13. С. 31–36.

20. Вільчинська І. Ю. Політичний дискурс: основні напрями дослідження. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2013. № 3. С. 198–201.

21. Воротняк Л. Функціонування прецедентних феноменів в англomовному газетному дискурсі. *Філологічний дискурс*. 2018. Вип. 8. С. 134–140.

22. Воробйова Г. Ю. Концептуальні підходи до дослідження політичних метафор. *Політичне життя*. 2017. С. 89–94.

23. Гапченко О. А. Прецедентні імена в індивідуальному лексиконі білінгва. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2019. VII(59). Is. 195. P. 15–19.

24. Гарюнова Ю. О. Функціонування власних назв у кінокритичному дискурсі: «чиста» номінація і прецедентність. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Філологія. 2001. № 936. Вип. 61. С. 71–74.

25. Гладка В. А. Прецедентні феномени як мотиватори неofразеологізмів сучасної французької мови. *Закарпатські філологічні студії. Ужгородський національний університет*. Ужгород, 2018. Вип. 2. С. 46–52.

26. Городок М. Д., Карташов А. В., Романенко Є. О., Стасюк В. Ю. Перемога на виборах: технології, кампанії, принципи : практ. посібн. Київ, 2016. 264 с.

27. Громовенко В. В. Генезис політичної лінгвістики як самостійної науки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Філологія. 2014. № 11. Т. 1. С. 112–115.

28. Гузак А. М. Біблія як прецедентний феномен та її роль у формуванні позитивного іміджу сучасного політичного лідера (на матеріалі промов американських президентів). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Філологія. Одеса, 2014. № 8. Т. 1. С. 72–76.

29. Гузак А. Прецедентна ситуація: роль в політичній ораторській промові (на матеріалі промов американських президентів). *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Германська філологія*. 2014. Вип. 720. С. 219–227. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchnugf_2014_720_25 (дата звернення: 01.05.2019).

30. Гулей М. Д. Переконавання як основна стратегія політичного дискурсу. *Проблеми семантики, слова, речення та тексту*. 2017. Вип. 38. С. 39–42.

31. Деренчук Н. В. Мовний портрет сучасного українського політика : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Луцьк, 2018. 228 с.

32. Дорофеева М. С. Категорія суб'єкта в політичній промові (на матеріалі виступів федеральних канцлерів ФРН повоєнного періоду) : автореф. дис ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2005. 20 с.

33. Дяченко О. В. Застосування засобів мовно-маніпулятивної політичної діяльності в сучасних політичних процесах : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Одеса, 2018. 201 с.

34. Екшмідт В. Р. Мовленнєва маніпуляція: персуазивність та сугестія. *Мовні і концептуальні картини світу* : зб. наук. праць. Київ, 2015. С. 275–281.

35. Єщенко Т. А. Роль тексту і дискурсу у формуванні професійного мовлення студентів технічних спеціальностей. *Наукові праці Донецького національного технічного університету*. Серія : Педагогіка, психологія і соціологія. 2013. № 1 (13). С. 1–7.

36. Жмаєва Н. С., Корольова Т. М., Попова О. В. Переклад політичного дискурсу: комунікативно-функціональний та лінгвістичний аспекти (на

матеріалі перекладів з англійської мови німецькою). *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2018. № 27. С. 96–104.

37. Завальнюк Г. Специфіка і форми вияву інтертекстуальності в заголовках газет Вінничини. *Проблеми гуманітарних наук*. Серія : Філологія. 2016. Вип. 38. С. 199–208.

38. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни : у 4-х т. Донецьк : ДонНУ, 2012. Т. 1 : А–Й. 402 с.

39. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни : у 4-х т. Донецьк : ДонНУ, 2012. Т. 3 : П–С. 426 с.

40. Зайченко Н. Ф., Паламарчук О. Л. Письменницькі антропоніми в аспекті прецедентності та інтертекстуальності. *Записки з українського мовознавства*. 2019. № 26. Т. 1. С. 223–231.

41. Зеленська А. Р. Прецедентні біблійні топоніми в сучасному публіцистичному дискурсі (на матеріалі статей на культурну тематику). *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія : Мовознавство. 2013. Т. 21. Вип. 19 (3). С. 57–63.

42. Ільченко А. О. Інтертекстуальність і прецедентність в українськомовних ЗМІ початку ХХІ ст. (на матеріалі метафоричних словосполучень). *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць. Харків, 2013. Вип. 35. С. 155–160.

43. Ільченко О. А. Прецедентність як ознака текстів сучасної преси (на матеріалі метафоричних словосполучень). *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць. Харків, 2012. Вип. 34. С. 97–100.

44. Каламбет Я. Прецедентні оніми артурівського дискурсу в процесах вторинної номінації. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія : Філологія (мовознавство). 2014. Вип. 19. С. 297–301.

45. Каліщук Д. М. Концептуальні стилі англомовних політиків (на матеріалі політичного дискурсу президентів Дж. Буша мол., Б. Обама) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Луцьк, 2017. 245 с.

46. Кальченко Т. Ю. Національно-прецедентні феномени в поетичних текстах В. Герасим'юка: вербалізація елементів національної когнітивної бази. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя* : зб. наук. праць. Серія : Філологічні науки. Ніжин, 2014. Т. 164. С. 52–55.

47. Кальченко Т. Ю. Прецедентні вислови в ліриці І. Римарука: функціонально-семантичний аспект. *Мовознавство. Проблеми дослідження мови художньої літератури*. Харків, 2012. URL : <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/6613/2/kalchenko.pdf> (дата звернення: 21.04.2019).

48. Кицак Г. В. Прецедентні одиниці в текстах академічного жанру. *Наукові записки*. Серія : Філологічна. 2012. Вип. 26. С. 128–130.

49. Ковалевська А. Метамоделі лінгвістичної сугестивності політичних рекламних слоганів. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2014. Вип. 3. С. 99–109.

50. Ковалевська А. В. Реалізація сугестивності в слоганах політичної реклами: основні стратегії. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки та життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. 2020. № 8. С. 97–102.

51. Ковалевська А. Суб'єктно-об'єктна класифікація політичних рекламних слоганів (на матеріалі президентської передвиборчої кампанії 2009–2010 рр.). *Світ соціальних комунікацій*. Київ, 2011. Т. 2. С. 89–91.

52. Ковальова О. Політичний дискурс: сучасні лінгвістичні інтерпретації. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 27. Т. 2. С. 101–107.

53. Колоїз Ж. В. Актуалізація прецедентності в публіцистиці Івана Багряного. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2018. Вип. 18. С. 108–127.

54. Колоїз Ж. В. Особливості лексикографування прецедентного ономастичного простору поетичної творчості Ліни Костенко. *Галактика Слова. Галині Макарівні Гнатюк*. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2020. С. 94–101.

55. Колоїз Ж. В. Проект українського словника «Словника прецедентних феноменів». *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2017. Вип. 16. С. 139–160.

56. Колоїз Ж. В. Творчість Лесі Українки як транслятор універсально прецедентних феноменів. *Соціокомунікативний простір України: історія та сьогодення (до 150-річчя від дня народження Лесі Українки) : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Київ : Міленіум, 2021. С. 18–20. URL : https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u333/zbirka_konferenciya.pdf (дата звернення: 04.01.2022).

57. Колоїз Ж. В., Малюга Н. М., Шарманова Н. М. Українська пареміологія : навч. посіб. Кривий Ріг : КПІ ДВНЗ «КНУ», 2014. 349 с.

58. Кондратенко Н. В. Принципи текстотворення політичної програми як мовленнєвого жанру політичного дискурсу. *Записки з українського мовознавства*. 2017. Вип. 24 (2). С. 124–131.

59. Кондратенко Н. В. Типологія мовленнєвих жанрів українського політичного дискурсу. *Studia philologica*. 2017. Вип. 9. С. 18–22.

60. Кондратенко Н. В. Український політичний дискурс: текстуалізація реальності : монографія. Одеса, 2007. 156 с.

61. Корольов І. Р. Поняття дискурсу в сучасному мовознавстві: визначення, структура, типологія. *Studia Linguistica*. 2012. Вип. 6 (2). С. 285–305. URL : [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Stling_2012_6\(2\)_48](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Stling_2012_6(2)_48) (дата звернення 13.09.2018).

62. Корольов І. Р. Типологія дискурсу в сучасній лінгвістиці. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур*. 2011. Вип. 15.

С. 109–119. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/kdsm_2011_15_18.pdf (дата звернення 13.09.2018).

63. Корольова В. В. Прецедентні феномени в мові сучасної поезії. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2012. Вип. 29. С. 8–10.

64. Корольова В. В. Таксономія дискурсів у новітніх лінгвістичних студіях. *Мова і міжкультурна комунікація*. 2017. № 1. С. 206–214. URL : <http://journal.puet.edu.ua/index.php/mmk/issue/view/45> (дата звернення: 15.05.2020).

65. Корольова В. В. Трансформація прецедентних висловлень у мові теленовін. *Грааль науки*. 2021. № 5. С. 222–223. URL : <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/grail-of-science/article/view/13116/12053> (дата звернення 20.12.2021)

66. Космеда Т., Халіман О. Явище прецедентності в аспекті граматики оцінки (на прикладі аналізу граматичного значення минулого часу). *Лінгвістичні студії* : зб. наук. праць. 2013. Вип. 26. С. 36–40.

67. Костюк Ю. М. Суспільно-політичний неолексикон української інтернет-комунікації у формально-семантичному та соціонормативному аспектах : дис. ... д. філософії (PhD) : 035 Філологія. Тернопіль, 2021. 251 с.

68. Косьянова О. Г. Мова політики та політичний дискурс як взаємозалежні категорії. *Англістика та американістика*. 2013. Вип. 10. С. 20–23. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/antame_2013_10_8 (дата звернення: 13.09.2018).

69. Коць Т. А. «Україна» у вимірах прецедентних засобів мови. *Мова і міжкультурна комунікація* : зб. наук. праць. Полтава, 2019. Вип. 2. С. 78–87.

70. Краснякова А. О. Дослідження інтенцій самопрезентації в політичному дискурсі. *Психологічні перспективи*. Луцьк : СЛУ ім. Лесі Українки, 2014. Вип. 24. С. 161–171.

71. Кривенко С. О. Семантична парадоксальність політичного дискурсу (теоретико-методологічний аналіз) : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01. Львів, 2016. 216 с.

72. Кривий А. Дискурсний аналіз і сучасне мовознавство. *Дискурс іноземномовної комунікації (колективна монографія)*. Львів : Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2001. С. 158–162.

73. Крищук В. Функціонування прецедентних феноменів в історичному дискурсі кінця ХХ – початку ХХІ ст. *Філологічний дискурс*. 2016. Вип. 4. С. 233–242.

74. Круть І. Лексичні особливості передвиборчої агітації як об'єкт політичної лінгвістики. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ, 2016. № 33. С. 96–105.

75. Крутько Т. В. Прецедентні феномени у текстах англійської реклами (на матеріалі банерної реклами). *Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи*. Київ : Логос, 2011. № 5. С. 190–197.

76. Крючкова П. Г. Авторитарний дискурс (на матеріалі сучасної англійської мови) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2003. 193 с.

77. Куковська В. І. Функціонування прецедентних феноменів у англійських захисних промовах адвоката та їхня роль у здійсненні мовленнєвої сугестії на суд присяжних. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка*. Серія : Філологічні науки. Мовознавство. 2015. № 3. С. 123–128.

78. Курбан О. В. Сучасні інформаційні війни у мережевому он-лайн просторі : навч. посіб. Київ : ВІКНУ, 2016. 286 с.

79. Лазаренко С. В., Назаренко О. М. Типологія прецедентних феноменів сучасного українського публіцистичного тексту: соціокультурний вимір. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. Серія : Філологія. Соціальні комунікації. 2020. Т. 31 (70). № 1. Ч. 1. С. 72–77.

80. Левко О. Прецедентні одиниці в українських релігійних медіа у світлі комунікативної стратегії дискредитації. *Slavia Orientalis*. 2021. Т. LXX. Nr. 3.

С. 661–681. URL : <https://journals.pan.pl/Content/121266/PDF/2021-03-SOR-12-Lewko.pdf?handler=pdf> (дата звернення: 04.01.2022).

81. Левченко О. Інтертекстуальність українського інтернет-дискурсу пореволюційного періоду. *Humanity, Computers and Communication*. Lviv, 2015. Р. 60–65.

82. Лосєва І. В. Мовностилістичні особливості політичної полеміки кандидатів у президенти США (на матеріалі інтернет-дискурсу) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2016. 261 с.

83. Ляшко О. В. Інтертекстуальність в англomовній православній проповіді: мультимодальний аспект. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія : Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32 (71). С. 29–34.

84. Ляшко О. В. Прецедентність VS інтертекстуальність (на матеріалі англomовних православних проповідей). *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 19. Т. 1. С. 175–179.

85. Ляшко О. В. Стилістичний аспект прецедентних феноменів у православній проповіді. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Філологія. 2018. № 33. Т. 1. С. 164–168.

86. Макаренко Ю. В. Ціннісні орієнтири інтернет-дискурсу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. 2012. Вип. 23. С. 78–80.

87. Маковецька-Гудзь Ю. А. Особливості мовного впливу у передвиборчих політичних текстах. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені І. Сікорського»*. Філологія. Педагогіка : зб. наук. праць. 2015. Вип. 6. С. 64–68.

88. Манжура А. С., Корольова В. В. Прецедентне ім'я «Тарас Шевченко» у сучасній українській поезії. *Мови та літератури у полікультурному суспільстві*. Маріуполь : МДУ, 2019. С. 136–139. URL :

http://mdu.in.ua/Nauch/Konf/2019/movi_ta_lit_u_polikult_suspilstvi_2019.pdf
(дата звернення 15.05.2020).

89. Мараховська Н. Лінгвістичний вимір політичної комунікації. *Лінгвістичні студії*: зб. наук. праць. 2011. Вип. 23. С. 171–174. URL : <http://litmisto.org.ua/?p=9148> (дата звернення: 26.09.2018).

90. Марчук Л. М. Прецедентні тексти в сфері суспільно-політичного дискурсу (на матеріалі газет «Голос України» та «Високий замок»). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2015. Вип. 40. С. 135–137.

91. Матушевська Н. В. Комунікативна ситуація спокуси у сучасному англomовному кінодискурсі: когнітивно-комунікативний аспект : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Житомир, 2019. 267 с.

92. Матушевська Н. В. Мовна маніпуляція як різновид маніпулятивного впливу. *Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та методики викладання мови і літератури*: матеріали конференції. 2016. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/20415/> (дата звернення: 24.10.2019).

93. Мацюк Г. П. Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики : навч. посіб. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2008. 212 с.

94. Мельник Ю. А. Прецедентні висловлення пісенного походження у сучасному російськомовному публіцистичному дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02. Сімферополь, 2011. 16 с.

95. Меркотан Л. Й. Прецедентний текст і способи його актуалізації в дискурсі української прози початку ХХІ століття. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Філологічні науки*. 2014. Вип. 37. С. 179–183.

96. Меркотан Л. Й. Прецедентні тексти в системі інтертекстуальності : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Чернівці, 2016. 21 с.

97. Михайленко В. Дискурс-аналіз як віха у літературній критиці. *Питання літературознавства*. 2007. Вип. 74. С. 236–244.

98. Михайлова О. Г. Прецедентні висловлювання як мікроконтекст для античних міфотеонімів. *Studia Linguistica*. 2009. Вип. 2. С. 259–263.
99. Мірошниченко І. Г. Стислий текст в українському масмедійному дискурсі : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Дніпро, 2020. 275 с.
100. Мішеніна Т. М. Герменевтика власних імен в історичному художньому просторі. *Efektivní nástroje moderních věd po Filologie. Psychologie a sociologie* : матеріали конференції. 2020. Т. 8. С. 11–16.
101. Мішеніна Т. М. Особливості лінгвокультурологічної інтерпретації (на прикладі української мови). *Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах* : матеріали конференції. Дніпро : Акцент, 2017. С. 97–100.
102. Мова тоталітарного суспільства / відп. ред. Г. М. Яворська. Київ : Інст. мов-ва ім. О. О. Потебні НАНУ, 1995. 126 с.
103. Нагорна Л. Політична культура і культура політики: етичні аспекти. *Політичний менеджмент*. 2009. № 6. С. 14–24.
104. Нагорна Л. Політична лінгвістика: стан і статус. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2006. Вип. 30 (2). С. 160–168. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2006_30%282%29__18 (дата звернення: 13.09.2018).
105. Нагорна Л. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики : монографія. Київ : Світогляд, 2005. 315 с.
106. Насенко Г. Текстотвірні функції прецедентних феноменів в історико-мовному дискурсі радянського часу. *Лінгвістичні студії*. 2017. Вип. 33. С. 120–127.
107. Назаренко О. Міжтекстова взаємодія в газетному тексті. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ, 2016. № 33. С. 120–130.
108. Найдюк О. В. Інформативна функція концептів прецедентних феноменів. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2008. № 5. С. 191–194.

109. Найдюк О. В. Прецедентні феномени як засіб вираження іронії (на матеріалі твору Х. Конзаліка «Гірко-солоний сьомий рік»). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2016. Вип. 61. С. 109–111. URL : <https://eprints.oa.edu.ua/5679/1/45.pdf> (дата звернення: 24.10.2019).

110. Найдюк О. В. Проблема прецедентності фразеологічних одиниць. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2007. № 3. С. 301–304.

111. Найдюк О. В. Семантичні та функціональні особливості прецедентних феноменів у німецькомовному дискурсі : дис... канд. філол. наук : 10.02.04. Луцьк, 2009. 200 с.

112. Нефьодова О. Д. Реалізація інтертекстуального потенціал прецедентного феномену «Humpty Dumpty» в англomовних текстах різних функціональних стилей. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Іноземна філологія. 2017. Вип. 86. С. 110–117.

113. Нечипоренко Б. Ю. Вербальні засоби формування масової свідомості в сучасному політичному дискурсі китайських ЗМІ : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.13. Київ, 2014. 19 с.

114. Нікіфорчук С. С. Функціонування прецедентних текстів в енциклопедичних біографічних статтях британської лінгвокультурної традиції. *Молодий вчений. Young Scientist*. 2017. № 4.1 (44.1). С. 109–112.

115. Одарчук Н., Мірончук Т. Аргументативний потенціал прецедентних феноменів у політичному дискурсі. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. 2014. Вип. 4. С. 111–115. URL : <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/7925> (дата звернення: 15.10.2018).

116. Оніщенко Н. А. Прецедентна особистість як чинник формування ептонімічного фонду (на матеріалі афоризмів Й. В. Гете). *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов*. 2009. № 848. Вип. 58. С. 72–77.

117. Павличко О. О., Мартинів О. М., Глюдз М. М. Прецедентна мотивація фразеологічних одиниць німецької мови. *Молодий вчений. Young Scientist*. 2020. № 12 (88). С. 73–77.

118. Павлова Л. В. Лінгво-комунікативні особливості медіатексту в англomовному політичному інтернет-дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2014. 20 с.

119. Павлуцька В. О. Політичний дискурс: особливості та функції. *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки*. 2008. Вип. 39. С. 218–221. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/2446/1/218-221.pdf> (дата звернення: 26.09.2018).

120. Пальчевська О., Губич П. Прецедентність і стереотипність етнічних анекдотів (на матеріалі української, англійської та польської мов). *Людино- й культурознавчі пріоритети сучасного мовознавства : Напрями, тенденції та міждисциплінарна методологія* : колективна монографія. Переяслав-Хмельницький : Щербатих О. В., 2019. С. 347–353.

121. Петлюченко Н. В. Харизматика: мовна особистість і дискурс : монографія. Одеса : Астропринт, 2009. 464 с.

122. Петренко А. С. Прецедентні феномени в заголовках сучасних засобів масової комунікації: джерела, структура, рецепція : дис. ... д. філософії (PhD) : 035 Філологія. Київ, 2021. 332 с.

123. Петренко А. С. Термінологічне уточнення базових понять прецедентності. *Українська мова*. 2019. № 4. С. 112–121.

124. Петренко В. В. Політична мова як засіб маніпулятивного впливу : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2003. 177 с.

125. Петренко В. Політична мова як предмет наукового дослідження. *Політичний менеджмент*. 2007. № 5. С. 60–68.

126. Петренко І. І. Політичний дискурс: зміст, особливості функції. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Філософія. Політологія*. 2010. Вип. 100. С. 54–57.

127. Петрина Х. В. Функціонально-семантичний аналіз алюзій в українських постмодерністських художніх текстах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 2019. 219 с.

128. Пишньоха О. А., Покровська І. Л. Прецедентні імена в сучасній турецькій поезії. *Закарпатські філологічні студії*. 2018. Вип. 4. Т. 2. С. 56–62.

129. Піддубна Н. Прецедентні оніми як інтердискурсивний елемент сучасної української проповіді. *Волинь філологічна: текст і контекст*. 2013. Вип. 15. С. 248–256.

130. Підкамінна Л. Лінгвостилістика та функції перифраз у сучасному публіцистичному дискурсі. *Волинь філологічна : текст і контекст* : зб. наук. праць. Луцьк : Вид-во Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2014. Вип. 17. С. 245–252.

131. Підкамінна Л. Прецедентний текст як семантико-структурний компонент сучасної української поезії. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. Серія 8 : Філологічні науки (мовознавство). 2012. Вип. 4. С. 157–162. URL : <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/9134/1/Pidkaminna.pdf> (дата звернення: 02.11.2018).

132. Пожарська Н. В. Роль прецедентних висловлень у процесі регулювання референції. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія : Філологія. Журналістика. 2021. № 1. Т. 32 (71). Ч. 2. С. 172–176.

133. Полумисна О. О. Прецедентні висловлювання в українських мас-медіа (на прикладі сайтів «Українська правда», «Дзеркало тижня», «Україна молода»). *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. Серія : Соціальні комунікації. 2016. Вип. 9. С. 16–20.

134. Полумієнко С. К. Гібридна війна, її окремі передумови, стратегії та наслідки. *Вісник Національної академії наук України*. 2017. № 8. С. 72–82. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/87415341.pdf> (дата звернення: 25.05.2020).

135. Про вибори Президента України : Закон України : чинне законодавство із змінами та допов. станом на 15.01.2019 : офіц. текст. Київ : Алерта, 2019. 140 с.

136. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. №49 із змінами та допов. станом на 09.12.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 25.12.2021).

137. Пьеге-Гро Н. Введение в теорию интертекстуальности / пер. с фр., общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова. Москва : Изд-во ЛКИ, 2008. 240 с.

138. Романюк Л. В. Прецедентні феномени як засіб фразеологічної вербалізації локативності. *Вісник Донецького національного університету*. Серія Б : Гуманітарні науки. Вінниця, 2014. Вип. 1–2. С. 211–215.

139. Ромашко О. О. Політична комунікація як фактор соціокультурної реінтеграції сучасного українського суспільства : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Одеса, 2007. 18 с.

140. Рослицька М. В. Прецедентні імена в політичному дискурсі: формально-семантичні ознаки і соціопрагматичний потенціал (на матеріалі промов президентів України, Польщі та Франції кін. ХХ–поч. ХХІ ст.) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Львів, 2018. 357 с.

141. Рослицька М. В. Семантичне варіювання власної назви як спосіб організації прецедентних імен у політичному дискурсі. *Мова і суспільство*. Львів, 2017. Вип. 8. С. 102–112.

142. Салецька М. Мовлення політичного лідера: прецедентні імена зі сфери-джерела «релігія» як засіб вираження комунікативної інтенції. *Мова і суспільство*. 2016. Вип. 7. С. 126–136. URL : <http://sociolinguistics.lnu.edu.ua/ua/issues/07/13.pdf> (дата звернення: 15.10.2018).

143. Сахарук И. В. Статус прецедентных единиц в системе интертекстуальных современного украинского медийного дискурса (на материале общественно-политических всеукраинских изданий 2013–2015 гг.) *JAZyKOVEDNÝ ČASOPIS*. 2015. Roč. 66. Č. 2. С. 127–143.

144. Сахарук І. Типологія прецедентних феноменів у сучасному українському дискурсі. *Лінгвістичні студії*. 2011. Вип. 23. С. 197–203. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2011_23_46. (дата звернення: 01.05.2019).

145. Селіванова О. О. Прецедентна мотивація номінативних одиниць (на матеріалі української мови). *Філологічні студії* : зб. нак. праць. Харків, 2009. С. 129–139. URL : <http://selivanova.net/ru/publications/> (дата звернення: 27.05.2020).

146. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-Київ, 2008. 712 с.

147. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2006. 716 с.

148. Семененко Л. Л. Політичний текст як засіб експлікації потенцій мовного знака. *Наукові праці*. Серія : Філологія. Мовознавство. Миколаїв, 2015. Вип. 241. Т. 253. С. 87–90.

149. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність (на матеріалах сучасної газетної публіцистики) : монографія. Київ : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2002. 392 с.

150. Сербіна Т. Г., Чеберяк А. М. Прецедентні ситуації як породження імпліцитних смислів у мові газет. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія : Філологія. Соціальні комунікації. 2019. № 4. Т. 30 (69). Ч. 1. С. 59–63.

151. Сереброва С. Б. Прецедентні феномени в дискурсі сучасних ЗМІ: проблема функціонування і реалізації : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02. Дніпропетровськ, 2009. 21 с.

152. Сєрякова І. І. Політичний дискурс та семіотична особистість. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Серія : Філологія. 2009. № 2. Т. 12. С. 115–120.

153. Синиця А. С. Літературні джерела прецедентності. *Культура слова*. Київ, 2017. Вип. 87. С. 234 – 245.

154. Ситар Г. Політична лінгвістика : навч.-метод. посіб. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. 184 с.
155. Ситар Г. В. Синтаксичні фразеологізми і прецедентні феномени: зони перетину. *Лінгвістичні студії*. Вінниця, 2016. Вип. 31. С. 20–25.
156. Славова Л. Л. Мовна особистість політика: когнітивно-дискурсивний аспект : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. 358 с.
157. Славова Л. Л. Прецедентні феномени в мовленні політиків. *Мовні і концептуальні картини світу* : зб. наук. праць. Київ, 2012. Вип. 42. Ч. 2. С. 168–180. URL : http://philology.knu.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2012_42_2/168_180.pdf (дата звернення: 25.10.2018).
158. Сніховська І. Е. Прецедентні феномени у лінгвокультурі США: механізми лудичних трансформацій. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2010. Вип. 91. Ч. I. С. 111–113.
159. Соколовська С. В. Політична дискурсологія: проблеми і перспективи розвитку. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Серія : Філологічні науки. Мовознавство. 2013. № 19. С. 229–233. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnufm_2013_19_53 (дата звернення: 24.10.2019).
160. Соловйова Т. О. Аксіологічна функція гасел політичних сил президентської виборчої кампанії 2019 року в Україні. *Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри* : матеріали доповідей. Кривий Ріг, 2020. С. 140–143.
161. Соловйова Т. О. Вимір вербалізованих типів прецедентних феноменів у теледебатах (на матеріалі дебатів П. Порошенка та В. Зеленського). *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Кривий Ріг, 2019. Вип. 19. С. 109–128.
162. Соловйова Т. О. Змістовно-типологічний аспект прецедентних висловлень в українському політичному дискурсі (на матеріалі дебатів П. Порошенка та В. Зеленського). *Філологічний часопис : науковий журнал*. Умань : ВПЦ «Візаві», 2019. Вип. 2 (14). С. 93–99.

163. Соловйова Т. О. Модифікаційні процеси в семантично-аксіологічній структурі політичних прецедентних феноменів сучасного українськомовного дискурсу. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. Budapest, 2021. Is. 261. P. 32–35.

164. Соловйова Т. О. Особливості жанрової парадигматики сучасного українського політичного дискурсу. *Мова та культура у просторі новітніх технологій: проблеми сучасної комунікації*: матеріали доповідей. Київ, 2020. С. 98–100.

165. Соловйова Т. О. Розбудова теорії політичної лінгвістики в українському науковому просторі. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Кривий Ріг: ФОП Маринченко С. В., 2018. Вип. 18. С. 75–88.

166. Соловйова Т. О. Прецедентні ергоніми в українськомовному політичному дискурсі постреволюційного періоду. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32 (71). № 6. С. 48–52.

167. Соловйова Т. О. Прецедентні топоніми та хрононіми в сучасному політичному дискурсі. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 20. С. 18–23.

168. Сорокіна Л. Є. Мовленнєва маніпуляція та інші види мовленнєвого впливу: термінологічне розмежування понять. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. Одеса: «Гельветика», 2014. Вип. 8. Т. 2. С. 157–159.

169. Ставицька Л. Дискурс «помаранчевої» пристрасти. *Київський журнал «Критика»*. 2005. № 3. С. 3–16. URL: <http://www.textology.ru/public/pomaranch.html> (дата звернення: 26.09.2018).

170. Степаненко М. І. Динаміка українського політичного лексикону: 2018–2019 рр.: монографія. Полтава: ПП «Астроя», 2020. 408 с.

171. Степаненко М. І. Політичне сьогодення української мови: актуальний перифрастикон: монографія. Харків: Видавець Іванченко І. С., 2017. 616 с.

172. Степаненко М. І. Публіцистично-політичні перифрази в українській мові: 2017 рік : монографія. Полтава : Дивосвіт, 2018. 588 с.

173. Стецик Т. С. Лінгвопрагматика стратегії персуазивності в дебатах і промовах сучасних американських політиків : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Чернівці, 2016. 22 с.

174. Стецик Т. С. Стратегія персуазивності в політичному дискурсі Джона Маккейна (на матеріалі дебатів). *Одеський лінгвістичний вісник*. 2015. № 6. Т. 1. С. 105–108.

175. Стрій Л. І. Ритуальні жанри українського політичного дискурсу: структурно-семантичний і лінгвопрагматичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Одеса, 2015. 190 с. URL : http://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/science/rada%20philology/Дисертація%20_Стрій.pdf (дата звернення: 20.10.2018).

176. Сунько Н. О. Інтертекстуальність та прецедентність як репрезентанти публіцистичного дискурсу (на матеріалі заголовків англomовних статей). *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки*. 2011. Вип. 58. С. 208–212.

177. Суховецька Л. В. Агональна природа директивного мовленнєвого акту заклику в політичному дискурсі. *Філологічні трактати*. 2016. Т. 8. № 2. С. 133–142.

178. Суховецька Л. В. Реалізація лінгвопрагматичного потенціалу спонукальної інтенції в англійськомовному політичному дискурсі (на матеріалі мовлення електорату) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2018. 20 с. URL : http://phd.znu.edu.ua/page/aref/02_2018/Sukhovetska_aref.pdf (дата звернення: 20.10.2018).

179. Сюта Г. М. Прецедентний вимір слова І. Котляревського. *Культура слова*. 2019. Вип. 91. С. 46–56. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/180199/06Siuta.pdf?sequence=1> (дата звернення: 24.04.2020).

180. Сюта Г. М. Прецедентні висловлення в українській політичній риторичі. *Культура слова*. 2019. № 90. С. 120–131. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/180199/06Siuta.pdf?sequence=1>

gov.ua/bitstream/handle/123456789/180185/13-Syuta.pdf?sequence=1 (дата звернення: 24.04.2020).

181. Сюта Г. М. Текст як об'єкт пізнання і поняття теорії прецедентності. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2017. С. 214–222. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsev_2017_2017_20 (дата звернення: 13.09.2019).

182. Сюта Г. М. Термін «цитата» як одиниця сучасної рецептивної стилістики: новітній статус, кваліфікативні ознаки, диференційні опозиції. *Термінологічний вісник*. 2015. Вип. 3 (1). С. 165–172.

183. Сюта Г. М. Цитата в українському поетичному тексті ХХ століття: джерела, прагматика, рецепція : дис. ... д. філол. наук. Київ, 2018. 544 с.

184. Тимчук О. Т., Сеньків О. М. Функціональний аспект прецедентних текстів. *Молодий вчений*. 2017. № 4.3 (44.3). С. 251–254.

185. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови : монографія. Хмельницький : Авіст, 2008. 550 с.

186. Федорів Я. Лінгвістичні моделі дискурсу публічних виступів : нариси із сучасних культурно-мовленнєвих практик. Київ : ВПЦ НаУКМА, 2010. 188 с.

187. Фернос Ю. Прецедентні та фонові назви в онімному просторі роману Ілларіона Павлюка «Я бачу, вас цікавить п'ятьма». *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія : Філологія. 2021. Вип. 1 (45). С. 470–476.

188. Фоменко О. С. Лінгвістичний аналіз сучасного політичного дискурсу США (90-ті роки ХХ століття) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 1998. 195 с.

189. Форманова С. Феномен прецедентності в романі Марії Матіос «Містер і місіс Ю-ко в країні укрів». *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон, 2008. Вип. 7. С. 128–134. URL : <http://linguistics.kspu.edu/2008/> (дата звернення: 20.11.2018).

190. Форманова С. В., Забуранна М. С. Прізвисько як неофіційне найменування. *Матеріали наукової конференції на пошану 100-річчя з дня*

народження професора А. К. Корсакова. Одеса, 2016. URL : <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/11884> (дата звернення: 13.09.2019).

191. Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук. Санкт-Петербург : А-cad, 1994. 407 с. URL : https://monoskop.org/images/3/39/Мишель_Фуко_Слова_и_вещи.pdf (дата обращения: 22.04.2019).

192. Хоменко Г. Є. Експресивні засоби лексико-семантичного рівня інформаційного тексту. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету.* Кривий Ріг, 2012. Вип. 8. С. 276–282.

193. Черемхівка Г. Є. Тропи і фігури у медіатекстах початку ХХІ ст. : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Кривий Ріг, 2015. 213 с.

194. Чорновол-Ткаченко Р. С. Прецедентний текст як основа лінгвостилістичної реалізації категорії інтертекстуальності (на матеріалі казок Льюїса Керрола) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2007. 23 с.

195. Шарапановська Ю. В. Теоретичні засади аналізу політичного дискурсу. *Молодий вчений.* 2016. № 4 (31). С. 428–431.

196. Шарманова Н. М. Духовний код як лінгвокультурний еталон нації (на матеріалі паремійних кліше). *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету.* Кривий Ріг, 2016. Т. 15. С. 81–104.

197. Шарманова Н. М. Мовні кліше в мас-медійній комунікації : особливості маніпулятивного впливу. *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького національного університету.* Кривий Ріг, 2015. Вип. 12. С. 210–227.

198. Шарманова Н. М. Семіотика мовних кліше в сучасному медіадискурсі (лінгвокогнітивна інтерпретація процесів номінації). *Восточнославянские языки и литературы в европейском контексте – 2015* : сб. науч. статей. Могилев : МГУ им. А. А. Кулешова, 2016. С. 56–61. URL : <http://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/0564/508> (дата звернення: 19.10.2019).

199. Шарманова Н. М. Соціальна домінанта лінгвокогнітивних механізмів стереотипізації (на матеріалі масмедійних кліше). *Слов'янські мови : історія та сучасність*. 2017. Вип. 2. С. 65–67.

200. Шарова А. М. Лінгвістичний вимір політичної інформації: становлення політичної лінгвістики. *Політологія : наук. праці*. 2009. Т. 110. Вип. 97. С. 110–117. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2009_110_97_23 (дата звернення 13.09.2018).

201. Швець Я. І. Вербальна об'єктивація прецедентних особистостей в концептуальному домені «Артурівська жінка». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2011. № 2. С. 70–73.

202. Шевченко К. Прецедентні феномени як лінгвокультурний засіб інформаційно-психологічного впливу. *Методи, засоби та заходи забезпечення інформаційно-психологічної безпеки людини, суспільства, держави. Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2013. № 2 (12). С. 72–79.

203. Шевчук Н. В. Особливості політичного дискурсу: зміст, функції, жанрове втілення. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2013. Вип. 1. С. 263–269. URL : <http://journals.uran.ua/visnyknakkkim/article/download/137414/134317> (дата звернення: 13.09.2018).

204. Шулінова Л. В. Інтертекстуальність у медійних текстах жанру інтерв'ю з політиками. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2017. Вип. 35. С. 19–33.

205. Щаслива Н. С. Мовні засоби категорій інтертекстуальності та прецедентності поетичного тексту «потоків свідомості» (на матеріалі поезії Кеннета Кока «SleepingwithWomen» («Спати з жінками»). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Серія: Філологія. 2018. Т. 21. № 2. С. 79–89.

206. Юлдашева Л. П. Прецедентна мотивація заголовків творів української літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст. *Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць*. 2016. Вип. 43. С. 223–227.

207. Юлінецька Ю. В., Бабій О. С. Основні методи і підходи до вивчення англomовного політичного дискурсу. *Перспективи та інновації науки*. Серія : Педагогіка. Психологія. Медицина. 2022. № 2 (7). С. 779–787.

208. Юр'єва О. Г. Лінгвістичний вимір політичного маніпулювання : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Донецьк, 2006. 199 с.

209. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс (методологічний, соціолінгвістичний, етнокультурний аспекти) : автореф. дис. ... д. філол. наук : 10.02.15. Київ, 2000. 36 с. URL : <http://cheloveknauka.com/preskriptivnaya-lingvistika-kak-diskurs-metodologicheskiiy-sotsiolingvisticheskiy-etnokulturnyy-aspekty> (дата звернення: 13.09.2018).

210. Ярема О. Б. Алюзія в текстах британської художньої літератури: лінгво-статистичний аспект (на матеріалі творів модерністів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2016. 23 с.

211. Яровий Д. О. Психологічні практики громадянського протистояння в соціальних медіа : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.11. Київ, 2019. 208 с.

212. Яцкевич М. Кличко презентував книжку власних смішних фраз. URL : <https://suspilne.media/153326-muzicnij-festival-spalah-u-kievi-ogolosiv-vikonavciv/> (дата звернення: 20.12.2020).

213. Águila Rafael del, Montoro Ricardo. El discurso político de la transición Española. Madrid : Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 1984. 272 p.

214. Bilokonenko L. Crisis Communication of President of Ukraine Volodymyr Zelenskyu on Counteracting COVID-19: Sociolinguistic Features. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research : Proceedings of the International Conference on New Trends in Languages, Literature and Social Communications*. Netherlands : Atlantis Press, 2021. Vol. 557. P. 262–270.

215. Ceniza A. Leyenda del anillo mágico del rey Salomón. URL : <https://leyendasceniza.wordpress.com/2019/03/25/leyenda-del-anillo-magico-del-rey-salomon/> (date of the application: 21.10.2020)

216. Chilton P. Analysing political discourse. Theory and Practice. London : The Taylor & Francis e-Library, 2004. 226 p. URL : <http://voidnetwork.gr/wp->

content/uploads/2016/10/Analysing-political-discourse-Theory-and-Practice-by-Paul-Chilton.pdf (date of the application: 22.04.2019).

217. Dictionary, Encyclopedia and Thesaurus – The Free Dictionary by Farlex. URL : <https://idioms.thefreedictionary.com/> (date of the application: 14.04.2020).

218. Dijk van T. A. Project on Discourse and Ideology of Teun A. van Dijk. URL : <http://www.discourses.org/projects/ideology/> (date of the application: 15.10.2018).

219. Dijk van T. A. Political discourse and political cognition. P. 204–237. URL : <http://www.discourses.org/OldArticles/Political%20discourse%20and%20political%20cognition.pdf> (date of the application: 15.10.2018).

220. Dijk van T. A. What is Political Discourse Analysis? *Belgian Journal of Linguistics*. 1997. Vol. 11. Is. 1. P. 11–52. URL : <https://www.jbe-platform.com/content/journals/10.1075/bjl.11.03dij> (date of the application: 15.10.2018).

221. Dunmire P. L. Political Discourse Analysis: Exploring the Language of Politics and the Politics of Language. *Language and Linguistics Compass*. 2012. Vol. 6/11. P. 735–749.

222. Fairclough N. Critical discourse analysis. London : Longman, 1995. 265 p.

223. Fairclough N. Political discourse in the media: an analytical framework. *Approaches to Media Discourse* / ed. A. Bell and P. Garret. Oxford : Blackwell, 1998. 376 p.

224. Gerkerova O. M., Formanova S. V., Boieva E. V. The concept “corruption”: sociolinguistic aspect. *Development of philological sciences in countries of the European Union taking into account the challenges of XXI century*. Lublin : “Baltija Publishing”, 2018. P. 253–267.

225. Graber D. Political Language. *Handbook of Political Communication*. Beverly Hills, London: Sage Publications, 1981. P. 195–224.

226. Kankash H., Cherkasova T., Novoseletska S., Shapran N., Bilokonenko L. The use of linguistic means of figurativeness and evaluativity to exert influence in the speeches of the chief delegates of the Ukrainian SSR at the sessions of the UN general assembly. *Journal of Language and Linguistic Studies*. 2021. Vol. 17 (Special

Is. 2). P. 1264–1274. URL : <https://www.jlls.org/index.php/jlls/article/view/2597/758> (date of the application: 20.12.2021).

227. Klemperer V. LTI. Notizbuch eines Philologen. Leipzig, 1947. URL : <https://epdf.pub/lti-notizbuch-eines-philologen.html>. (date of the application: 10.12.2019).

228. Kudriavtseva N. Reconfiguring identities within the cityscape: ideologies of decommunization renaming in Ukraine. *Ideology and Politics Journal*. 2020. № 1 (15). P. 63–82.

229. Kudriavtseva N., Homanyuk M. Contested names in the toponymic landscapes of post-soviet space Introduction. *Ideology and Politics Journal*. 2020. № 1 (15). P. 4–10. URL : <https://www.ideopol.org/wp-content/uploads/2020/05/Eng.-01.-01.-2020.-Intro-Full.pdf> (date of the application: 16.02.2021).

230. Lakoff G. Metaphor and War: The Metaphor System Used to Justify War in the Gulf. *Peace Research* 23. 1991. P. 25–32.

231. Lasswell H. D., Kaplan A. Power and Society. A Framework for Political Inquiry. Yale University Press, 1950. 164 p.

232. Lasswell H. D., Leites N. Language of Politics: Studies in Quantitative Semantics. URL : <https://www.questia.com/library/2955396/language-of-politics-studies-in-quantitative-semantics> (date of the application: 10.12.2019).

233. Lirola M. M. Multimodal analysis of a sample of political posters in Ireland during and after the Celtic Tiger. *Revista Signos. Estudios de Linguística*. Vol. 49 (91). 2016. P. 245–267.

234. Louise-Noor Anglès D'auriac. The campaign slogans of 2008 and 2016 : meta-analysis of the literature produced on political slogans with a view to establishing a protocol for analyzing the structure and rhetoric of Barack Obama's, John McCain's, Donald Trump's and Hillary Clinton's slogans. *Humanities and Social Sciences*. 2018. 119 p.

235. Messina Fajardo, Luisa A. El lenguaje político : características y análisis del discurso político con ejercicios y clave. Santarcangelo di Romagna : Maggioli, 2016. 191 p.

236. Orwell G. Politics and the English Language. URL : https://www.orwell.ru/library/essays/politics/english/e_polit (date of the application: 10.12.2019).

237. Oxford Dictionary of Proverbs (6ed.) / edited by Jennifer Speake. Oxford University Press, 2015. URL : <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780198734901.001.0001/acref-9780198734901-e-528?rskey=KvxQ4y&result=1> (date of the application: 14.04.2020).

238. Pérez de la Fuente, Óscar. Libertad de expresión y discurso político : propaganda negativa y neutralidad de los medios en campañas electorales. México, D.F. : Tirant lo Blanch, 2014. 215 p.

239. Randour F., Perrez J., Reuchamps M. Twenty years of research on political discourse: A systematic review and directions for future research. *Discourse & Society*. 2020. Vol. 31 (4). P. 428–443.

240. Rivera A. Antología del discurso político. Madrid : Los Libros de la Catarata, 2016. 448 p.

241. Sánchez García, Francisco José. Eufemismos del discurso político : las claves lingüísticas del arte del disimulo. Madrid : Visor libros, 2018. 218 p.

242. Soloviova T. The features of the learning of political linguistics at higher education institutions. *International Conference "History, Theory and Methodology of Teaching"*. *Освітній вимір*. Кривий Ріг, 2020. Вип. 3 (55). С. 217–232. URL : <https://journal.kdpu.edu.ua/ped/issue/view/122>. (date of the application: 14.11.2021).

243. The Oxford Dictionary of Proverbs (5ed.) / edited by J. Simpson and J. Speake. Oxford University Press, 2009. URL : <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199539536.001.0001/acref-9780199539536-e-493> (date of the application: 14.04.2020).

244. The story about King Solomon ring. URL : <https://faithjewelry.co.il/the-story-about-king-solomon-ring> (date of the application: 21.10.2020).

245. Three legends about king Solomon's ring. URL : <https://holyland.store/blogs/news/three-legends-about-king-solomons-ring> (date of the application: 21.10.2020).

246. Trebin M. P., Chernyshova T. O. Linguistic analysis of Ukrainian president Volodymyr Zelenskyy's political rhetoric: strategies & tactics. *Вісник національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. 2022. № 1 (52). С. 193–209.

247. Wilson J. Political Discourse. *Handbook of discourse analysis* / edited by D. Schiffrin, D. Tannen, H. Hamilton. Blackwell Publishers Ltd, 2001. P. 398–415. URL : <https://lg411.files.wordpress.com/2013/08/discourse-analysis-full.pdf> (date of the application: 23.11.2018).

248. Wodak R. Critical Linguistics and Critical Discourse Analysis. *Discursive Pragmatics* / ed. by J. Zienkowski, J.-O. Ostman, J. Verschueren. Amsterdam and Philadelphia : John Benjamins, 2011. P. 50–70.

249. Wodak R., Weiss G. Analyzing European Union discourses: Theories and applications. *A new agenda in (critical) discourse analysis* / ed. by R. Wodak, P. Chilton. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, 2005. P. 121–136.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авторська програма Остапа Дроздова «DROZDOV». Телеканал «Zik», URL : <https://www.youtube.com/> (дата звернення: 14.04.2019).
2. Велике інтерв'ю з великим політиком. Телепрограма каналу «112–Україна» (українськомовні випуски). URL : <https://www.youtube.com/channel/UCj4dH8kfRQFey9MYSENPNaQ> (дата звернення: 14.04.2019).
3. Дебати: П. Порошенко / В. Зеленський. Повне відео. URL : https://www.youtube.com/watch?v=Gtl_lux40i4&t=1796s (дата звернення: 01.05.2019).
4. Інавгураційна промова президента України В. Зеленського. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=аруYfусЕw6I> (дата звернення: 25.10.2019).
5. Інавгураційна промова президента України П. Порошенка. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=LW8qT1fMA7Q> (дата звернення: 25.10.2019).
6. Новорічні привітання президентів України (П. Порошенко, В. Зеленського). Офіс президента України. URL : <https://www.youtube.com/user/PresidentGovUa/videos> (дата звернення: 13.01.2020).
7. Опора. Вибори. Матеріали за 2014–2019 рр. із фотозвітами. URL : <https://opora.ua/category/vybory> (дата звернення: 16.12.2019).
8. Порошенко: «Хто буде красти в армії – руки повідрубую». URL : <https://www.youtube.com/watch?v=GPAуMHILXLo> (дата звернення: 01.05.2019).
9. Рух ЧЕСНО. Публікації за 2014–2019 рр. із фотозвітами. Категорія: Вибори. URL : <https://www.chesno.org/categories/vybory/> (дата звернення: 16.12.2019).
10. Серіал «Слуга народу» дублює передвиборчу програму Зеленського, – Нацрада. URL : <https://konkurent.in.ua/publication/39646/serial-sluga-narodu-dubluje-peredviborchu-programu-zelenskogo-natsrada/> (дата звернення: 01.05.2019).
11. Українська правда. Блоги. Політика. URL : https://blogs.pravda.com.ua/id_733143/ (дата звернення: 06.10.2021).

12. Фаріон І. Виступ на Всеукраїнському громадському форумі «За українську мову» (08.05.2018). URL : https://www.youtube.com/watch?v=_hqRC6SFXKE (дата звернення 21.10.2018).

13. Як мер Кривого Рогу спілкується з депутатами. Експерт–КР. Експертне відео про Кривий Ріг. URL : <https://www.facebook.com/expertkr/posts/1309510785861608/> (дата звернення 29.10.2019).

ДОДАТКИ

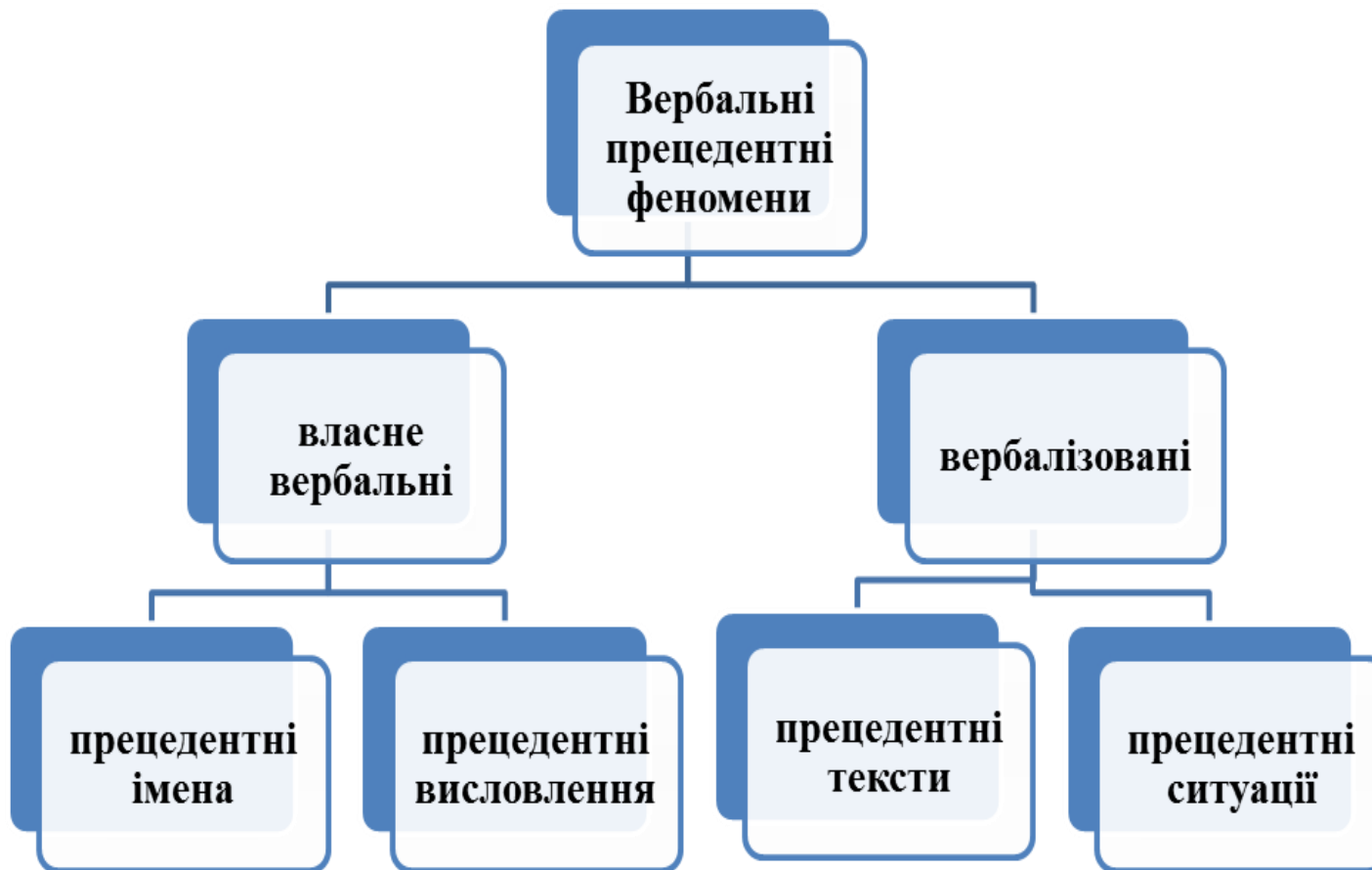
ДОДАТОК А

Таблиця 1.1

Класифікація публічного політичного дискурсу за сферою функціонування (суб'єктно-об'єктним співвідношенням)

Різновид публічного політичного дискурсу	Суб'єкт / об'єкт	Жанри
Власне політичний	політик, політична організація / аудиторія	промови кандидатів, програми, гасла, блоги, дописи в соцмережах, агітаційні тексти, парламентські виступи, інавгураційні промови і т. ін.
Медійно-політичний	ЗМІ, політики, експерти / аудиторія	1 категорія: жанри, у яких значну роль грають ЗМІ або учасники неполітичні (ток-шоу, круглі столи і т. ін.); 2 категорія: жанри, у яких переважну роль грають політики, хоч участь беруть і представники ЗМІ (інтерв'ю (діалогічні), дебати, політична реклама і т. ін.).
Власне медійний	ЗМІ / аудиторія	усі жанри ЗМІ на політичну тематику без участі політиків (аналітичні статті, ток-шоу, новини, блоги експертів-блогерів і т. ін.).
Культурно-політичний	діячі культури / аудиторія	твори художньої літератури, твори інших видів мистецтв, блоги діячів культури (на політичну тематику) і т. ін.
Науково-політичний	науковці / аудиторія (соціум)	наукові видання про політику, оприлюднення результатів наукових досліджень із питань політики в інший спосіб.
Юридично-політичний	політики-законотворці, урядовці / аудиторія (соціум)	законопроекти, укази, акти, розпорядження, правки до законів і т. ін.

**Класифікація вербальних прецедентних феноменів
за формальними когнітивно-мовленнєвими ознаками**

**Класифікація власне вербальних прецедентних феноменів
за просторовою належністю**

Функції прецедентних феноменів у політичному дискурсі

нормативно-інформативна (здатність прецедентного феномена номінативно й конотативно характеризувати явища дійсності й водночас бути носієм інформації культурно-когнітивної бази соціуму)

аксіологічна (прецедентний феномен є еталоном певної системи цінностей, характеристик, яка використовується мовцем і рецепієнтом для оцінки того чи того явища)

парольно-ідентифікаційна (кодування суспільно значущої широкої інформації в коротку лінгвістичну форму)

людично-евфемістична (приховування прямого значення чи думки мовця, через «прикрашення» дійсності задля розваги чи уникнення прямого конфлікту)

експресивно-декоративна (здатність прецедентних одиниць увиразнювати мовлення, виражати емоції та почуття мовця, привертати увагу слухача)

прагматично-персуазивна (вираження ставлення автора до висловленого та застосування прецедентного феномену лише як аргументу доведення думки)

моделювальна (здатність прецедентних одиниць вибудовувати певну модель тексту, комунікативної ситуації, смислової системи)

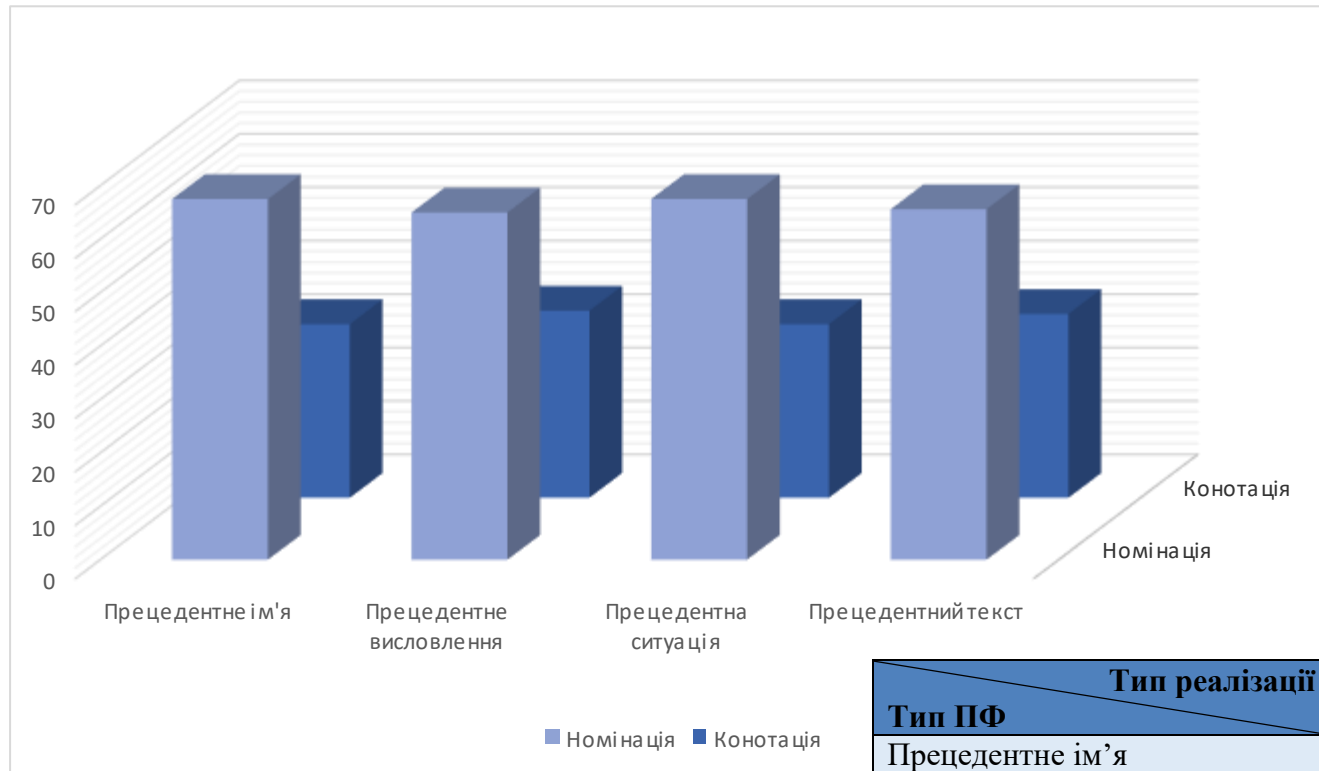
Класифікація політичних прецедентних висловлень

ДОДАТОК Д

Таблиця 3.1

**Співвідношення прецедентних феноменів
із власне номінативним та додатковим конотативним
функційним навантаженням**

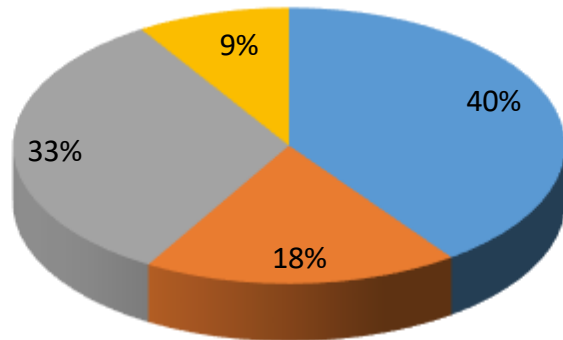

Тип ПФ \ Тип реалізації	Номінація (%)	Конотація (%)
Прецедентне ім'я	67,5%	32,5%
Прецедентне висловлення	65%	35%
Прецедентна ситуація	67,5%	32,5%
Прецедентний текст	65,6%	34,4%

ДОДАТОК Е
Таблиця 3.2

**Відсоткове співвідношення ціннісних категорій
політичних гасел президентської виборчої кампанії 2019 р. в Україні**

Укрупнені ціннісні групи

№ з/п	Укрупнені ціннісні групи	%	№ з/п	Ціннісні категорії	%
1.	Збереження	40%	1.1.(1)	«Безпека»	17,5%
			1.2.(2)	«Конформність»	5%
			1.3.(3)	«Традиція»	17,5%
2.	Відкритість до змін	18,5%	2.1.(4)	«Самостійність»	12,5%
			2.2.(5)	«Стимуляція»	6%
			2.3.(6)	«Гедонізм»	0%
3.	Самоствердження	32,5%	3.1.(7)	«Досягнення»	10%
			3.2.(8)	«Влада»	22,5%
4.	Вихід поза межі власного «Я»	9%	4.1.(9)	«Доброзичливість»	3%
			4.2.(10)	«Універсалізм»	6%

Фото політичних гасел візуальної агітації
(соціумно прецедентного навантаження)

Львів, 2015

Кривий Ріг, 2016

Львів, 2019

Кривий Ріг, 2016

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ

Статті, які відображають основні результати дослідження

1. Соловйова Т. О. Модифікаційні процеси в семантично-аксіологічній структурі політичних прецедентних феноменів сучасного українськомовного дискурсу. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. Budapest, 2021. Is. 261. P. 32–35. p-ISSN 2308-5258; e-ISSN 2308-1996.

2. Соловйова Т. О. Розбудова теорії політичної лінгвістики в українському науковому просторі. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Кривий Ріг: ФОП Маринченко С. В., 2018. Вип. 18. С. 75–88. ISSN 2305-3852.

3. Соловйова Т. О. Прецедентні ергоніми в українськомовному політичному дискурсі постреволюційного періоду. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32 (71) № 6. С. 48–52. ISSN 2710-4656 (Print); ISSN 2710-4664 (Online).

4. Соловйова Т. О. Прецедентні топоніми та хрононіми в сучасному політичному дискурсі. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 20. С. 18–23. ISSN 2663-4880 (Print); ISSN 2663-4899 (Online).

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Соловйова Т. О. Аксіологічна функція гасел політичних сил президентської виборчої кампанії 2019 року в Україні. *Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри: матеріали конференції*: зб. наук. праць. Кривий Ріг, 2020. С. 140–143.

2. Соловйова Т. О. Особливості жанрової парадигматики сучасного українського політичного дискурсу. *Мова та культура у просторі новітніх технологій: проблеми сучасної комунікації*: матеріали конференції. Київ, 2020. С. 98–100.

3. Soloviova T. The features of the learning of political linguistics at higher education institutions. *International Conference “History, Theory and Methodology of Teaching”*. *Освітній вимір*. Кривий Ріг, 2020. Вип. 3 (55). С. 217–232. URL : <https://journal.kdpu.edu.ua/ped/issue/view/122>).

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

1. Соловйова Т. О. Вимір вербалізованих типів прецедентних феноменів у теледебатах (на матеріалі дебатів П. Порошенка та В. Зеленського). *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2019. Вип. 19. С. 109–128.

2. Соловйова Т. Змістовно-типологічний аспект прецедентних висловлень в українському політичному дискурсі (на матеріалі дебатів П. Порошенка та В. Зеленського). *Філологічний часопис : науковий журнал*. Умань : ВПЦ «Візаві», 2019. Вип. 2 (14). С. 93–99.

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Міжнародна наукова конференція «Східнослов'янські мови і літератури у європейському контексті – IV» (УО «Могилевский государственный университет им. А. А. Кулешова», Могильов, Білорусь, 25 жовтня 2019 р., онлайн).

2. International Conference “History, Theory and Methodology of Teaching” (Kryvyi Rih, 15–16 October, 2020 yr., online).

3. V Міжнародна науково-практична конференція «Мова та культура у просторі новітніх технологій: проблеми сучасної комунікації» (Київ, 16 квітня, 2020 р., онлайн).

4. VI Міжнародна наукова конференція «Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри» (Кривий Ріг, 09–10 жовтня 2020 р., онлайн).

5. Міжнародна наукова конференція молодих українців і дослідників слов'янознавства (Варшавський університет, Польща, 31 травня 2021 р., онлайн).

6. Міжнародна академічна мобільність за програмою Erasmus+KA107: International credit mobility (для здобувачів вищої освіти 3-го (освітньо-наукового) рівня) у Гранадському університеті (Universidad de Granada), Іспанія (з 29 березня 2021 р. по 28 червня 2021 р., очно).